

ACTA

FACULTATIS THEOLOGICAE
UNIVERSITATIS COMENIANAE BRATISLAVIENSIS
ROČNÍK XXII | ČÍSLO 1/2025

Články

Svätý John Henry kardinál Newman: náčrt jeho života a doby
JEFFREY DIRK WILSON 1

Mariológia ako súčasť teologického myslenia J. H. Newmana
ANTON ADAM 15

Dogmatický vývin v diele J. H. Newmana vo svetle sensus fidei
GLORIA BRAUNSTEINER 33

Storytelling ako didaktická metóda v náboženskej výchove
TIBOR REIMER, DÁVID MARTINKA 42

Noviciát, školy Inštitútu bratov kresťanských škôl (FSC) a ich pôsobenie v Močenku
ŠTEFAN PATRIK KOVÁČ 60

Knižná recenzia

OLGA GAVENDOVÁ 78

Autori príspevkov 81

ACTA facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensis

Ročník XXII. (2025), číslo 1, vychádza dvakrát do roka

Dátum vydania: 07/2025

Vydáva: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO: 0039786510

Adresa redakcie: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, tel.: 02/32 77 71 20, e-mail: acta@frcth.uniba.sk

Objednávky: Publikáciu si môžete objednať na e-mailovej adrese: kniznica@frcth.uniba.sk

Šéfredaktor: prof. ThDr. Jozef KRUPA, PhD. (RKCMBF UK Bratislava, SK)

Redakčná rada: SSDr. Stefan ATTARD (University of Malta, Imsida, MT), prof. Dr. theol. Gloria BRAUNSTEINER, PhD. (TF TU Trnava, SK), Dr. Tobias HÄNER (Kölner Hochschule für Katholische Theologie, DE), prof. Dr. phil. Emília HRABOVEC, PhD. (RKCMBF UK Bratislava, SK), doc. ThDr. Ing. Jozef JANČOVIČ, PhD. (RKCMBF UK Bratislava, SK), prof. ThDr. Viliam JUDÁK, PhD. (RKCMBF UK Bratislava, SK), doc. ThDr. Mária KARDIS, PhD. (GTF PU Prešov, SK), assoc. prof. Michael KIRWAN SJ (Trinity College Dublin, IE), doc. ThDr. Branislav KLUSKA, PhD. (PF KU Ružomberok, SK), Dr. Gusztáv KOVÁCS (Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola, HU), prof. ThLic. Miloš LICHNER SJ, D.Th. (TF TU Trnava, SK), doc. ThDr. Radoslav LOJAN, PhD. (TF KU Ružomberok, SK), Dr. Ján POLÁK (Univerzita Palackého Olomouc, CZ), assoc. prof. Mark REASONER (Marian University in Indianapolis, USA), doc. ThDr. Tibor REIMER, PhD. (RKCMBF UK Bratislava, SK), Dr. Paulo RODRIGUES (Université Catholique de Lille, FR), prof. Henryk SŁAWIŃSKI (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, PL), prof. Massimiliano VALENTE (Università Europea di Roma, IT), assoc. prof. Gabriele-Ausra VASILIAUSKAITE, OSB (Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, LT)

Všetky štúdie a články boli recenzované.

Výkonný redaktor: ThLic. Tomáš PAVLÍK (RKCMBF UK Bratislava, SK)

Vyšlo ako elektronická verzia publikácie

S cirkevným schválením Arcibiskupského úradu v Trnave 29. marca 2001, č. 1051/2001
EV 1180/08

ISSN 1335-8081 (tlačená verzia)

ISSN 2644-6928 (online verzia)

Bankový účet: 7000149675/8180 Štátna pokladnica

Časopis ACTA facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensis je zaradený v týchto databázach: ERIH PLUS (*European Reference Index for the Humanities and Social Sciences*); CEJSH (*The Central European Journal of Social Sciences and Humanities*).

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons CC BY-SA 4.0 (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora, povinnosť odvodené dielo zdieľať pod rovnakou licenciou ako pôvodné dielo). Viac informácií o licencií a použití diela: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Príspevky na publikovanie sa požadujú v elektronickej podobe (e-mail alebo CD). Je potrebné ich dodať v dokumente typu doc (MS Word) alebo docx (MS Word). Príspevky musia obsahovať abstrakt, kľúčové slová v slovenskom i anglickom jazyku, zoznam bibliografie a summary v anglickom jazyku. Rukopisy je potrebné dodať v type písma Times New Roman veľkosti 11 s riadkovaním 1 na stránke A4 so štandardnými rozmermi. Pokyny pre autorov príspevkov do časopisu ACTA nájdete zverejnené na: <http://www.frcth.uniba.sk>. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok príspevku a vykonať potrebné jazykové a štylistické úpravy. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

SVĚTÝ JOHN HENRY KARDINÁL NEWMAN: NÁČRT JEHO ŽIVOTA A DOBY

Jeffrey Dirk Wilson

Abstrakt:

*John Henry Newman (1801-1890) bol významný anglický konvertita z Anglikánskej cirkvi na Rímskokatolícku (1845). Začínal ako anglikánsky kňaz a znalec patristiky. Ako člen oxfordského (traktátnického) hnutia obhajoval Anglikánsku cirkev ako autenticky katolícku bez toho, aby bola rímskokatolícka. Po svojej konverzii a vysvätení za katolíckeho kňaza sa zaslúžil o založenie Anglického oratória – náboženskej komunity svetských kňazov – študentov – v Birminghame. Bol rovnako energickým katolíckym polemikom, ako bol aj v Anglikánskej cirkvi. Bol požiadaný, aby založil Katolícku univerzitu v Írsku (1850). Hoci toto úsilie zlyhalo, poskytlo Newmanovi príležitosť napísať najdôležitejšie filozofické dielo o katolíckom vysokom školstve, aké bolo kedy napísané, *The Idea of a University* (1858). Hoci Newman je známy predovšetkým ako teológ a najmä ako historik teológie dejín, napísal aj druhé filozofické dielo hlbokého významu, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, v ktorom sa snaží vytvoriť racionálny základ pre tvrdenia Katolíckej cirkvi s pápežom ako jej pozemskou hlavou, že je jedinou pravou Cirkvou Ježiša Krista. S týmto cieľom vytvára základy realistickej epistemológie a metafyziky. Blahoslaveného J. H. Newmana kanonizoval pápež František (2019). Radikálny charakter Newmanovho myslenia vyplýval z jeho tradicionalizmu v netradičných dobách moderny a postmoderny. Bol skvelým štýlistom anglickej prózy. Článok situuje Newmana do kontextu anglických dejín a dejín Svätej stolice devätnásteho storočia.*

Kľúčové slová: John Henry Newman – Oxfordské hnutie – Traktátnické hnutie – Anglické oratórium – Idea univerzity – gramatika súhlasu

ÚVOD

Svätý John Henry kardinál Newman sa narodil 21. februára 1801 a zomrel 11. augusta 1890 v Londýne v Anglicku; prežil teda takmer celé devätnáste storočie. Od svojich dvadsiatich rokov až do svojej smrti významne prispel k formovaniu náboženského diskurzu v Anglicku. Skôr než sa budeme venovať

Newmanovmu životu, môže byť užitočné pripomenúť si významné udalosti, ktoré dokresľujú kontext doby.

1 HISTORICKÝ KONTEXT

Anglicko bolo v čase Newmanovho narodenia vo vojne s Francúzskom až do roku 1815, keď Wellington porazil Napoleona pri Waterloo. V druhej časti tohto obdobia bolo Anglicko vo vojne aj so Spojenými štátmi americkými. Angličania v roku 1814 vypálili Biely dom vo Washingtone, D.C. Po roku 1815 sa Anglicko mohlo naplno venovať svojmu svetovému impériu, ktoré prinieslo prosperitu doma, nie však bez hospodárskych problémov, ale Anglicko bolo ušetrené nepokojov, ktoré otriasli v roku 1848 väčšinou Európy. S výnimkou krymskej vojny (1853-56) boli vojny Anglicka v 19. storočí imperiálne a žiadna vojna sa nedotkla vlasti. Počas tohto dlhého obdobia relatívneho mieru Anglicko silnelo a stále viac prosperovalo.

V roku 1801 boli katolíci občanmi druhej kategórie, ba dokonca takmer žiadnymi občanmi. Nemohli zastávať úrad ani navštevovať univerzitu. Katolíci patrili buď k šľachte a jej závislým osobám, alebo k Írom. Stačí si pripomenúť, že v rokoch 1845-52 sa v Írsku odohral zemiakový hladomor, aby sme si uvedomili, aký názor má establišment na katolicizmus. Až v roku 1829 boli katolíkom priznané plné občianske práva. Nastala však ďalšia vlna protikatolíckych nálad, keď pápež Pius IX. v roku 1850 obnovil anglickú hierarchiu, a ďalšia opäť došla s vyhlásením pápežskej neomylnosti počas I. vatikánskeho koncilu (1869-70). Iróniou je, že najvyšší šľachtic kráľovstva, gróf Marshall, vojvoda z Norfolku, bol katolík. Pätnásty vojvoda Henry Fitzalan Howard (1847-1917) zohral dôležitú úlohu v Newmanovom príbehu, ku ktorému sa ešte vrátíme. Byť katolíkom bolo pre veľkú časť Anglicka devätnásteho storočia podozrivé, dokonca to znamenalo byť nepriateľom Anglicka. Konvertovať na katolícku vieru mnohí považovali za zradu. Také boli Newmanove časy. Na kontinente nasledovala jedna významná udalosť za druhou. Marx a Engels vydali v roku 1848 *Komunistický manifest* ako prvú salvu svojej novej ateistickej eschatológie. Talianske *Risorgimento* vytvorilo v roku 1861 nový štát a v roku 1870 viedlo k dobytíu Ríma. Pápež Pius IX. sa stal „väzňom vo Vatikáne“ a pápež prvýkrát od ôsmeho storočia stratil všetku svetskú moc. S dobytím Ríma súvisela aj prusko-francúzska vojna, ktorá viedla k tomu, že Napoleon III. stiahol francúzske vojská z Ríma, čím uvoľnil cestu Viktorovi Emanuelovi II. Napoleon III. prehral vojnu s Pruskom: Francúzska ríša sa skončila a začala sa Nemecká ríša. „Keď sa rúcajú základy zničené,“ spieva žalmista, „čo môže spravodlivý urobiť?“ (Žalm 11,3). V istom zmysle bola odpoveďou Pia IX. práve pápežská neomylnosť. Newmanovou odpoveďou bola jeho *Esej na pomoc Gramatike súhlasu*, publikovaná v roku 1870.

2 NEWMANOV ŽIVOT

Newman počas svojho života prešiel viacerými obráteniami, ale z každého si zobral niečo do ďalšej fázy života. Skepticizmus Davida Huma, škótskeho filozofa 18. storočia, emocionálna vrelosť evanjelikalizmu spolu s jeho duchom zdieľania evanjelia, kalvínsky záväzok voči Apoštolskej cirkvi a anglikánske kategórie náboženského myslenia – to všetko sa objavovalo v živote a diele katolíka Newmana až do samého konca. Narodil sa do slušnej anglickej strednej vrstvy, ktorej podstatnou súčasťou bola Anglikánska cirkev. Jeho prvou konverziou bol evanjelikalizmus, ale potom čítal diela od Humea a stal sa skeptikom. Humeov vplyv na jeho myslenie zostal hlboký. Potom sa obrátil na kalvinizmus, ale zdá sa, že okolo roku 1820 kalvinizmus opustil. Ako študent *Trinity College* v Oxforde sa vrátil k hlavnému prúdu anglikanizmu, ale s príchutou evanjelikálneho ducha. „Evanjeliálny“ môže mať mnoho významov. Používam toto slovo, ktoré súvisí s Newmanom, keď dozrieval vo viere – a ktoré vo všeobecnosti zdieľalo oxfordské hnutie – na označenie: 1) viery srdca, ako aj rozumu; 2) vnútornej túžby z evanjelia, podeliť sa s radostnou zvesťou o Kristovi s inými; 3) záväzku prinášať evanjelium v posolstve a v skutkoch smerom k nižším vrstvám.

Samozrejme, že oxfordské hnutie, ktorého vodcom sa Newman stal, ako anglikánske hnutie ostro kontrastovalo s evanjelikálnym hnutím *Low Church*¹ v rámci anglikánskej cirkvi, ale obe tieto hnutia charakterizovala výrazná horlivosť za evanjelium – vyjadrená v odlišných formách bohoslužieb a kultúrnych normách – v protiklade k širšej cirkvi, ktorá bola do veľkej miery inštitucionálnou cirkvou. V roku 1824 bol Newman vysvätený za kňaza v Anglikánskej cirkvi. V roku 1828 bol zvolený za člena *Oriel College* v Oxforde a bol vybraný za farára Kostola Panny Márie, ktorý bol univerzitným kostolom Oxfordskej univerzity. Práve v tejto funkcii sa Newman prvýkrát dostal do povedomia verejnosti. Matthew Arnold, ktorý sa stal významným básnikom a verejným intelektuálom v Anglicku 19. stor., bol v tom čase študentom. Píše o účinku Newmanovho pôsobenia v Kostole preblahoslavenej Panny Márie, najmä pokiaľ ide o „pôvab tohto duchovného zjavu, ktorý sa v matnom popoludňajšom svetle kĺzal v chodbách Kostola preblahoslavenej Panny Márie, vystúpil na kazateľnicu, a potom najúchvatnejším hlasom prerušil ticho slovami a myšlienkami, ktoré boli náboženskou hudbou – jemnou, sladkou, smútočnou... Zdalo sa, že sa chystá obnoviť to, čo je pre nás najvlasteneckejšou a najprirodzenejšou inštitúciou na svete, anglikánsku cirkev.“ Arnold sa pri pohľade na tú dobu nemohol pripojiť k Newmanovmu záveru: „[On] prijal pre

¹ Low Church zahŕňa puritánske, evanjelikálne a charizmatické hnutia anglikanizmu, naproti tomu pojmom High Church sa označujú spoločenstvá a smery bližšie ku katolicizmu (pozn. prekladateľa).

pochybnosti a ťažkosti, ktoré dnes sužujú ľudské mysle, riešenie, ktoré je, povedané otvorene, nemožné.“² Arnold si miesto toho vybral teologický skepticizmus, ktorý odmieta autoritu, a politický skepticizmus, ktorým je liberalizmus, ideológia, ktorá odmieta tradíciu ako predsudok a prijíma pokrok smerom k ľudskej dokonalosti, nielen ako prostriedok k dosiahnutiu cieľa, ale vlastne ako cieľ ľudstva, čo je mimochodom blízke filozofickému smeru *historický meliorizmus*. O to väčšia je zásluha zrelého Arnolda, že bol schopný a ochotný podať nám taký sympatický portrét Newmana, ako sa zdal z čias vysokoškolačka. Oxfordské hnutie, nazývané aj *traktátnické hnutie*, sa usilovalo o oživenie katolíckej tradície v rámci Anglikánskej cirkvi. Katolícka cirkev bola v ich ponímaní v podstate všetkým, čím bola Rímskokatolícka cirkev, ale bez pápeža. Je to prílišné zjednodušenie, ale ako zovšeobecnenie funguje. Byť „katolíkom“ v tom čase zahŕňalo účasť na liturgii *High Church*, na reštaurovaní náboženských sôch a inom náboženskom umení, ako aj mať záväzok študovať Písmo ako zjavené Božie slovo a cirkevných otcov ako hlavných vykladačov Písma. Vedúcimi osobnosťami hnutia – okrem Newmana – boli Edward Pusey (1800-82) a John Keble (1792-1866), ktorí zastávali aj významné funkcie na Oxfordskej univerzite. Vytvorili traktáty, ktoré boli zamerané jednak proti katolicizmu a jednak proti protestantskému liberalizmu. Nebezpečenstvo teologického liberalizmu spočívalo v odpadliveri, ktoré popieralo Kristovo narodenie z Panny, historické zmŕtvychvstanie a ďalšie podobné kľúčové pravdy Cirkvi, ktorá je skutočne „jedna, svätá, katolícka a apoštolská“. Vzhľadom na Newmanov pozíciu na Oxfordskej univerzite sa stal práve on najzreteľnejším hovorcom tohto hnutia. V tomto období Newman prednášal jednu kázeň za druhou, ktoré odrážali hlbokú vzdelanosť, ako aj dôkladnú teologickú a filozofickú reflexiu tak erudovanú, že spolu tvoria jedno z majstrovských diel anglického prozaického štýlu. Boli publikované v rokoch 1834-43 ako *Parochial and Plain Sermons*, *Oxford University Sermons* a *Sermons on Subjects of the Day*. V tomto období vyšlo aj jeho dielo *Arians of the Fourth Century* (Ariáni štvrtého storočia), ktoré sa až dodnes oplatí čítať na túto tému.

V rokoch 1826 a 1843 vydal aj dve eseje *Essays on Miracles*, v ktorých je David Hume jedným z jeho hlavných diskutérov. Pravidelne prispieval aj traktátmi v rámci Oxfordského hnutia. Newmanova patristická vzdelanosť, ktorej cieľom bolo podporiť názor, že Anglikánska cirkev je právom súčasťou Katolíckej, hoci nie rímskej cirkvi, ho viedla k tomu, že pravá cirkev je tá, ktorá je v spoločenstve s rímskym biskupom ako nástupcom svätého Petra a námestníkom celej Cirkvi Ježiša Krista. Jeho *Essay on the Development of Christian Doctrine* (Esej o vývoji kresťanskej náuky) bola plodom tohto

² Citované v článku od W. D. White. Review of Dissent and Dogma by Matthew Arnold. *Journal of the American Academy of Religion* 37, 2 (1967): 194.

skúmania a objavu. V skratke v ňom tvrdí, že biblický kánon, vierovyznanie a cirkevná hierarchia sa vyvíjali spoločne, aby sa vzájomne definovali a formovali.

Je dôležité rozlišovať Newmanov „vývoj“ od Darwinovej „evolúcie“. Charles Darwin (1809-82) a Newman boli súčasníci. Darwin publikoval dielo *O pôvode druhov* v roku 1859. Nasledujúca charakteristika je moja vlastná, hoci sa opiera o poznatky iných. Newman pod pojmom „vývoj“ rozumie to, ako sa vec stáva tým, čím skutočne je. Paradigmou pre to je postreh nášho Pána „najprv steblo, potom klas, potom plné zrnó v klase“ (Mk 4,28).

Newman bol presvedčený aristotelik a pre Aristotela akt predchádza potencie a je príčinou toho, čím sa bytosť v potencii môže stať. Čo je prvé, sliepka alebo vajce? Aristoteles nepochybuje: sliepka je prvá, pretože sliepka spôsobuje, že vajce sa stáva sliepkou, ak sa niečím stáva. Newmanova *Esej o vývoji kresťanskej náuky* opakovane používa tento princíp, aby ukázala, že kánon, vyznanie viery a hierarchia sú len zviditeľnením toho, čo bolo implicitne obsiahnuté v slovách nášho Spasiteľa a v učení jeho apoštolov. Naproti tomu evolúcia vysvetľuje, ako sa z jednej veci stane druhá, ako sa – na najhrubšom príklade – z opice stane človek. Vývoj vysvetľuje, ako sa z niečoho stane to, čím to dokonale je. Vývoj vysvetľuje, ako sa z jednej veci stane druhá. Netvrdím, že jeden princíp je pravdivý a druhý nepravdivý, len že ide o radikálne odlišné princípy. Ich zamieňanie alebo spájanie znamená popieranie geniality Newmana aj Darwina. Je pravda, že keď Darwin publikoval *O pôvode druhov*, možno chcel poskytnúť vysvetlenie, ktoré vylučuje Boha. Určite to tak chápali aj významní členovia Anglikánskej cirkvi. Ako však začiatkom nasledujúceho storočia poznamenal G. K. Chesterton, ak sa evolúcia chápe ako vysvetlenie toho, ako Boh stvoril človeka, potom je to teória bez tŕnia ako tulipán.³ Ide mi len o to, že tieto dva princípy sú radikálne odlišné.

Newman sa argumentačne vymanil z pozície, totiž že rímsky biskup nemá v Anglicku žiadnu autoritu. Je to vzácna duša, ktorá sa nechá presvedčiť, aby prekročila všetky pohodlné hranice života, a tak sa ukázala väčšia pravda. Newman bol takouto dušou. Newman sa obrátil radikálne, úplne, a hoci nie tak dôsledne ako sv. Pavol na ceste do Damasku, predsa len s obrovskými dôsledkami. Podobne ako sv. Pavol (Gal 1,17), i Newman odišiel do ústrania. Utiahol sa do dediny Littlemore neďaleko Oxfordu, kde si dal postaviť domček a kaplnku. Vo februári 1841 vydal *Traktát 90*, v ktorom sa dočasne vyjadril k autorite rímskeho biskupa. Bol to prelom v jeho živote. Na rozohratie drámy bol potrebný čas. Na funkciu vikára farnosti sv. Márie rezignoval 18. septembra 1843. O týždeň neskôr predniesol v kaplnke v Littlemore svoju poslednú anglikánsku kázeň „Rozlúčka priateľov“ na text z 1 Sam 20,35-37 o lúčení

³ “If evolution simply means that a positive thing called an ape turned very slowly into a positive thing called a man, then it is stingless for the most orthodox; for a personal God might just as well do things slowly as quickly, especially if, like the Christian God, he were outside time.” Gilbert Keith Chesterton, *Orthodoxy* (London: Catholic Way Publishing), 31-32.

Dávida a Jonatána. Anglikánsky biskup Stephen Neill naznačil, že Newman už nikdy v živote nezažil šťastný deň.⁴ O niekoľko desaťročí neskôr sa uskutočnilo stretnutie medzi Newmanom a jeho odlúčenými priateľmi. Wilfrid Ward píše o Newmanovi a Puseym: „Skúsenosť teraz Newmanovi jasne ukázala, že od osobného styku nemožno očakávať nič iné ako bolesť. Znovu sa nestretli asi dvadsať rokov.“⁵ V roku 1845 Newman publikoval *Esej o vývoji kresťanskej náuky*. Táto udalosť znamená koniec Newmanovho anglikánskeho obdobia. Do plného spoločenstva s Katolíckou cirkvou bol prijatý 9. októbra 1845. Zdá sa, že Newman istý čas nevedel, čo má robiť. Cestoval do Ríma a viedol rozhovory s priateľmi o tom, že by sa spoločne stali dominikánmi. Dňa 15. januára 1847 napísal priateľovi list, v ktorom mu oznámil nový smer, a to vyhladku stať sa spoločne oratoriánmi. Sv. Filip Neri (1515-95) založil spoločenstvo svetských učených kňazov, ktorí sa venovali farskej a charitatívnej činnosti. Išlo teda o zmiešané spoločenstvo. Členovia boli svetskí, nie rehoľní podľa noriem kanonického práva, ale podobne ako rehoľní kňazi a bratia žili v spoločenstve. Čo Newmana priťahovalo k oratoriánom? Nie je jasné, či si to Newman uvedomoval, ale oratoriánske spoločenstvo je akousi katolíckou verziou oxfordského kolégia Newmanových čias. Vybral si nový domov, ktorý sa čo najviac podobal jeho starému domovu. Newmanov život od dospievania prebiehal v Trinity a Oriel Colleges. Vybral si pre seba psychologicky vhodné miesto. Toto je azda najmenej vhodná chvíľa na konštatovanie, že niektorí bádatelia naznačujú, že Newman mohol byť homosexuál.⁶ Pre toto tvrdenie neexistujú žiadne pozitívne dôkazy, ale čo je zjavné a viacnásobne jasné, je to, že bol – čo sa niekedy nazýva – „homosociálny“. Bez toho, aby niekedy znevažoval ženy, nevyhľadával ich spoločnosť. Život farára by bol pre neho nepraktický. Ak nemal rehoľné povolanie, najlepšou možnosťou bolo spoločenstvo svetských učencov-kňazov, ktoré mu ponúkali oratoriáni. V nedeľu na sviatok Obetovania Pána 2. 2. 1848 založil Newman so svojou skupinou priateľov anglické oratórium.

V roku 1850 Newman započal jednu z najväčších snáh a veľkých neúspechov svojho života – Katolícku univerzitu v Írsku. Hoci samotné úsilie stroskotalo, dalo nám najkomplexnejšiu filozofiu katolíckeho vysokého školstva, aká kedy bola napísaná. Neúspech projektu bol v istom zmysle obsiahnutý v jednom z motívov jeho vzniku, a to, že írska hierarchia odmietla schváliť katolíkom štúdium na „bezbožných vysokých školách“, ako boli írske

⁴ Porov. Wilfrid Ward. *The Life of John Henry Cardinal Newman: Based on His Private Journals and Correspondence*, vol. 1 (New York: Longmans, Green, and Co.) 1912, 200-201 a 568.

⁵ Ibid., 131.

⁶ HAGERTY, B. B. *Was cardinal John Henry Newman gay?* [online][cit.9.10.2024] Dostupné na internete: <https://www.npr.org/2010/09/17/129930850/was-cardinal-john-henry-newman-gay>

Queen's University a *Trinity College* v Dubline, nehovoriac o univerzitách vo Veľkej Británii. Tento názor bol dostatočne rozumný. Štátne inštitúcie mali anglikánsky charakter a zámer. To, že britský establišment otvoril katolíkom dvere svojich univerzít – akokoľvek dobre mienené – bolo podozrivé. Okrem toho Írsko stále zažívalo hladomor, ktorý tá istá britská vláda prinajmenšom umožnila a do istej miery aj vyvolala. Negatívny motív však málokedy stačí na úspech. Platilo to o to viac, že – ako Newman objasňuje v „Predslove“ k *Ideí univerzity* – neexistuje „univerzita“ bez toho, aby zahŕňala štúdium „vesmíru“. Výslovne to uvádza v úvodných riadkoch diela: „Pohľad na univerzitu v týchto Rozpravách je nasledovný: je to miesto, kde sa vyučuje univerzálne poznanie. Z toho vyplýva, že jej cieľom je na jednej strane intelektuálny, nie morálny cieľ, a na druhej strane, že ide skôr o šírenie a rozširovanie vedomostí než o ich vývoj. Ak by jej cieľom boli vedecké a filozofické objavy, nechápem, prečo by univerzita mala mať študentov; ak náboženské vzdelávanie, nechápem, ako môže byť sídlom literatúry a vedy. Taká je univerzita vo svojej podstate a nezávisle od jej vzťahu k Cirkvi. Prakticky však nemôže riadne plniť svoj cieľ, taký, ako som ho opísal, bez pomoci Cirkvi; alebo, aby som použil teologický termín, Cirkev je potrebná pre jej integritu. Nie že by sa jej hlavné znaky týmto začlenením zmenili: stále má úrad intelektuálnej výchovy; ale Cirkev ju pri výkone tejto úlohy stabilizuje.“⁷

Newman bol človek z Oxfordu. Ak by univerzite nešlo o pravdu, nech by ju našiel kdekoľvek, akokoľvek a ktokoľvek, potom by to bola univerzita len podľa názvu. Newman mal dôveru vo vnútorný evanjeliový charakter pravdy. Keďže pravda pochádza od Boha, je – aspoň v istom zmysle – sebakomunikujúca.⁸ Napokon, v Oxforde mohol slobodne hľadať pravdu – nech sa deje čokoľvek. To, čo prišlo, bolo jeho obrátenie. Pravda nepotrebuje, aby bola hra zmanipulovaná v jej prospech. Cirkev však zohráva doslova neoddeliteľnú úlohu v tom, aby hľadanie pravdy nezakrývalo zjavenú pravdu.

Pravda objavená samotným rozumom a pravda prijatá prostredníctvom zjavenia od Boha sa majú integrovať do vyučovania študentov. Írska hierarchia neposkytla Newmanovi tento priestor na pôsobenie. Ako poznamenáva Lytton Strachey: „Nakoniec si [Newman] uvedomil niečo iné: videl, že celý projekt katolíckej univerzity bol vyvinutý ako politická a cirkevná zbraň proti Peelovej *Queen's University*, a to bolo všetko. Tento nástroj vzdelávania bol jednoducho zosmiešnený a on mal byť zatiahnutý do politickej hry. Keď to Newman pochopil, vzdal sa rektorátu a vrátil sa do Oratória.“⁹

⁷ Porov. NEWMAN, J. H. *Idea univerzity*. Ivanka pri Dunaji: Kolégium Antona Neuwirtha, 2015, IX.

⁸ NEWMAN, J. H. *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*. London: Longmans, Green, and Co., 1903, 249 (7.2.5).

⁹ STRACHEY, L. *Eminent Victorians*. New York: The Modern Library, 1918, s. 80-81.

Bolo to v roku 1857. Mali prísť ďalšie írské katolícke vysokoškolské inštitúcie, ale Newmanova práca na tomto poli sa skončila. Newman uprostred tohto obdobia v roku 1852 publikoval knihu *Idea univerzity*, a potom ešte raz, keď to už bola ukončená epizóda jeho života, v roku 1858.

V roku 1864 sa Newman zapojil do prudkej polemiky s Charlesom Kingsleym (1819-75), ktorý bol horlivým anglikánom, ako aj literátom. Jeho romány *Westward Ho!* a *Hereward the Wake: "Last of the English"* patria k najlepším v anglickej fanfaronskej tradícii. Najmä v tom prvom sa naplno prejavuje jeho antikaticizmus. Výmena názorov medzi dvoma najvýznamnejšími anglickými spisovateľmi a náboženskými obhajcami bola národnou senzáciou. Jedným z výsledkov bol Newmanov príspevok k žánru duchovnej autobiografie *Apologia Pro Vita Sua*, vydaný v roku 1864.

V tomto období sa v Ríme odohrávali udalosti, keď sa Taliansko stalo národným štátom a pápežstvo stratilo postavenie svetského vládcu. Blahoslavený Pius IX (1792-1878) začal svoj pontifikát v roku 1846 ako reformátor, ale po revolúciách v roku 1848 sa stával čoraz viac reakčným a bez pragmatického nadhľadu. Pius bol k Newmanovi po jeho obrátení láskavý a prejavil záujem o jeho dielo, ale v skutočnosti sa obaja uberali prakticky odlišnými cestami. V 60. rokoch 19. storočia mal Newman skúsenosti s protestantskými liberálmi, ktorí čoraz menej verili vieroučným zásadám Cirkvi, a s katíkmi, ktorí boli podozrievaví voči modernej vede a vzdelanosti. Katolícku cirkev vnímal ako anglikánsku a anglikánsku ako katolícku. Videl však, že neexistuje spoločný epistemologický základ. To znamená, že v ich chápaní skutočnosti neexistoval spoločný základ, ktorý by umožňoval náročné zblíženie. Hľadanie takéhoto spoločného základu ho viedlo k napísaniu *Grammar of Assent* (Gramatika súhlasu). Je to pravdepodobne vrcholné dielo jeho života. Hoci sa v iných jeho spisoch odráža filozofické myslenie, *Gramatika súhlasu* je jeho jediným dôkladným pokusom o vytvorenie modernej katolíckej metafyziky a epistemológie, ako aj filozofie náboženstva. Napriek obrovskej hodnote *Gramatiky* pre modernú metafyziku a epistemológiu Newman nakoniec s poľutovaním a možno aj smútkom dospel k záveru, že pre epistemológiu nemožno vytvoriť spoločný základ. Neexistuje ani vnútorný, ani vonkajší test pravdy.

V roku 1878 Pius IX. zomrel. Kardinálske kolégium – v duchu Božieho zmyslu pre humor – zvolilo na pápežský stolec Gioacchina Vincenza Raffaela Luigiho Pecciho (1810-1903). Keďže sa nevedeli rozhodnúť, kto by mal byť skutočne pápežom, vybrali niekoho takého starého, aby nemohol dlho žiť. Pecci prijal meno Lev XIII. a vládol dvadsaťpäť rokov a mal jeden z najvýznamnejších pontifikátov v dejinách Cirkvi. Piov a Levov pontifikát spolu trval päťdesiatšesť rokov, čo v dejinách Katolíckej cirkvi nemá obdobu. Lev XIII. podpísal zakladajúcu listinu Katolíckej univerzity v Amerike, vydal azda najvýznamnejšiu encykliku od čias reformácie *Rerum Novarum* a inicioval

moderné štúdium diel svätého Tomáša Akvinského. Bol tiež mužom intenzívne oddaným ružencu, ktorému venoval jedenásť encyklik. Božie predurčenie Leva XIII. bolo pre Newmana priaznivé.

Aj Pätnásty vojvoda z Norfolku Henry Fitzalan Howard považoval Katolícku cirkev v Anglicku za predmet svojej osobitnej starostlivosti. Newmanovi priatelia, vrátane baróna von Hügela, ho upozornili, že anglickí hierarchovia si Newmana nie vždy vážili, rovnako ako všetci jeho kolegovia oratoriáni. Londýnski oratoriáni na čele s Frederickom Faberom – autorom hymnu obľúbeného u katolíkov aj protestantov „Viera našich otcov“ – boli ultramontanisti. Newman a birminghamské oratórium boli v tejto otázke rozpačití. Vojvoda naznačil Svätému Otcovi, že dar v podobe kardinálskeho klobúka zabezpečí, aby sa Newmanovi anglickí katolíci – aby sme použili ľudový výraz – s ním nemaznali. Lev XIII. – menej ultramontanistický ako ultramontanisti – mu s radosťou vyhovel. V roku 1879 Newmana vymenoval za kardinála diakona. Newman túto poctu rád prijal, pokiaľ si to nevyžadovalo, aby sa presťahoval z milovaného Anglicka do Ríma. Newman bol človek, ktorý mal najradšej to, čo mu bolo známe. Newman teda dožil svoje dni ako prelát mimo dosahu svojich anglických katolíckych kritikov. V čase, keď Newman dostal červený klobúk, bola jeho teologická práca za ním, ale zostalo mu ešte niekoľko polemických bitiek, ktoré musel vybojovať. Tak ako v knihe *Idea univerzity* bránil jednotu pravdy proti írskej hierarchii, v roku 1884 v eseji „O inšpirácii Písma“ obhajoval tú istú jednotu proti rastúcej sekulárnej vede doby. V týchto posledných rokoch sa naplno prejavil jeho dar priateľstva, ako aj jeho povolanie k pokore. Wilfrid Ward uvádza viacero príkladov, z ktorých uvediem len jeden: pokiaľ mu to vek a slabosť dovoľovali, kardinál udržiaval kontakty so starými priateľmi. V životopise tohto preláta sú zaznamenané tri stretnutia v posledných rokoch jeho života s jeho verným spojencom a oddaným podporovateľom biskupom Ullathornom. Dňa 18. augusta 1887 píše Dr. Ullathorne svojmu priateľovi nasledovné: „Dnes som bol navštíviť kardinála Newmana. Je veľmi schudnutý, ale veľmi veselý. Včera išiel do Londýna k očnému lekárovi. Keď sa pokúša čítať, má pred očami čierne škvrny. Očný lekár mu však hovorí, že mu nič nie je, iba staroba. Dlho a veselo sme sa rozprávali, ale keď som sa zdvíhal na odchod, jeho konanie spôsobilo scénu, na ktorú nikdy nezabudnem... Povedal tichým a pokorným hlasom: „Môj drahý pane, urobíte mi veľkú láskavosť?“ „Akú?“, spýtal som sa. Skĺzol na kolená, sklonil svoju úctyhodnú hlavu a povedal: „Dajte mi svoje požehnanie!“ Čo som mohol urobiť, keď som ho mal pred sebou v takejto polohe? Nemohol som odmietnuť bez toho, aby som ho neuviedol do veľkých rozpakov. Položil som mu teda ruku na hlavu a povedal som: „Môj drahý pán kardinál, napriek všetkým zákonom prosím Boha, aby vás požehnal a aby jeho Duch Svätý naplnil vaše srdce.“ Keď som kráčať k dverám, odmietol si dať biret, išiel so mnou a povedal: „Celý život som bol doma, zatiaľ

čo vy ste bojovali za Cirkev vo svete.“¹⁰ William Bernard Ullathorne, O.S.B. (1806-1889), bol významný filozof a teológ a od roku 1850, keď Pius IX. obnovil anglickú hierarchiu, pôsobil ako birminghamský biskup, a teda bol miestnym ordinárom počas celého Newmanovho pôsobenia v tamajšom oratóriu okrem prvých dvoch rokov. Newmanovo vyjadrenie o ich bojiskách je poučné. Newman bojoval za Cirkev na kazateľnici a za písacím stolom. Osobné konfrontácie absolvoval len zriedkavo; keď sa tak stalo, považoval túto skúsenosť za vyčerpávajúcu.

Ako pripomína Wilfrid Ward svojim čitateľom v poslednej vete svojho Newmanovho životopisu, Newmanovým heslom bolo *Cor ad cor loquitur*. Jeho epitaf bol *Ex umbris et imaginibus in veritatem*. Newmanova evanjelizácia – či už na kazateľnici, v listoch, knihách alebo v rozhovoroch – bola osobná: jeho srdce hovorilo k srdciam iných. Matthew Arnold cítil silu tohto srdca, ktoré hovorilo k jeho srdcu, hoci sa nepridržiaval toho, čo jeho srdce počulo. Newman bol zároveň osobný aj vzdialený. S perom v ruke a v tichu svojej pracovne Newman strácal rezervovanosť. Jeho evanjeliové odhodlanie bolo zakorenené v istote, že pravda zvíťazí – bez ohľadu na všetko.

3 HODNOTENIE NEWMANOVÝCH ÚSPECHOV

Len rok po stom výročí Newmanovej smrti, teda v roku 1991, pápež sv. Ján Pavol II. vyhlásil Newmana za „ctihodného“. V roku 2010 pápež Benedikt XVI. vyhlásil Newmanovo blahorečenie. Dňa 13. októbra 2019 ho pápež František formálne kanonizoval. Na podporu Newmanovej kauzy poslúžili dva požadované zázraky, v oboch prípadoch išlo o uzdravenia. Ako chápal podstatu „zázraku“ samotný Newman? Vo svojich dvoch esejach o zázrakoch objasňuje rozsah svojej diskusie: „Obmedzujem sa na úvahy o zázrakoch, ktoré sa tak bežne nazývajú, na také udalosti, ktoré sú väčšinou v rozpore s konštitúciou fyzického sveta.“¹¹ Napriek tomu tiež jasne uvádza, že kategória „zázrak“ zahŕňa javy intelektuálne a duchovné, ako aj fyzikálne: „Prísne vzaté, nie je mysliteľný nijaký dôkaz Zjavenia, ktorý by nemal charakter zázraku; pretože nič iné ako prejav moci nad existujúcim systémom vecí nemôže dosvedčiť bezprostrednú prítomnosť toho, ktorým bol pôvodne ustanovený.“¹² V skutočnosti Newman kategoricky oponuje tým, ktorí by chceli obmedziť označenie zázrak na fyzikálne javy: „Považovať ich [zázraky] len za výnimky z fyzikálneho poriadku znamená mať na ne veľmi neúplný názor.“¹³ Bez toho, aby som sa odvolával

¹⁰ Ward, *Life*, zv. 2, 531.

¹¹ NEWMAN, J. H. *Two Essays on Biblical and Ecclesiastical Miracles*. London: Longmans, Green, and Co., 1907, s. 7.

¹² *Ibid.* 7

¹³ *Ibid.* 5.

na dve uznané uzdravenia, ktoré sa stali zásadnými pre Newmanovu kauzu kanonizácie, sa domnievam, že Newmanovi možno pripísať aj mnohé iné dobre doložené zázraky, konkrétne mnohé konverzie ku katolicizmu z iných kresťanských cirkevných spoločenstiev, ktoré jeho život a dielo inšpirovali. Pozoruhodným príkladom je otec Louis Bouyer (1913-2004), ktorý bol luteránskym farárom a teológom, bol prijatý do plného spoločenstva s Katolíckou cirkvou a stal sa oratoriánom. Vzhľadom na to, že Newmanov sviatok pripadá na 9. október – dátum, keď bol prijatý do Katolíckej cirkvi – sú tieto následné a nadväzujúce konverzie veľmi dôležité ako dôkazy Newmanovej kanonizovanej svätosti. Zázrak obrátenia je prvým zázrakom kresťanskej viery a je v súlade s tým veľkým hymnom, ktorý Newman napísal v roku 1833 a ktorý môžeme čítať ako predzvesť jeho vlastnej púte ku katolicizmu:

Vezmi, láskavé svetlo, uprostred obklopujúceho šera, veď ma ďalej!
Noc je temná a ja som ďaleko od domova, veď ma ďalej!
Chráň moje nohy, nechcem vidieť vzdialenú scenériu; jeden krok mi stačí.
Nikdy som nebol taký, ani som sa nemodlil, aby si ma viedol ďalej;
Rád som si vyberal a videl svoju cestu, ale teraz veď ma ďalej!
Miloval som ten deň a napriek obavám, pýcha ovládla moju vôľu.
Na minulé roky sa nepamätaj!
Tak dlho ma tvoja moc požehnávala, určite ma stále povedie ďalej.
Cez močiare a bažiny, cez skaly a potoky, až do noci,
a s ránom sa tie anjelské tváre usmievajú,
ktoré som už dávno miloval a na chvíľu stratil!¹⁴

Viera sama o sebe nie je najväčším zázrakom, ale stáva sa ním, keď sa spojí s nádejou a zavŕši láskou. Newman píše: „Čo iné je láska ako radosť z Boha, oddanosť Bohu, odovzdanie celého seba samého jemu?“¹⁵ Newman tvrdí: „Viera a nádej nie sú samy osebe nevyhnutne milosťami, ale len ako vštepené a nachádzajúce sa v láske.“¹⁶

Zázrak, ktorý zahŕňa túto trojicu čností v ľudskej bytosti, je aktualizácia ľudskej bytosti na Boží obraz, inými slovami ako chodiacej ikony. Newmanov život a dielo inšpirovali a stále inšpirujú tento zázrak ako podivuhodnú skutočnosť. Už dávno prebieha spor medzi konzervatívcami a liberálmi o literárny korpus sv. Johna H. Newmana, ktorý pripomína konkurenčné stredoveké kláštory bojujúce o relikvie svätca. Bol to človek pravice alebo

¹⁴ NEWMAN, J. H. *Verses on Various Occasions*. London: Longmans, Green, and Co., 1903, 156 (90).

¹⁵ NEWMAN, J. H. *Discourses Addressed to Mixed Congregations*. London: Longmans, Green, and Co., 1906, s. 62.

¹⁶ NEWMAN, J. H. *Parochial and Plain Sermons*. 8 vols., vol. 4, London: Longmans, Green, and Co., 1909, 310 (Sermon 21).

ľavice? Newman bol radikál, pretože bol ctiteľ tradície. V modernosti, a ešte viac v postmodernosti, nie je nič radikálnejšie ako tradícia. Konzervatívci si zvyčajne nevšimnú, že bol radikálom, pretože ho vnímajú ako tradicionalistu. Liberáli si zvyčajne nevšimnú, že bol tradicionalista, pretože ho považujú za radikála. Inými slovami, zastávajú moderný disjunktívny pohľad na jeho dielo buď ako radikálne alebo tradicionalistické, a nie klasický a katolícky konjunktívny pohľad a to, že bol radikálny a zároveň zameraný na tradíciu. Alebo, inak povedané, konzervatívci a liberáli, ktorí sa snažia privlastniť si Newmana, majú viac spoločného s modernými mysliteľmi než s Newmanom, ktorý bol aristotelik, a teda klasický mysliteľ. Jeden komentátor navrhol, že katolíci dávajú prednosť anglikánskemu Newmanovi a anglikáni katolíckemu Newmanovi. To je, samozrejme, prílišné zjednodušenie, ale tento postreh poukazuje na niečo pravdivé. Ako príklad možno uviesť Newmana, ktorý je antiliberálnym anglikanom a ktorý sa páči konzervatívnym katolíkom. Newman, ktorý bol zdržanlivý voči pápežskej neomylnosti, oslovuje liberálnych anglikánov. Iný spôsob vyjadrenia je, že sa im páči, keď Newman nesúhlasí s druhým kolegom, ale nie, keď Newman nesúhlasí s nimi samými. To zasa poukazuje na problém, ktorý mal Newman počas celej svojej kariéry. Hoci to bol človek s veľkou schopnosťou priateľstva, bol aj neobratný. Nebol prvým svätcom, ktorý mal pichľavú povahu. Spomeňme si napríklad na sv. Hieronyma. Z psychologického hľadiska mal Newman dobré predpoklady na to, aby bol polemikom. Problém bol v tom, že mimo úzkeho kruhu priateľov mu táto vlastnosť zabránila mať veľa spojencov, ktorí by mohli zmierniť niektoré účinky jeho prenikavého intelektu. „Ľudská myseľ je stvorená pre pravdu,“¹⁷ píše Newman, ale ľudská predstavivosť chce byť často skutočná ešte pred dopracovaním sa k pravde. Mýlil sa, keď sa domnieval, že jeho partner je rovnako oddaný pravde ako on. Newman vo svojej neúnavnej, ba až nemilosrdnej snahe o pravdu často rušil predstavy druhých. Aj to pomáha vysvetliť pravicovo-ľavicové spory o Newmana. O čo ľahšie je prerobiť génia na náš menej geniálny vlastný obraz! O čo ťažšie je nechať prísnosť jeho myslenia, aby nás premenila tak, ako premenila jeho!

Použitá literatúra

CHESTERTON, Gilbert Keith. *Orthodoxy*. London: Catholic Way Publishing, 1908.

HAGERTY, Barbara Bradley. *Was cardinal John Henry Newman gay?* [online]. [cit. 9.10.2024] Dostupné na internete: <https://www.npr.org/2010/09/17/129930850/was-cardinal-john-henry-newman-gay>

NEWMAN, John Henry. *Idea univerzity*. Ivanka pri Dunaji: Kolégium Antona Neuwirtha, 2015.

¹⁷ Newman, *Grammar*, 221 (7.2 incipit).

- NEWMAN, John Henry. *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*. London: Longmans, Green, and Co., 1903.
- NEWMAN, John Henry. *Two Essays on Biblical and Ecclesiastical Miracles*. London: Longmans, Green, and Co., 1907.
- NEWMAN, John Henry. *Verses on Various Occasions*. London: Longmans, Green, and Co., 1903.
- NEWMAN, John Henry. *Discourses Addressed to Mixed Congregations*. London: Longmans, Green, and Co., 1906.
- NEWMAN, John Henry. *Parochial and Plain Sermons*, 8 vols. London: Longmans, Green, and Co., 1909.
- STRACHEY, Lytton. *Eminent Victorians*. New York: The Modern Library, 1918.
- WARD, Wilfrid Philip. *The Life of John Henry Cardinal Newman: Based on His Private Journals and Correspondence*, vol. 1. New York: Longmans, Green, and Co., 1912.
- WHITE, W. D. *Review of Dissent and Dogma by Matthew Arnold*. *Journal of the American Academy of Religion* 37, 2 (1967): 193-194.

St. John Henry cardinal Newman: a sketch of his life and times

Summary:

*John Henry Newman (1801-1890) was a prominent English convert from the Church of England to Roman Catholicism (1845). He began an Anglican priest and scholar of patristics. As a member of the Oxford (Tractarian) Movement, he championed the Church of England as authentically Catholic without being Roman. After his conversion and ordination to the Catholic priesthood, he was instrumental in establishing the English Oratory – a religious community of secular priest-scholars – in Birmingham. He was as vigorous a Catholic polemicist as he had been as an Anglican polemicist. He was asked to establish the Catholic University of Ireland (1850). Though that endeavor failed, nevertheless it afforded Newman occasion to write the most important philosophy of Catholic higher education ever written, *The Idea of a University* (1858). Although Newman is remembered primarily as a theologian and especially as an historian of historical theology, he wrote a second philosophical work of profound importance, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, in which he seeks to establish a rational basis for the claims of the Catholic Church with the pope as its earthly head to be the one true Church of Jesus Christ. Toward that end, he establishes a groundwork for a realist epistemology and metaphysics. Newman was canonized by Pope Francis (2019). The radical character of Newman's thought arises from his traditionalism in the non-traditional ages of modernity and post-modernity. He was a great English prose stylist. The article situates Newman in the context of nineteenth-century English and Vatican histories.*

Key words: *John Henry Newman – Oxford movement – Tractarian movement – English oratory – The Idea of a University – grammar of assent*

Preklad: doc. ThDr. Ing. Jozef Jančovič, PhD.

doc. Jeffrey Dirk Wilson, PhD.
Catholic University of America, Washington, D.C.
Research Associate Professor of Philosophy

MARIOLOGIA AKO SÚČASŤ TEOLOGICKÉHO MYSLENIA J. H. NEWMANA

Anton Adam

Abstrakt:

Newmanova mariológia je neoddeliteľnou súčasťou jeho širšieho teologického systému, ktorý zdôrazňuje význam chápania Márie ako Božej Matky a jej úlohy v ekonómii spásy. Z tohto dôvodu anglický teológ, filozof a následne aj konvertita vníma mariologické témy v úzkom vzťahu s kristológiou, pretože poslanie Panny Márie je možné autentickým spôsobom interpretovať iba v kontextuálnom vyjadrení Kristovho vykupiteľského diela. J. H. Newman na jednej strane popularizuje mariánsky kult Katolíckej cirkvi; no zároveň poukazuje na isté nebezpečenstvo preceňovania úlohy Božej matky v dejinách spásy. Mária je jedinečná ako Theotokos, z čoho vyplýva jedinečný vzťah s Bohom, od ktorého sa postuluje každé teologicky interpretované privilégium. J. H. Newman formuluje mariologickú doktrínu v úzkom vzťahu k náuke cirkevných otcov a zároveň zdôrazňuje koreláciu s tajomstvom Krista, Duchom Svätým a Cirkvou. Teologické myslenie kardinála Newmana preniká aj do mariológie Druhého vatikánskeho koncilu.

Kľúčové slová: Panna Mária – Newman – kult – liturgia – Cirkev

ÚVOD

Božie zjavenie sa odovzdáva dvoma spôsobmi, pričom Písmo predstavuje primárnu normu viery (norma normata primaria), zatiaľ čo Tradícia predstavuje tzv. sekundárnu interpretačnú a explikatívnu normu viery (norma normata secundaria). Na vzťah medzi Písmom a Tradíciou poukázal aj sv. John Henry Newman, keď zdôraznil, že bez Tradície, teda vysvetľujúceho učenia Cirkvi, by kresťania zostali odkázaní na súkromný úsudok, čo by viedlo k mnohým

protichodným názorom o tom, čo učí Sväté písmo, a nakoniec by takýto súkromný výklad viedol aj k rozkladu samotnej viery.¹

Mária je subjektom kresťanskej tradície, keď prijaté slovo zachovávala vo svojom srdci (porov. Lk 2, 19.51), a zároveň je objektom Tradície, pretože jej vzťah k Synovi determinuje aj teologické postoje k miestu a poslaniu, ktoré v dejinách spásy napĺňa. Vzťah Tradície k mariánskej tradícii sa vyznačuje kontinuitou a rastom. Congar hovorí: „Tradícia je kontinuitou, ktorá prekonáva konzervativizmus, ale je aj pochodom a pokrokom, ktorý prekonáva čiru kontinuitu.“²

Mariánsky kult a náuka o Panne Márii sa formulovali v istých časových a historických okolnostiach v korelácii s kultúrnymi a sociálnymi podmienkami, ktoré ale vždy vyplynuli zo vzťahu k Ježišovej matke. Mnohé mariologické príručky z obdobia pred Druhým vatikánskym koncilom rozvíjali teóriu, že „Mária mala analogicky k svojmu božskému Synovi tri rôzne druhy poznania: scientia acquisita, ktorá sa vzťahovala na poznanie, ktoré Mária získala prostredníctvom rozumových procesov intelektu alebo z vlastnej skúsenosti; scientia infusa, ktorá označovala poznanie, ktoré získala priamym pôsobením Boha; visio beatifica alebo priame vnímanie Boha, aký je sám v sebe. Spresnilo sa, že tento tretí typ poznania, vlastný svätým v nebi, nemala ako pútnička trvalo, ale len pri určitých významných udalostiach vo svojom živote. Považovalo sa však za nevhodné odoprieť jej milosť, ktorej sa zrejme tešil Mojžiš, keď hovoril s Bohom „z tváre do tváre“ (Ex 33, 11), alebo svätý Pavol, ktorý bol uchvátený do raja (2 Kor 12, 4).“³ V období po Druhom vatikánskom koncile, ktorý zdôrazňuje Máriinu „púť viery“ (LG 58), nové smery v mariológii opustili scholastický prístup k otázke jej poznania a kde sa ešte táto téma objavuje, nachádzame mienku teológov o historickom charaktere a postupnom vývoji Máriinho poznania, „pričom nezriedka zdôrazňujú, že Mária bola v skutočnosti obyčajná a nevedomá žena“. Tento nový prístup do značnej miery inicioval malý zväzok *Die Mutter des Herrn* (Matka Pána), ktorý v roku 1955 napísal Romano Guardini († 1968), kde nenavrhne abstraktné rozjímanie o Márii, ale snaží sa vstúpiť do jej konkrétnej náboženskej skúsenosti viery vzhľadom na tajomstvo jej Syna. Guardini objasňuje, že ak Mária v živote so svojim Synom prežívala všetko, čo prežíva matka, Ježiš ako Boží Syn zároveň presahoval akúkoľvek

¹ Porov. NEWMAN, J. H. *Lectures on the Prophetic Office of the Church, Viewed Relatively to Romanism and Popular Protestantism*. In: *The Via Media of the Anglican Church*, zv. 1, London 1895, s. 26-28.

² CONGAR, Y. M. *La tradizione e la vita della Chiesa*, Milano 1983, s.12.

³ Porov. ROSCHINI, G. M. *Mariologia*, zv. 2 (Romae, 1948), 185-87; MARTINELLI, A. *De primo instanti conceptionis B. V. Mariae. Disquisitio de usu rationis* (Romae, 1950), 81-83; JUNIPER, B. C. *Fundamentals of Mariology* (New York: Benzinger Brothers, Inc., 1956), 159-60. In: ČAJA, A. M. *Problém poznania Panny Márie z pohľadu teológie. Svätý John Henry Newman (1801-1890). Ecce Mater Tua* [online]. [cit. 12.9.2024]. Dostupné na internete: https://eccematertua.com/sites/eccc/files/emt_8_final_9-26_edits.pdf.

čisto ľudskú možnosť pochopenia. To znamená, že Mária nemohla pochopiť jeho tajomstvo v jeho skutočnom význame, ako to výslovne ukazuje stať o dvanásťročnom Ježišovi v chráme (Lk 2, 41-45), a preto potrebovala zažiť aj Turíce. Na základe tejto úvahy Guardini vyslovuje tvrdenie: „Teda v jej vzťahu so Synom, uprostred najhlbšej intimity, musel existovať odstup, nedostatok porozumenia, čo je zrejmé aj zo správ [evanjelií].“⁴ Téma Máriinej skúsenosti s temnotou viery a jej vystavenia možným pochybnostiam o Ježišovom poslaní bola otvorená aj pápežom Jánom Pavlom II., ktorý v encyklike *Redemptoris Mater* pripúšťa, že Márii bolo zjavené tajomstvo Ježišovho božského synovstva, ale zároveň vysvetľuje, aplikujúc na ňu výraz svätého Jána z Kríža, že od samého začiatku ich spoločného života v nej bola „zvláštna ťažoba srdca, spojená s akousi nocou viery“.

1 MÁRIINA SKÚSENOŠŤ VIERY PODĽA J. H. NEWMANA

V encyklike *Redemptoris Mater* svätý pápež Ján Pavol II. hovorí: „Matka tohto Syna, pamätajúc na to, čo jej bolo povedané pri zvestovaní a v nasledujúcich udalostiach, nosí v sebe radikálnu „novosť“ viery, t. j. začiatok Novej zmluvy. Je to začiatok evanjelia, začiatok dobrej, radostnej zvesti. Nie je však ťažko v tomto začiatku postrehnúť zvláštnu námahu srdca, spojenú s určitou „nocou viery“ – aby sme použili výraz svätého Jána z Kríža –, akoby „závoj, cez ktorý sa treba približovať k Neviditeľnému a žiť v dôvernosti s tajomstvom“.⁵ Takýmto spôsobom totiž Mária mnoho rokov ostávala v dôvernom styku s tajomstvom svojho Syna a napredovala na svojej ceste viery, postupne ako sa Ježiš „vzmáhal v múdrosti... a v obľube u Boha i u ľudí (Lk 2,52)“.⁶

Pápež František vo svojej homílii 20. decembra 2013 hovoril o mlčaní Panny Márie pri päte kríža a uvažoval nad realitou, ktorej bola Mária vystavená pri kríži svojho Syna, a meditoval: „Evanjelium nám nič nehovorí: či povedala slovo alebo nie... Bola ticho, ale vo svojom srdci – koľko toho povedala Pánovi! ,Vtedy si mi povedal – to sme čítali –, že bude veľký. Povedal si mi, že mu dáš trón jeho otca Dávida, že bude naveky kralovať nad Jakubovým domom. A teraz ho tam vidím!‘ Blahoslavená Matka bola človekom! A možno by bola chcela povedať: ,Klamstváž! Bola som podvedená!‘ Ján Pavol II. to povedal, keď na jednom mieste hovoril o Matke Božej. Ale ona bola zatienená mlčaním

⁴ GUARDINI, R. Die Mutter des Herrn. Ein Brief und darin ein Entwurf. Würzburg: Werkbund-Verlag, 1955, s. 48.

⁵ Porov. Sv. JÁN Z KRÍŽA. Výstup na horu Karmel, II. hl. 3, 4-6. Zachej, 1999.

⁶ JÁN PAVOL II. Encyklika *Redemptoris Mater*, č. 17.

tajomstva, ktorému nerozumela, a týmto mlčaním prijala, že toto tajomstvo môže rásť a prevíťať v nádeji.⁷

Newman zastával názor, že bez Božieho svetla nemožno vidieť duchové skutočnosti, rovnako ako bez prirodzeného svetla nie je možné vidieť zmyslové skutočnosti. Newman túto formu nadprirodzeného poznania vzťahuje na Matku Ježiša Krista, keď v meditácii o mariánskom titule *Stolica Múdrosti* vysvetľuje, „že osvietením, ktoré dostala prostredníctvom dôverného spoločenstva svojho života s Ježišom, bola uvedená do poznania Božieho plánu a tajomstiev viery, ktoré Cirkev definovala a slávnostne ohlasovala počas nasledujúcich storočí“⁸: „Čo bolo hlavnou témou rozhovoru medzi ňou a jej Synom, ak nie povaha, vlastnosti, prozreteľnosť a skutky Všemohúceho Boha? Či by náš Pán nikdy neoslavoval Otca, ktorý Ho poslal? Či by jej neodhalil slávnostné večné nariadenia, zámary a vôľu Božiu? Neosvietil by ju z času na čas vo všetkých tých bodoch učenia, o ktorých sa najprv diskutovalo, a potom sa usadili v Cirkvi od čias apoštolov až doteraz, a všetko, čo bude až do konca – nie, tieto a oveľa viac ako tieto? Všetko, čo je nejasné, všetko, čo je v zjavení útržkovité, by jej, pokiaľ je to poznanie možné pre človeka, priniesol On, ktorý je Svetlom sveta, v jasnosti a jednoduchosťi.“⁹

Meditácia o Máriinom titule „*Stolica Múdrosti*“ je súčasťou úvah o tajomstve Zvestovania. Domnieval sa Newman, že Mária pri vtelení dostala osobitnú formu osvietenia o božskej identite svojho Syna? V kázni z anglikánskeho obdobia *Kristus zjavený v spomienke* pripomína zásadu, že „Božiu prítomnosť nerozoznávame v čase, keď je na nás, ale až potom, keď sa obzrieme späť na to, čo už pominulo a skončilo“.¹⁰ Je to zrejmé na príklade zjavenia Ježišovej božskej identity: ako Božieho Syna ho vyznal apoštol Peter aj stotník, ktorý bol pri jeho ukrižovaní, napriek tomu apoštoli nepochopili, že náš Pán ako Boží Syn nie je Božím stvorením ale večným Slovom, jednorodným Synom Otca. V plnosti sa im to zjavilo až pri zoslaní Ducha Svätého v deň Turíc.

Hoci to Newman v tejto kázni výslovne neuvádza, je jasné, že tento princíp sa vzťahuje aj na Pannu Máriu, len s tým rozdielom, že ona prijala Ducha Svätého anticipujúcim spôsobom v okamihu vtelenia. Túto tézu zastával aj Newman. „Ak v homílii na Slávnosť Zvestovania Panny Márie *Úcta, ktorá jej patrí* najprv tvrdí, že Mária pociťovala „nevedomosť“ v súvislosti s tajomstvom

⁷ FRANTIŠEK. „*Ranná meditácia v kaplnke Domus Sanctae Marthae*.“ 20. decembra 2013 [online]. [cit. 22.9.2024]. Dostupné na internete: <https://www.lastampa.it/vaticaninsider/it/2013/12/20/news/il-papa-cerchiamo-il-silenzio-che-custodisce-il-rapporto-con-dio-1.35948633/>

⁸ ČAJA, A. M. Problém poznania Panny Márie z pohľadu teológie, s. 81.

⁹ NEWMAN, J. H., „*Sedes Sapientiae*“, 48-49.

¹⁰ NEWMAN, J. H. *Christ Manifested in Remembrance*. In: *Parochial Sermons*, vol. 4 (London: J. G. F. & J. Rivington, 1842), 291.

Vtelenia,¹¹ hneď pokračuje nasledujúcim tvrdením: „Ak tomu, kto má, je dané viac a svätosť a Božia priazeň idú ruka v ruku (a to nám bolo výslovne povedané), aká musela byť transcendentná čistota tej, ktorú Duch Stvoriteľ blahosklonne zatienil svojou záračnou prítomnosťou? Aké dary musela mať tá, ktorá bola vyvolená za jedínú blízku pozemskú príbuznú Božieho Syna, za jedínú, ktorú si On musel od prírody vážiť a ku ktorej musel vzhliadať; za tú, ktorá bola ustanovená, aby Ho vychovávala a vzdelávala, aby Ho deň čo deň poučovala, keď rástol v múdrosti a v dospelosti?“¹²

Newmanovo presvedčenie, že Mária musela byť dostatočne informovaná o Ježišovej božskej identite, neskôr vyjadruje vo svojej meditácii o Zvestovaní a zvolaní Regina Angelorum, kde píše so všetkou jednoduchosťou, ale aj jasnosťou: Gabriel ju oslávil ako „plnú milosti“ a ako „požehnanú medzi ženami“ a oznámil jej, že na ňu zostúpi Duch Svätý a že porodí Syna, ktorý bude Synom Najvyššieho.¹³

2 VZŤAH J. H. NEWMANNA K PREJAVOM MARIÁNSKEJ ÚCTY

Je zrejmé, že ak Druhý vatikánsky koncil nastolil tému obnovy kresťanského kultu, bolo nevyhnutné, aby aj mariánsky kult bol formulovaný vo vzťahu k požiadavkám obnovy kultu v liturgii Cirkvi a v neposlednej miere aj v samotnom praktizovaní mariánskej úcty v živote veriaceho ľudu. Druhý vatikánsky koncil predstavuje mariológiu v priamych súvislostiach s ekleziológiou, čo je primeraným spôsobom preukázané v ôsmej kapitole vieroučnej konštitúcie *Lumen gentium*: „Mária sa s materinskou láskou stará o bratov a sestry jej Syna, ktorí ešte putujú a nachádzajú sa v nebezpečenstvách a ťažkostiach, dokiaľ sa nedostanú do blaženej vlasti.“¹⁴ Mariánska úcta je jedným z prejavov kresťanského kultu, v ktorom je zjavné prepojenie mariológie a kristológie tak, ako ho nachádzame predstavené v apoštolskej konštitúcii pápeža Pavla VI. *Marialis cultus*. Pápežský dokument považuje kristocentrizmus za dôležitý aspekt mariánskeho kultu. Teologická reflexia prítomnosti Panny Márie v dejinách spásy vyžaduje formulácie, ktoré rešpektujú priame súvislosti s osobou a vykupiteľským dielom Ježiša Krista a zároveň

¹¹ NEWMAN, J. H. *The Feast of the Annunciation of the Blessed Virgin Mary. The Reverence Due to Her*. In: *Parochial Sermons*, vol. 2 (London: J. G. F. & J. Rivington, 1840), 143.

¹² NEWMAN, J. H. *Sviatok Zvestovania Panny Márie*, 147.

¹³ NEWMAN, J. H., „Regina Angelorum“, In: *Meditations and Devotions of the Late Cardinal Newman*, 42. Porov. ČAJA, A. M. *Problém poznania Panny Márie z pohľadu teológie*, s. 82-83.

¹⁴ DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Lumen gentium*, dogmatická konštitúcia o Cirkvi. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, č. 62.

reflektujú aj jej miesto v Cirkvi. Svätý pápež Pavol VI. považoval za nevyhnutné, aby náuka Cirkvi formulovala teologicky jasným a jednoznačným spôsobom vzťah veriaceho človeka k Matke nášho Pána, aby mariánsky kult zodpovedal miestu a poslaniu Panny Márie v dejinách spásy.

Podľa Newmana mariánsky kult ako neoddeliteľná súčasť kultu Ježiša Krista musí byť v súlade so Svätým písmom. Tento prístup k mariánskej úcte predstaví aj pápež Pavol VI. v apoštolskej exhortácii *Marialis cultus*:

„Rozvoj nábožného uctievania Panny Márie, ktorý si želáme, sa zapája do jediného kultu, ktorý sa právom nazýva kresťanským, keďže má svoj pôvod a svoju účinnosť v Kristovi, v Kristovi má svoje úplné a dokonalé zvýraznenie a Kristovým prostredníctvom vedie v Duchu k Otcovi: týmto sa vyznačuje pravá cirkevná nábožnosť. V samých liturgických prejavoch tejto pobožnosti sa naozaj odzrkadľuje jej hlboký vnútorný vzťah k Božiemu plánu vykúpenia ľudského pokolenia, takže jedinečnému miestu, ktoré má v tomto Božom pláne Mária, primerane zodpovedajú prejavy osobitnej úcty k nej.¹⁵ Priam tak každý opravdivý rozvoj kresťanského kultu má nevyhnutne za následok správny a osvedčený vzrast úcty k Bohorodičke. Konečne aj dejiny nábožnosti dokazujú, že „rozličné prejavy pobožnosti v medziach zdravého a pravoverného učenia“¹⁶ sa rozvíjajú v súladnej závislosti od kultu prinášaného Kristovi, v ňom majú svoje prirodzené a nevyhnutné stredisko. Tak je tomu aj v našich časoch. Uvažovanie súčasnej Cirkvi o Kristovom tajomstve a o jeho vlastnej povahe ju priviedlo objaviť ako prameň tohto tajomstva a ako výkvet jeho podstaty Ženu, Pannu Máriu, Kristovu matku a Matku Cirkvi.“¹⁷

Keď uvažujeme o obnove mariánskeho kultu, je potrebné zdôrazniť, že Cirkev nevytvára, resp. neformuluje novú mariologickú náuku, ale vyvíja úsilie predstaviť mariánsky kult takým spôsobom, aby reflektoval aktuálne kultúrne, historické, sociálne podmienky, v akých sa rozvíja samotný kresťanský kult. Autentický vývoj v žiadnom prípade neznamená, že Cirkev v určitom historickom momente vytvorila náuky, resp. formy zbožnosti, ktoré predtým neexistovali aspoň v zárodku a implicitným spôsobom.¹⁸ Na tento fakt upozornil sv. Tomáš Akvinský, keď vysvetlil, že články viery sa nevyvíjajú vo svojej podstate, ale vzhľadom na chápanie človeka, pričom samotný vývoj obsahu

¹⁵ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Lumen Gentium*, dogmatická konštitúcia o Cirkvi, č. 66.

¹⁶ DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Lumen Gentium*, dogmatická konštitúcia o Cirkvi, č. 66.

¹⁷ PAVOL VI. *Apoštolská exhortácia Marialis cultus, úvod* [online]. [cit. 2024-09-14]. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/cultus-marialis>.

¹⁸ Porov. ČAJA, A. M. *Panna Mária v tradícii Cirkvi*. Nitra: Gorazd n. f., Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre, 2023, s. 8.

pravdy spočíva v prechode od implicitného k explicitnému chápaniu zjaveného obsahu pravdy viery.¹⁹

Dejiny mariánskej úcty vhodne vystihuje podobenstvo o horčičnom semienku, ktoré zasiate do zeme je nepatrné, ale postupne rastie a napokon prerastá všetky ostatné rastliny; tak aj mariánska úcta, spočiatku nepatrná a skrytá, sa postupom storočí stáva stále viac zjavná a prítomná v Cirkvi takým spôsobom, že sa stáva súčasťou pokladnice Cirkvi, z ktorej čerpali posilu a múdrosť mnohí pápeži, biskupi, kňazi, a stala sa inšpiráciou pre vznik mnohých rehoľných spoločností. Je pochopiteľné, že tak ako v rozvoji teologickej vieroučnej doktríny boli v priebehu storočí mnohé problémy a došlo k pochybnej, resp. nesprávnej doktrínálnej interpretácii, tak sa ani rozvoj mariánskej doktríny nezaobišiel bez ťažkostí.

Výnimočné miesto v živote Johna Henryho Newmana je prechod od anglikanizmu ku katolicizmu. Ďalšie štúdium cirkevných otcov a práca na *Eseji o vývoji kresťanskej náuky* ho utvrdili v presvedčení, že Kristova cirkev je Rímskokatolícka cirkev. Svoje vnútorné obrátenie zavŕšil 8. októbra 1845 Littlemore prijatím katolíckej viery. Vnútorná rozpoltenosť sa stráca a nastupuje obdobie vnútorného pokoja. Konverzia z anglikanizmu na katolicizmus sa stáva prelomovou realitou ovplyvňujúcou ďalší osobný život, ale aj formulácie teologickej doktríny. Niekoľko mesiacov po tejto udalosti odchádza Newman do Ríma, aby si prehĺbil teologické poznanie. Do Anglicka sa však už vracia ako katolícky kňaz a v Birminghame a Londýne zakladá kongregáciu oratoriánov.²⁰

V Birminghame Newman publikuje niekoľko významných diel, medzi ktorými sa nachádza aj dielo venované obrane miesta Panny Márie v Cirkvi a jej poslaniu v diele vykúpenia. John Henry Newman ho nazval: *List reverendovi E. B. Puseymu, doktorovi teológie, týkajúci sa jeho posledného Eirenikonu*.²¹ Bola to reakcia na dizertačnú prácu napísanú v roku 1865 s názvom *Anglická cirkev, súčasť Svätej katolíckej cirkvi Krista, a prostriedky obnovenia viditeľnej jednoty: Eirenicon* od Edwarda Bouverieho Puseyho, Newmanovho starého priateľa z anglikánskych čias.

V pozadí vzniknutej situácie stojí vyhlásenie dogmy o Nepoškvrnenom počatí Panny Márie v roku 1854. V Anglicku to vyvolalo ostrú kritiku voči Rímu, čo nebolo spôsobené iba nepochopením tejto dogmy, ale vo veľkej miere vyplývala aj z predsudkov voči Svätej stolici, pretože predmetná dogma nebola vyhlásená ako výsledok uznesenia ekumenického koncilu, ale aktom najvyššej autority rímskeho biskupa – pápeža.

¹⁹ Porov. AKVINSKÝ, T. S. Th., IIaIIae, q. 1, a. 7.

²⁰ JARRA, E. *Kardynál Jan Henryk Newman 1801-1845-1890*. Polska Misja Katolicka w Londynie, Oxford 1945, s. 14.

²¹ Porov. NEWMAN, J. H. A Letter to the Rev. E. B. Pusey, D.D. on his recent Eirenicon (London: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1866).

Námietky anglikánov voči dogme sformuloval v roku 1865 Newmanov priateľ a spoločník z čias Oxfordského hnutia E. B. Pusey († 1882) v polemickom spise *Eirenicon*.²² Pusey vo svojej práci odmietol niektoré tézy rímskej teológie a najväčšiu pozornosť venoval mariológii, predovšetkým dogme Nepoškvrneného počatia Panny Márie, učeniu o spolupráci Panny Márie na diele vykúpenia, zameral sa na titul „Spoluvykupiteľka“,²³ na problém invokácie Ježišovej matky, ako aj na niektoré formy mariánskej úcty, ktoré boli z Talianska importované do londýnskeho oratória.

V citovanom diele, v reakcii na kritické vyjadrenia Puseyho, John Henry Newman formuluje apológiu mariánskej úcty a katolíckych mariánskych dogiem. Zdôrazňuje skutočnosť, že samotná mariánska úcta sa formovala od prvých storočí v korelácii s rozvojom mariánskej doktríny, avšak vo svojej podstate zostala nezmenená. List Puseymu je koncipovaný v dvoch častiach: prvá hovorí o mariánskej náuke a druhá sa zameriava na mariánsku úctu. Obhajoba mariánskej náuky vychádza zo Svätého písma a učenia cirkevných otcov, pretože sú to dva piliere, ktoré predstavujú spoločný terén pre obidvoch autorov. Newman začína otázkou: „Čo je veľké základné učenie antiky o nej [t. j. Márii] od najstarších čias? Pod pojmom ‚základné učenie‘ mám na mysli prvotný pohľad na jej osobu a úrad, široký náčrt, ktorý nám o nej podávajú spisy otcov. Je ním náuka, že Mária je druhá Eva.“²⁴ Z tohto učenia vyplýva určitá podobnosť medzi Evou a Máriou, preto, ako hovorí Newman, „z postavenia a úradu Evy pri našom páde môžeme určiť postavenie a úrad Márie v diele našej obnovy“.²⁵

V tomto kontexte možno spomenúť, že hoci Newman nenapísal traktát o spôsobe Máriinho poznania, zanechal mnoho rôznych textov, z ktorých možno spomenúť najmä diela: 15. univerzitná kázeň prednesená pred poslucháčmi univerzity v Oxforde: *Teória vývoja náboženskej náuky*²⁶; dve Newmanove kázne z katolíckeho obdobia: *Máriina sláva kvôli jej synovi*²⁷ a *O vhodnosti*

²² Porov. PUSEY, E. B. *An Eirenicon*, Oxford 1865.

²³ Pusey sa s týmto mariánskym titulom stretol v niektorých listoch, ktoré biskupi zaslali Svätej stolici ako odpovede na otázku vhodnosti dogmy o Nepoškvrnenom počatí. Porov. PUSEY, E. B. *An Eirenicon*, 67-80.

²⁴ NEWMAN, J. H. A Letter to the Rev. E. B. Pusey, D.D. on his recent *Eirenicon*, 33-34.

²⁵ NEWMAN, J. H. A Letter to the Rev. E. B. Pusey, D.D. on his recent *Eirenicon*, 35.

²⁶ NEWMAN, J. H., „The Theory of Developments in Religious Doctrine,“ in *Fifteen Sermons preached before the University of Oxford* (London: Longmans, Green, and Co. and New York, 1892), 312-351.

²⁷ NEWMAN, J. H., „The Glories of Mary for the Sake of her Son,“ in *Discourses Addressed to Mixed Congregations* (London: Longman, Brown, Green, and Longmans, 1849), 362-380.

*Máriinej slávy*²⁸; meditácia o Márii ako sídle múdrosti v komentári k Loretánskym litániám.²⁹

3 MIESTO PANNY MÁRIE V DIELE VYKÚPENIA

Newman ako anglikán mal problém prijať katolícke učenie o Panne Márii, čo však neznamená úplné odmietanie úcty k Božej rodičke. Štúdium patristiky mu pomohlo porozumieť princípom, z ktorých vychádzajú dogmy o Nepoškvrnenom počatí Panny Márie a jej Nanebovzatí a ich východiskom je učenie o Márii ako druhej Eve a o jej božskom materstve.³⁰

Newman vníma Máriine výsady ako dôsledok jej materstva voči Božiemu Synovi: „Tak je to aj v prípade Márie: porodila Stvoriteľa, a aká odmena jej bude vyplatená: čo sa stane s ňou, ktorá mala takýto vzťah k Najvyššiemu; čo bude vhodným sprievodom tej, ktorú Všemohúci ráčil urobiť nie svojou služobníčkou, nie svojou priateľkou, nie svojou dôverníčkou, ale svojou nadriadenou, zdrojom jeho druhého bytia, opatrovateľkou jeho bezmocného detstva, učiteľkou jeho prvých rokov? [...] Nič nie je pre ňu, ktorej Boh vďačí za svoj ľudský život, príliš vznešené; žiadna hojnosť milosti, žiadna nadmiera slávy, ale sa hodí, ale sa dá očakávať tam, kde sa Boh uložil, odkiaľ Boh vyšiel.“³¹

John Henry Newman výsady Panny Márie a jej miesto v Cirkvi poznáva dôsledným štúdiom diel cirkevných otcov. Tejto témy sa dotýka aj v *Liste Puseymu*, v ktorom vyjadruje osobnú spokojnosť s dosiahnutým poznaním učenia o poslaní Panny Márie v dielach cirkevných otcov: „Som spokojný s Otcami, najmä pokiaľ ide o učenie o Preblahoslavenej Panne Márii.“³² Newman si bol dobre vedomý toho, že niektoré formy mariánskej zbožnosti, ktoré praktizujú katolíci, môžu vzbudzovať odmietania, ba priam odpor u anglikánov. Z tohto dôvodu sa snažil o rozlišovanie medzi vierou a ľudovou zbožnosťou. Viera zostávala vo svojich základoch stála, avšak prejavy mariánskej úcty vo veľkej miere záviseli od miesta a doby, v ktorej sa tak dialo.

²⁸ NEWMAN, J. H., „On the Fitness of the Glories of Mary,“ 381-402.

²⁹ NEWMAN, J. H., „Sedes Sapientiae,“ in *Meditations and Devotions of the Late Cardinal Newman* (London: Longmans, Green, and Co. and New York, 1893), 47-50.

³⁰ ŻYCIŃSKI, W. Úvod. In: NEWMAN, J. H. *Hľadanie matky. List reverendovi EB Puseymu, doktorovi teológie, týkajúci sa jeho posledného Eireniconu*. Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów, 1986, 11-13. K teórii vývoja mariológie pozri W. ŻYCIŃSKI, John H. Newmanova teória rozvoja mariológie a jej ekumenický rozmer, „Polonia Sacra“, RV (XXIII), č. 8/52 (2001).

³¹ NEWMAN, J. H., „On the Fitness of the Glories of Mary“, 384.

³² NEWMAN, J. H. *Odnajdywanie Matki. List do Wielebnego E.B. Puseya, doktora teologii, dotyczący jego ostatniego Eireniconu...*, s. 42.

Konvertita z Anglikánskej cirkvi tvrdí, že oficiálna náuka Katolíckej cirkvi nie je to isté ako zbožnosť, ktorej povaha sa mení v závislosti od doby, ako aj od miesta. V priebehu storočí sa prejavy a prax mariánskeho kultu odlišovali a menili sa vo svojich vonkajších prejavoch. Anglický teológ korektne konštatuje, že aj v Katolíckej cirkvi existuje jedna Panna Mária, matka Ježiša Krista, ktorá je tá istá od začiatku až do konca v kontexte celých dejín spásy. Napriek tomu môže dochádzať k odlišnostiam, keď na určitom mieste je úcta veriacich katolíkov k Panne Márie živá a na inom mieste môže byť skromná, až nenápadná.³³ Mariánskej zbožnosti – ako vyznáva Newman – sa naučil od sv. Atanáza³⁴, v čom sprievodcom mu bol sv. Anzelm.³⁵ Toto stretnutie s antikou v jeho spiritualite formuje mariánske črty. Newman spoznáva charakter tej, ktorú nazývajú druhou Evou a Božou Rodičkou.

Svätý konvertita vo svojej Eseji o vývoji kresťanskej náuky zdôrazňuje, že úcta k Panne Márii pramení z chvály prejavovanej Ježišovi Kristovi, pričom nezakrýva jeho majestátnosť a jedinečné spásne zásluhy. Newman zdôrazňuje, že je potrebné objasniť Máriine poslanie v dejinách spásy, pretože z neho vyplýva aj teologicky správna interpretácia samotného mariánskeho kultu a nábožné prejavy v praxi božieho ľudu. Hranice mariánskeho kultu sú striktne vymedzené kultom hyperdulie a za žiadnych okolností nemôžu zasahovať do kultu latríe. Je dôležité zachovať proporcionálny rozdiel medzi úctou k Panne Márii a úctou ku Kristovi. Božia Rodička nezaujíma miesto vlastné jej Synovi, ani nespochybňuje existenciu jediného hlbokého vzťahu medzi Stvoriteľom a stvorením. Newman zdôrazňuje, že Panna Mária zaujíma prvé miesto uprostred stvorenia. Taktiež zdôrazňuje, že poslanie Bohorodičky je iné ako poslanie Božieho Syna a svätých. Božia Matka svojím orodovaním vyprosuje milosti, ktoré plynú od Krista. V kontexte vyššie povedaného je zrejmé, že pre Newmana je Mária Prostredníčkou k jedinému Prostredníkovi, Ježišovi Kristovi. Zároveň pre anglického teológa 19. storočia je Mária povýšená nad ostatných svätých. Tento status jej prináleží z pravdy Božieho materstva – keďže Mária je Božou matkou, matkou Božieho Syna, prináleží jej primeraná úcta, ktorá je v teologickom slovníku definovaná ako „nadúcta – hyperdulia“. John Henry Newman predstavuje Božiu Matku ako tú, ktorá je taká slabá a zároveň taká silná, taká jemná a predsa taká naplnená slávou, taká pokorná a predsa taká mocná.³⁶

Teologický rozvoj kresťanskej doktríny poukazuje na skutočnosť, že až v piatom storočí sa ukazuje oficiálny výklad poslanca Panny Márie v dejinách vykúpenia. Vystáva otázka, z akého dôvodu Efezský koncil formuloval dôstojnosť Panny Márie ako Božej matky. Toto privilegium je nevyhnutne

³³ Porov. NEWMAN, J. H. *Odnajdywanie Matki*, s. 45-46.

³⁴ WARD, W. *The Life of John Henry Cardinal Newman*, vol.2, Londýn – New York – Bombaj – Kalkata, 1912, s.106.

³⁵ COGNET, L. *Newman ou la recherche de la vérité*. Paríž, 1966, s. 251.

³⁶ Porov. NEWMAN, J. H. *Odnajdywanie Matki*, s. 90, 96, 107, 114.

potrebné interpretovať vo svetle pravdy viery o vtelení Božieho Syna. Keď vzdávame úctu Panne Márii, preukazujeme ju aj jej synovi. Pannu Máriu ako Božiu rodičku – Theotokos – nazýval už sv. Gregor Naziánsky, sv. Gregor z Nyssy, sv. Atanáz, sv. Ambróz, Euzébius aj Origenes. Matka Božia bola označovaná aj ako „vždy Panna“. Toto urobili svätý Hieronym, svätý Epiphanius a Didymus. Svätý Epiphanius, ako poznamenáva anglický mysliteľ, porovnáva Evu s Máriou. Matku Božiu nazýva „predobrazom Evy“. Tak ako prišla cez Evu smrť, tak skrze Máriu prišiel život. Keby Mária nebola povedala svoje „fiat“, Slovo by sa nebolo stalo Telom.

Newman si osvojil myslenie sv. Augustína, ktorý učil o bezhriešnosti Márie. Vo svojej eseji sa anglický teológ odvoláva na sv. Proklusa,³⁷ ktorý Božiu Rodičku nazýva „nepoškvrnenou mušľou, ktorá obsahuje vzácnu perlu“, „svätou nádobou bezhriešnosti“, „svätým olejom pomazania“, „oporou veriacich“, „diadémom svätej Cirkvi“ a „jediným mostom od Boha k človeku“. V ďalšom texte cituje sv. Fulgencia Ruspenského: „Mária sa stala oknom neba, pretože skrze ňu Boh vrhol pravé svetlo do sveta; Ona je nebeským rebríkom, pretože skrze ňu Boh zostúpil na zem.“³⁸

Poslanie Božej matky ako druhej Evy v tajomstve vtelenia a vykúpenia je nezastupiteľné, avšak nemožno ho preceňovať. John Henry Newman odvolávajúc sa na sv. Justína a sv. Ireneja učí, že Mária v diele vykúpenia bola slobodným nástrojom. Eva prispela k pádu ľudského rodu a Panna Mária prispela k jeho obnove. Podľa Newmana Mária ako nová Eva sa vyznačovala neporušiteľnosťou, t. j. neschopnosťou upadnúť vo viere a mravoch. Anglický teológ hovorí: „A tak je [Mária] lepšou Evou. Aj Evu možno na začiatku nazvať májom roka. Bola prvotinou krásneho Božieho stvorenia. Bola predobrazom všetkej krásy; ale, žiaľ, predstavovala svet aj v jeho krehkosti. Nezostala vo svojom pôvodnom stvorení. Mária prichádza ako druhá a svätejšia Eva, ktorá má od prvej milosť neporušiteľnosti a dar vytrvalosti a učí nás, ako používať Božie dary bez ich zneužitia.“³⁹

Čo Eva stratila hriechom, to Mária znovu získala svojou vierou a poslušnosťou Bohu. Odvolávajúc sa na sv. Ireneja, predstavuje Newman Pannu Máriu ako Potešiteľku a Ochrankyňu ľudí.⁴⁰ Podľa filozofa a teológa Newmana predstavuje Mária vzor lásky a viery. Od Bohorodičky sa máme učiť životu oddanej viery. Mária nielen uverila, ale plnosť viery prežívala vo

³⁷ Proklos (novogr. Πρόκλος [Próklos], lat. Proclus; * okolo roku 390 – † zrejme 446, Konštantínopol, dnes Istanbul) bol konštantínopolským arcibiskupom v rokoch 434 až 446. V katolíckej i ortodoxnej cirkvi je uctievaný ako svätec.

³⁸ Porov. NEWMAN, J. H. *Odnajdywanie Matki*, 108.

³⁹ NEWMAN, J. H., „On Mary as the Pattern of the Natural World“, in *Sermon Notes of John Henry Cardinal Newman* (London: Longmans, Green, and Co., 1913), 79.

⁴⁰ Porov. NEWMAN, J. H. *O rozwoju doktryny chrześcijańskiej*. Biblioteka Frondy, Warszawa 2000, 147-149.

všetkých udalostiach svojho života, ktorý je spätý s dielom Ježiša Krista.⁴¹ Ježišova Matka je vzor a príklad viery, pretože uverila anjelovmu posolstvu, za čo si zaslúžila Alžbetinu pochvalu: „A blahoslavená je tá, ktorá uverila, že sa splní, čo jej povedal Pán“ (Lk 1, 45). Následne na Lukášovu poznámku, že Mária „zachovávala všetky tieto slová vo svojom srdci a premýšľala o nich“ (Lk 2, 19), Newman predstavuje Matku Pána aj ako príklad používania rozumu pri skúmaní obsahu viery: „*Svätá Mária je teda našim vzorom viery pri prijímaní i štúdiu Božej pravdy. Nestačí ju prijať, ona sa ňou zaoberá; nestačí ju vlastniť, ona ju používa; nestačí s ňou súhlasiť, ona ju rozvíja; nestačí jej podriaadiť rozum, ona ju zdôvodňuje; vskutku nie najprv zdôvodňuje a potom verí, ako Zachariáš, ale najprv verí bez zdôvodňovania, potom verí z lásky a úcty a po uverení zdôvodňuje. A tak nám symbolizuje nielen vieru nevzdelaných, ale aj vieru doktorov Cirkvi, ktorí musia skúmať, zvažovať a definovať, ako aj vyznávať evanjelium; určiť hranicu medzi pravdou a herézou; predvídať alebo odstraňovať rôzne odchýlky nesprávneho rozumu; bojovať proti pýche a ľahkomyselnosti vlastnými zbraňami; a tak zvíťaziť nad sofistami a novátormi.*“⁴²

Teológ Newman v Liste reverendovi E. B. Puseymu, doktorovi teológie, týkajúci sa jeho posledného Eirenikonu, odvolávajúc na sv. Ireneja a Tertuliána nenazýva Máriu „fyzickým nástrojom, prostredníctvom ktorého prijal telo Ježiš Kristus“, ale „rozumnou a zodpovednou príčinou vtelenia“, ktorá spolupracuje na vykúpení ľudského pokolenia. Svojím postojom dôvery a prijatím Slova Božieho vymazala Evin hriech. Panna Mária bola na rozdiel od Evy plná milosti, a preto bola počatá bez prvotného hriechu. Na tomto základe Cirkev vyhlásila dogmu o Nepoškvrnenom počatí Panny Márie, ktorá je podľa významného mysliteľa rozvinutím učenia o Márii ako druhej Eve. Matka Božia zomrela v Adamovi a bol na ňu uvalený rovnaký súd ako na celé ľudstvo, ale kvôli Tomu, ktorý ju i nás na kríži vykúpil, jej dlh bol vopred odpustený v očakávaní.⁴³

V Liste Puseymu predkladá Newman myšlienku, že Mária ako „stvorenie sa priblížila k Božskej podstate“, pretože „nosila, dojčila a zaobchádzala s Večným v podobe dieťaťa“⁴⁴; v meditácii Regina Angelorum zdôrazňuje skutočnosť, že na základe svojho božského materstva bola Kristovi bližšia ako anjeli: „Ona ako Matka nášho Pána je mu bližšie ako ktorýkoľvek anjel, dokonca bližšie ako serafini, ktorí ho obklopujú a neustále volajú: „Svätý, svätý, svätý.““⁴⁵

⁴¹ Porov. NEWMAN, J. H. Univerzitné kázne. Pätnásť kázní prednesených pred Oxfordskou univerzitou v rokoch 1826 až 1843, Wydawnictwo „Znak“, Kraków 2000, 285-286.

⁴² NEWMAN, J. H. „The Theory of Developments in Religious Doctrine“, 313-314. In: ČAJA, A. M. *Problém poznania Panny Márie z pohľadu teológie*, s. 79.

⁴³ NEWMAN, J. H. *Odnajdywanie Matki*, 54-55.

⁴⁴ NEWMAN, J. H. Letter to the Rev. E. B. Pusey, 88., J. H., A

⁴⁵ NEWMAN, J. H. „Regina Angelorum“, 41.

Newman vnímal Máriin život s Kristom na zemi ako anticipáciu a prototyp blahodárneho videnia, ktoré svätí prežívajú v nebi.

4 APOLOGETICKÝ POSTOJ J. H. NEWMANNA K MARIOLÓGI

Svätý John Henry Newman sa považuje za horlivého apologetu úcty k Panne Márii a jej právoplatného miesta v Cirkvi. Rozvážnym spôsobom oddeľoval hranice zdravej mariánskej úcty od jej zneužívania. Newman sa dlhý čas zaoberal vzťahom medzi vierou a rozumom a snažil sa poukázať na to, že „proces viery sa pohybuje na strednej ceste medzi dvoma extrémami: sentimentalizmom, ktorý stotožňuje vieru výlučne s náboženským citom, a racionalizmom, ktorý nevhodne uplatňuje logické dôkazy na otázky náboženstva a zjavenej pravdy“⁴⁶. Je pravdou, že aj Newman bol do istej miery ovplyvnený týmto „citovým náboženstvom“, avšak onedlho ho odmietol, pretože videl v tomto spôsobe myslenia nebezpečenstvo ignorácie objektívnych faktov kresťanského náboženstva, najmä jeho dogiem, čo vedie k rozširovaniu liberálnych názorov – aj postojov. Viera nie je totožná s emóciami; príliš veľa emócií v prežívaní viery dáva iným ľuďom zámienku zosmiešňovať kresťanskú vieru: Newman v tomto kontexte hovorí: „Sú vážni ľudia, ktorí majú vo zvyku opisovať kresťanskú vieru ako pocit... A tak vedú iných, ktorí chcú ospravedlniť svoj vlastný náboženský život, k tomu, aby hovorili o kresťanskej viere ako o extravagantnej a iracionálnej, akoby to bola len fantázia alebo pocit, ktorý niektorí ľudia majú a iní nie; a ktorý preto môžu a musia cítiť len tí, ktorí sú takto disponovaní.“⁴⁷

Viera v živote človeka je sprevádzaná aj emočnými prejavmi. Je však dôležité emócie v prejavoch viery usmerniť. Newman v diele *The Idea of a University* sa zamýšľa aj nad touto stránkou náboženského života. Newman poznamenáva, že v náboženskom svete sa často tvrdí, že náboženstvo nespočíva v poznaní, ale v pocitoch alebo sentimente. Aj keď v katolíckej predstave sa považuje viera za akt intelektu, ktorý poznáva zjavenú Božiu pravdu, predsa pod vplyvom luteránskej doktríny sa stalo módnym zdôrazňovať, že viera je predovšetkým pocitom, emóciou, náklonnosťou, apetítom. Tento pohľad prinášal isté nebezpečenstvo spočívajúce v oslabení spojenia viery s rozumom a s pravdou. Niektorí ľudia skutočne neschvaľovali predmetný pietizmus, iní ho obdivovali; ale či už ho obdivovali alebo neschvaľovali, tak jedna, ako aj druhá strana sa zhodli v hlavnom bode, a to v tom, že sa domnievali, že ide o podstatu náboženstva; že sa náboženstvo nezakladá na argumentoch, ale na osobných

⁴⁶ ČAJA, A. M. Problém poznania Panny Márie z pohľadu teológie, s. 74.

⁴⁷ NEWMAN, J. H. „Religious Faith Rational“, in *Parochial Sermons*, zv. 1, 219-220.

pocitoch, keď všetko v náuke sa javí subjektívne a v náboženstve nie je nič objektívne. Newman konštatuje, že aj tí, ktorí si uvedomovali prílišnú emocionalitu náboženského života, si stále mysleli, že náboženstvo ako také spočíva v niečom inom ako v intelektuálnych cvičeniach, a to v citoch, vo vnútornom presvedčení a v úteche, či dokonca vo vznešených fantáziách.⁴⁸

Ako mariánsky cititeľ obhajoval teologický výklad cirkevných otcov o Božej matke, ktorá nezatienila osobu a dielo Ježiša Krista. Na posledných stránkach svojho diela *List reverendovi EB Puseymu, doktorovi teológie, o svojom poslednom Eirenicone* napísal: „*Lebo existuje zdravá mariánska zbožnosť a existuje aj umelá. Je možné milovať Máriu ako Matku, ctiť si ju ako Pannu, hľadať ju ako ochrankyňu, klaňať sa jej ako Kráľovnej bez toho, aby sme porušili základnú zbožnosť alebo dobrý kresťanský vkus.*“⁴⁹

Newman si bol dobre vedomý problémov, ktoré vyplývajú z nesprávnej mariánskej úcty, a preto sa snažil o predstavenie obrazu a poslania Božej Matky v úzkom spojení s biblickou pravdou. Anglikánsky teológ Hugh Montefiore, bývalý birminghamský biskup vyjadruje presvedčenie, že kresťania si majú uctievať Pannu Máriu (Blahoslavená panna – najčastejší mariánsky titul, ktorý používajú anglikáni), ako jednu z najväčších Božích svätých. Sám Boh si ju vyvolil za matku Ježiša Krista. Na strane druhej Reynolds Smith pripomína, že aj keď má Madonna v anglikánskej tradícii osobitné miesto, pre anglikánov nie je prirodzené, že by sa k nej priamo obracali v modlitbe: „Vzývanie svätých alebo prosba ku Kristovi ich prostredníctvom je veľmi starým kresťanským zvykom. (...) My sa však takto nemodlíme. Túto prax neodmietame, ale sme v nej veľmi opatrní, vedomí si požiadaviek monoteistického náboženstva. Keď počujeme modlitbu adresovanú Márii, prvou reakciou anglikána je myšlienka: Prečo sa táto prosba neprednáša podľa starobylej formuly, ktorá je normou, k Bohu Otcovi v prostredníctve [prostredníctvom] Ježiša Krista, jeho Syna, a v Duchu Svätom? Jedine On sám je predmetom nášho [náboženského] kultu [uctievania] a zdrojom všetkého dobra.“⁵⁰

Podobné námietky adresoval Newmanovi jeho dávny priateľ Pusey z Anglikánskej cirkvi. Podľa dokumentu „Autorita v Cirkvi II“, ktorý vypracovala Medzinárodná anglikánsko-rímskokatolícka komisia (ARCIC I), existuje len jeden prostredník medzi Bohom a človekom – Ježiš Kristus. Akýkoľvek výklad Máriinej úlohy, ktorý toto tvrdenie zatieňuje, je neprijateľný.

„Zhodne uznávame, že kresťanské chápanie Márie je neoddeliteľné od učenia o Kristovi a Cirkvi. Uznávame milosť a jedinečné povolanie Márie, Matky vteleného Boha (gr. Theotókos), v slávení jej sviatkov a uctievaní ju

⁴⁸ Porov. NEWMAN, J. H. *The Idea of a University* [Longmans, Green, and Co. and New York: 1889], s. 27-28.

⁴⁹ NEWMAN, J. H. *Odnajdywanie Matki*, 123.

⁵⁰ ŻYCIŃSKI, W. *Dogmat o Niepokalanym Poczęciu Maryi w tradycji, wierze i teologii Kościoła. Perspektywa ekumeniczna*. Kraków: Wydawnictwo Scriptum, s. 103.

v spoločenstve svätých. Súhlasíme, že Božou milosťou bola pripravená stať sa Matkou nášho Vykupiteľa, skrze ktorého bola sama vykúpená a prijatá do slávy. Ďalej sa zhodujeme v tom, že uznávame Máriu ako vzor svätosti, poslušnosti a viery pre všetkých kresťanov.“⁵¹

Medzi pravdou o Vtelení Božieho Syna a rozvojom mariánskej úcty je nespochybniteľná korelácia. V 21. storočí sa katolícko-anglikánsky dialóg o Márii prehlbuje. Podľa vyhlásenia Medzinárodnej anglikánsko-rímskokatolíckej komisie (ARCIC II) zo Seattlu „Mária: milosť a nádej v Kristovi“ by mariánska úcta už nemala rozdeľovať rímskokatolícke a anglikánske spoločenstvá, ktoré prijímajú pravdu o modlitbovej ochrane, ktorou Kristova Matka obklopuje univerzálnu Cirkev. Túto pravdu nepochybne uznával aj John Henry Newman. Mariánska úcta je vďaka svojim koreňom v Biblii súčasťou rímskokatolíckej a anglikánskej tradície. Presvätá Bohorodička je spoločným dedičstvom oboch denominácií:

„Naše dve tradície majú veľa spoločných sviatkov spojených s Máriou. Podľa našej skúsenosti si v oblasti uctievania uvedomujeme našu najhlbšiu blízkosť, keď ďakujeme Bohu za Matku Pána, ktorá je jednou z nás v tom obrovskom spoločenstve lásky a modlitby, ktoré nazývame spoločenstvo svätých.“⁵²

ZÁVER

Newman v reakcii na spomenuté dielo Puseyho nezabúda pripomenúť historický fakt, že krajiny, ktoré si zachovali mariánsku úctu (aj keď nie vždy bez istých problémov), zachovali si aj vieru v Ježiša Krista; tí však, ktorí mariánsku zbožnosť odmietli a zavrhlí, nakoniec spochybnili samotnú vieru v Ježiša Krista.

Newmanov List Puseymu sa v súčasnosti považuje za jednu z najdôležitejších mariánskych štúdií modernej doby, vďaka čomu si Newman

⁵¹ „We agree in recognizing that Christian understanding of Mary is inseparably linked with the doctrines of Christ and of the Church. We agree in recognizing the grace and unique vocation of Mary, Mother of God Incarnate (Theotókos), in observing her festivals, and in according her honor in the communion of saints. We agree that she was prepared by divine grace to be the mother of our Redeemer, by whom she herself was redeemed and received into glory. We further agree in recognizing in Mary a model of holiness, obedience and faith for all Christians“ (ARCIC I 1981).

⁵² „Our two traditions share many of the same feasts associated with Mary. From our experience we have found that it is in the realm of worship that we realize our deepest convergence as we give thanks to God for the Mother of the Lord who is one with us in that vast community of love and prayer we call the communion of saints“ (ARCIC II 2004).

od francúzskeho filozofa Jeana Guittona vyslúžil titul „Doctor marianus 19. storočia“.⁵³

Použitá literatúra

ARCIC I 1981, Authority in the Church II [online].[cit.9.10.2024] Anglican Communion Office. Dostupné na internete: <http://www.anglicancommunion.org/media/105260/final_report_arcic_1.pdf>.

ARCIC II 2004, Marian Issues and Final Document. Mary: Grace and Hope in Christ [online].[cit.9.10.2024] Anglican Communion Office. Dostupné na internete: <http://www.anglicancommunion.org/media/105263/mary-grace-and-hope-in-christ_english.pdf>

COGNÉT, Laurent. Newman Ou La Recherche De La Vérité. Paríž, 1967.

ČAJA, Andrej Mária. *Panna Mária v tradícii Cirkvi*. Nitra: Gorazd n. f., Kňazský seminár sv. Gorazda v Nitre, 2023. ISBN 978-80-89481-67-5.

ČAJA, Andrej Mária. *Problém poznania Panny Márie z pohľadu teológie. Svätý John Henry Newman (1801-1890). Ecce Mater Tua* [online]. [cit. 2024-10-11]. Dostupné na internete: https://eccematertua.com/sites/eccc/files/emt_8_final_9-26_edits.pdf

DRUHÝ Vatikánsky koncil. Lumen gentium, dogmatická konštitúcia o Cirkvi. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, s. 61-134. ISBN 978-80-7162-738-8.

FRANTIŠEK. „Ranná meditácia v kaplnke Domus Sanctae Marthae.“ 20. decembra 2013 [online]. [cit. 2024-10-12]. Dostupné na internete: <https://www.lastampa.it/vaticaninsider/it/2013/12/20/news/il-papa-cerchiamo-il-silenzio-che-custodisce-il-rapporto-con-dio-1.35948633/>.

GUARDINI, Romano. Die Mutter des Herrn. Ein Brief und darin ein Entwurf. Würzburg: Werkbund-Verlag, 1955.

JÁN PAVOL II. *Encyklika Redemptoris Mater*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1988. ISBN 80-7162-282-6.

JÁN z KRÍŽA. Výstup na horu Karmel. Karmelitánske nakladateľstvo, Zachej, 1999. ISBN 9788071924203.

JARRA, Eugeniusz. *Kardynal Jan Henryk Newman 1801-1845-1890*. Oxford: Polska Misja Katolicka w Londynie, 1945.

NEWMAN, John Henry. *A Letter to the Rev. E. B. Pusey, D.D. on his recent Eirenicon*. London: Longmans, Green, Reader, and Dyer, 1866.

NEWMAN, John, Henry. „Christ Manifested in Remembrance.“ In: *Parochial Sermons*, vol. 4. London: J. G. F. & J. Rivington, 1842.

NEWMAN, John, Henry. Lectures on the Prophetical Office of the Church, Viewed Relatively to Romanism and Popular Protestantism, in The Via Media of the Anglican Church, zv. 1, London: JG & F. Rivington ; Oxford: JH Parker, 1895.

NEWMAN, John Henry. „On Mary as the Pattern of the Natural World.“ In: *Sermon Notes of John Henry Cardinal Newman*. London: Longmans, Green, and Co., 1913.

NEWMAN, John Henry. *O rozwoju doktryny chrześcijańskiej*, Warszawa: Biblioteka Frondy, 1988. ISBN 8390712083.

⁵³ Porov. GUITTON, J. Newman Studien 3 (1957) 84-85, pozn. 7.

NEWMAN, John Henry. „*On the Fitness of the Glories of Mary*“ [online]. [cit. 2024-10-9]. Dostupné na internete: <https://www.thecatholicthing.org/2016/01/01/fitness-glories-mary/>.

NEWMAN, John Henry. „Regina Angelorum.“ In: *Meditations and Devotions* [online]. [cit. 2024-09-15] Dostupné na internete: <https://www.newmanreader.org/works/meditations/index.html>.

NEWMAN, John Henry. „Religious Faith Rational.“ In *Parochial Sermons*, zv. 1 [online]. [cit. 2024-09-15]. Dostupné na internete: <https://www.newmanreader.org/works/parochial/volume1/index.html>.

NEWMAN, John Henry. „Sedes Sapientiae.“ In: *Meditations and Devotions of the Late Cardinal Newman*. London: Longmans, Green, and Co. and New York, 1893, s. 47-50.

NEWMAN, John Henry. „*The Feast of the Annunciation of the Blessed Virgin Mary. The Reverence Due to Her.*“ In: *Parochial Sermons*, vol. 2. London: J. G. F. & J. Rivington, 1840.

NEWMAN, John Henry. „*The Glories of Mary for the Sake of her Son,*“ In: *Discourses Addressed to Mixed Congregations*. London: Longman, Brown, Green, and Longmans, 1849, s. 362-380.

NEWMAN, John Henry. *The Idea of a University*. Londýn, New York, Bombay a Kalkata:

Longmans, Green, and Co. and New York, 1907.

NEWMAN, John Henry. „The Theory of Developments in Religious Doctrine.“ In: *Fifteen Sermons preached before the University of Oxford*. London: Longmans, Green, and Co. and New York, 1892, s. 312-351.

NEWMAN, John Henry. *Theory and the Development of Doctrine* [online]. [cit. 2024-09-14]. Dostupné na internete: <https://oriensjournal.com/saint-john-henry-newman-and-the-development-of-doctrine/>.

NEWMAN, John Henry. Kazania uniwersyteckie. Piętnaście kazań wygłoszonych przed Uniwersytetem Oksfordzkim między 1826 a 1843 rokiem. Kraków: Wydawnictwo „Znak“, 2000, s. 285-286.

PAVOL VI. Apoštolská exhortácia *Marialis cultus*. [online]. [cit. 2024-09-14]. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/cultus-marialis>.

WARD, Wilfred. *The Life of John Henry Cardinal Newman*. Vol. 2, Londýn-New York-Bombaj-Kalkata, 1912.

ŻYCIŃSKI, Wojciech. Dogmat o Niepokalanym Poczęciu Maryi w tradycji, wierze i teologii Kościoła. Perspektywa ekumeniczna. Kraków: Wydawnictwo Scriptum, s. 103. ISBN: 978-83-65432-17-9.

ŻYCIŃSKI, Wojciech. *John H. Newmanova teória rozvoja mariológie a jej ekumenický rozmer*. In: *Polonia Sacra*, 2001, roč. 5 (23), č. 8 (52). Kraków: Vedecké vydavateľstvo Pápežskej teologickej akadémie v Krakove, 2021. ISSN 1428-5673.

Mariology as a part of the theological thought of J. H. Newman**Summary:**

The theology of John Henry Newman, the English cardinal and prominent 19th-century theologian, had a significant influence on a wide range of topics in Catholic theology. Although Newman did not focus directly on Mariology, his engagement with Catholic Marian doctrine played a role in his spiritual journey, particularly as he transitioned from Anglicanism to Catholicism. He found theological connections between Marian teachings and his Anglican faith, while also being deeply struck by the Marian devotion practiced within the Catholic Church.

*Newman recognized the importance of developing an authentic theological doctrine as a whole, with Marian devotion holding a specific and meaningful place within it. He reflected on Mary's experience of faith, which, in his view, led to a profound understanding of her privileges in relation to her maternal mission as the Mother of God. According to Newman, Marian devotion, as an inseparable part of the worship of Jesus Christ, must be in harmony with Sacred Scripture—a principle later reflected in Pope Paul VI's apostolic exhortation *Marialis Cultus*.*

*The objections of Anglicans to the dogma of the Immaculate Conception—particularly those expressed by E. B. Pusey in his polemical work *Eirenicon*—prompted Newman to defend Catholic Marian doctrine and the dogmas associated with it. As a theologian and cardinal, Newman emphasized the Christological and ecclesiological foundations necessary for a proper interpretation of Catholic Mariology.*

Key words: *The Virgin Mary – Newman – cult – liturgy – Church*

prof. ThDr. Anton Adam, PhD.
Comenius University in Bratislava
Faculty of Roman Catholic Theology
of Cyril and Methodius
Department of Systematic Theology

DOGMATICKÝ VÝVIN V DIELE J. H. NEWMANA VO SVETLE SENSUS FIDEI

Gloria Braunsteiner

Abstrakt:

J. H. Newman výnimočným spôsobom objavoval ekleziologicko-teologický princíp vývinu dogiem, ktorý je v Písme založený už vo svojich základoch a rozvíja sa prirodzeným spôsobom. Písmo quasi anticipuje do budúcnosti tento proces, odkrývajúci Božie tajomstvá do hĺbky stále viac. Na tomto procese sa podieľa celá Cirkev: pastorum ac fidelium consensus, čo Newman predstavuje na vtedajšom aktuálnom príklade príprav vyhlásenia dogmy Immaculaty. V reflexii možno pokračovať otázkou, nakoľko consensus fidelium, hlboko zakorenený v Cirkvi, má súvislosti aj smerom ku synodalite.

Kľúčové slová: Zjavenie – Tradícia – vývin – dogmy – kritériá – laici – sensus fidei

ÚVOD

John Henry Newman patrí medzi najuznávanejších teológov 19. storočia. Tému dogmatického vývinu študoval nielen z intelektuálneho záujmu, ona tvorila súčasť jeho cesty hľadania pravej Cirkvi a pravdy zachovanej v nej od počiatkov kresťanstva. Otázky, ktoré sa mu pritom otvárali, možno sformulovať nasledovne: Čo znamená vývin dogiem? Kedy je prínosný, kedy je falošný, teda výsledok mylnej cesty, a ako to možno správne rozlišovať? Aké kritériá sú k tomu potrebné?

Koncept dogmatického vývinu sa objavuje v 19. storočí, podľa M. Seewalda v súvislosti s dvomi kontextmi: v recepcii romantických, idealistických predstáv teologickej školy v Tübingene; a recepciou Darwinovej evolučnej teórie. Korene konceptu dogmatického vývinu tvorí pojem *historia dogmatum* z roku 1747 v liste protestantského osvieteného teológa (Johann Friedrich Wilhelm Jerusalem) svojmu učiteľovi (Johann Christoph Gottsched). Spomínaný mysliteľ rozumie pod dogmatickými dejinami dva kontexty: herézu a apológiu, a vo vlastnej osobe vníma, najmä kvôli svojim sympatiám voči

Pelágiovi, oboje. Čo sa týka odlišných názorov protestantov a katolíkov na princíp *sola scriptura* a na Tradíciu sa polemizovalo o potrebe rozlišovacích kritérií už v 17. storočí. V 19. storočí sa katolícka teológia aktívne postavila voči výzvam protestantského vývinu pomocou historických výskumov. J. S. Drey rozlišuje medzi dejinami jednotlivých dogiem a dejinami systému dogiem. Pohľad na celok a kontinuitu znamená ideu, ktorá sa počas dejín rozvíja. Meradlo, ktoré legitimuje dejinný vývin idey, je evanjelium.¹

Newman spomína vo svojej štúdii *An Essay on the Development of Christian Doctrine* Möhlera, ktorý mal naňho vplyv. Podľa svojich patristických štúdií je presvedčený, že nerozdelená Cirkev prvých piatich storočí je Kristom založená a apoštolmi vedená k rastu. Na rozdiel od protestantských dogmatických dejín 18. storočia súhlasí so zachovaním kontinuity Zjavenia. Otvorená ostala otázka: Ktorá dnešná podoba cirkevných spoločenstiev zodpovedá Cirkvi staroveku? Newman považuje kresťanstvo za objektívny fakt, nie za vec názorov. Preto po toľkých rozdeleniach a po reformácii skúma na svojej ceste ku svojej konverzii identitu pravej Cirkvi, ktorá sa neodchýlila od starovekej. Môže to byť tá, ktorá sa dnes nazýva katolícka? Na konci svojej cesty hľadania je Newman v októbri 1845 prijatý do Katolíckej cirkvi.² Onedlho vydáva svoj spis *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, v ktorom vyznáva svoje presvedčenie o tom, že Katolícka cirkev staroveku pretrváva dnes v Rímsko-katolíckej, na základe svojej teórie vývinu učenia.

1 VÝVIN PREDPOKLADANÝ V ZJAVENÍ

Newman považuje za pozoruhodné sledovať pri vzniku dogiem, koľko námahy pri kontroverznom uvažovaní, koľko trpezlivosti, vyčkávania a nestálosti sprevádza tento proces. Učenie Cirkvi sa rozvíja, vychádzajúc zo svojho streda, stále ďalej k plnšej pravde. K tomuto procesu prispievajú aj herézy svojimi výzvami hľadať hlbšie vyjadrenia toho, čo chce teológia uchopiť z Božieho tajomstva. Newman vo svojej dobe pozoruhodne vykresľuje tento dôležitý prejav života Cirkvi. Podľa neho pohľad na Božie Slovo umožňuje objavovať tento postup a poukazuje na to, že ďalší vývin niektorých slov galilejských rybárov je v tomto zmysle charakteristický proces pre evanjelium a dosvedčuje jeho božskosť. Reč obsahuje v sebe život, ktorý ostáva otvorený pre vývin svojou vnútornou silou, ktorá siaha k tajomstvu Zjavenia. Z tohto aspektu katolíci vyjadrujú svoju vieru v súlade s katolíckym učením o dedičnom hriechu, o hriechu po krste, o ospravedlnení, o eucharistii a pod. Idey viery

¹ Porov.: SEEWALD, Michael. *Dogma im Wandel*. Wie Glaubenslehren sich entwickeln. Freiburg, Basel, Wien: Herder Verlag 2018, s. 56-65.

² Porov.: ibidem, s. 196-197.

jestvujú najprv latentne v kresťanskom Duchu, pretože je ťažké ich formulovať a definovať, ako napr. o dvoch prirodzenostiach v Ježišovi Kristovi. Zjavenie obsahuje v Písme hlavné línie, hoci jednotlivosti nevyčerpáva, ale pripúšťa vývin. Katolícka teológia preto nehľadá v Písme dôkaz pre každú pravdu viery. Podstatné je pritom skúmať, či tajomstvo, vyjadrené reflexiou, sa nachádza vo svojom jadre v Písme. Žiadna „sentencia“ neobsahuje celú pravdu. Meno, teda označenie kresťanského náboženstva, vyznanie viery, ako aj spoločenstvo Cirkvi slúži ako argument pre kontinuitu učenia Cirkvi v apoštolskom podaní cez čas. Prijímatelia Zjavenia nemohli naraz pochopiť celú pravdu, pretože Zjavenie potrebuje stále prehĺbenie reflexie. Pomocou príkladu z matematiky možno vyjadriť, že idey o veciach nevznikajú v duchu hneď ako celok, ale „sa rozťahujú sériovo do viacerých pevných bodov, ktoré sa navzájom posilňujú, interpretujú, korigujú“³ a takýmto spôsobom sa stále viac približujú k plnšiemu obrazu v procese ich osvojovania. „Slovo sa stalo telom“ znamená neostať pri litere, ale hľadať odpovede na otázky, ktoré Písmo priamo nerieši, ale predpokladá vývin. Názorne o tom svedčí obraz horčičného zrna, ktoré rastie ako veľký strom (porov. Mt 13,31 par.), a to tak na poli duchovného, ako aj vnútrosvetského života. Pomocou konkrétnych príkladov Newman uvádza, že sa nedalo očakávať, že prví kresťania budú vedieť určiť miesto Panny Márie v systéme viery skôr, než bola zabezpečená pravda viery v Bohočloveka. Nemohli spoznať spásny význam očistca predtým, než zakúsili tendenciu človeka ku korupcii vo svete. Kým prekvital fenomén mučeníkov, nebolo potrebné mníštv. Z toho vyplýva úzke spojenie kresťanského života so svetom, s ktorým sa spoločne rozvíja, preto všetko má svoj čas (porov. Kazateľ 3,1.7)⁴ Touto argumentáciou sa Newman zastáva tzv. cirkevného princípu namiesto protestantského princípu Písma.

Príroda slúži ako príklad vývinu stvorenej matérie. Viditeľný svet sa javí ako paralela pre prekračovanie ohraničenosti rastom aj v oblasti pravdy, vlozenej do stvorenstva. Človeku bol daný rozum a skúsenosť pre úsudok ešte skôr, než mu bolo darované Zjavenie, a spoločne rastie podľa princípu progresívneho vývinu.

Spôsob, ako postupuje v Písme Zjavenie, potvrdzuje túto anticipáciu. Postupnosť sa prejavuje prevažne fenoménom proroctva, bez ktorého Boh mohol dať človeku hneď definitívne poznanie. Prorocký rozmer Zjavenia spočíva v tom, že rané proroctvá sú akoby „tehotné“ texty už tým významom, ktoré z prvotných vyrastajú: predstavujú teda *typus*. Neznamena to nesúvislý sled právd, ale celá pravda je vyslovená naraz, hoci len vo svojich základoch, ktoré sa potom rozširujú v procese Zjavenia. Newman uvádza príklad otázky

³ NEWMAN, John Henry. *Summe christlichen Denkens*. Freiburg, Basel, Wien: Herder 1965, s. 121.

⁴ Porov.: NEWMAN, John Henry. *ibidem*, s. 117-122.

Etiópčana: o kom tu hovorí prorok? – aby ujasnil, že každé Slovo si vyžaduje výklad a vysvetlenie. Čo sa týka vnútorných súvislostí v Starom zákone, učenie o inšpirácii potvrdzuje, že knihy Múdrosť a Ecclesiasticus vysvetľujú prorokov. Navyše nielen prorocké časti, ale celé Písmo spočíva na princípe vývinu, ktorý možno vnímať v tom, že Zjavenie je stále staré, a zároveň stále nové. Ježiš prišiel naplniť zákon, nie zrušiť, zdokonaľuje to, čo už bolo povedané. „Nové“ prikázanie je tiež už známe „od počiatku“. Newman tento vývin ukazuje na príklade obety: Mojžiš ju zaviedol, podľa Samuela je však poslušnosť lepšia než obeta, cez Ozeáša Boh „chce milosrdenstvo, nie obetu“, Izaiáš sa vyslovuje proti zápalným obetám, Malachiáš hovorí, anticipujúc evanjelium, o čistej obete, a napokon Ježiš dodáva, že praví ctitelia dávajú úctu Bohu v Duchu a v pravde.⁵ Obeta teda nebola odstránená, ale doplnená Duchom a pravdou.

Prorocké výpovede obsahujú v sebe vývin smerom k udalosti, napr. „toto je moje telo“, alebo „ty si Peter, a na tejto skale vybudujem svoju Cirkev“, podobne „čistí srdca uvidia Boha“. Ježiš ustanovuje zákon vo svojom učení, v kázni na hore svojou autoritou nadväzuje na Desatoro spôsobom prejavu reči, ktorú nikto iný nepoužíval, len vtelené Slovo. Myšlienky Spasiteľa sú jednoduché a tajomné. Jeho odpovede, typické zázraky, dôkazy či prejavy legislatúry pôsobia ako zárodok, ktorý sa má rozvíjať v zmysle Božej pravdy, ktorú treba objavovať, vykladať, interpretovať. Jeho vyhlásenia „veru, hovorím vám, ale...“ sú prejavy zvrchovaného učiteľa a proroka. Podľa Justína Ježišovo Slovo bola Božia moc; podľa Bazila je každé Slovo a čin Spasiteľa kánon oddanosti a sily z hĺbky jeho mystickej kontemplácie.

Newman považuje politický vývin v historických častiach Písma za podobne zaujímavý ako prorocké a náučné časti, keďže sa to ukazuje na príklade vyvoleného Božieho ľudu. Boží hlas v kríku oznamoval ich východ z Egypta a vstup do Kanaanu, aby slúžili a obetovali Bohu v slobode, za ktorú musel Mojžiš zabojsť pred faraónom.

Po nanebovstúpení Ježiša Krista nemožno nájsť dobu bez rastu dogmatického učenia. Apoštoli sa stále mali čo učiť od Ježišovho Ducha, napr. Peter v Korneliiovom dome. Pavol bol povolaný napísať svoje listy, apoštolský otec Ignác mal posilniť učenie o episkopáte, hoci kánon Nového zákona ešte nebol uzavretý. Ani vyznanie viery nie je zbierka definícií, ale skôr neúplný sumár právd, ktoré treba veriť.

Písmo necháva mnohé teologické otázky otvorené, z nich Newman uvádza napr. medzistav po smrti a pred zmŕtvychvstaním, dlhý časový odsek medzi Kristovým prvým a druhým príchodom. O týchto vecných otázkach môžu generácie uvažovať stále nanovo a usilovať sa o dozrievanie cirkevného učenia, hoci Písmo o nich mlčí. Deň súdu opisuje Písmo ako okamžitý, akoby bolo málo

⁵ Porov.: NEWMAN, John Henry Cardinal. *An Essay on the Development of Christian Doctrine*. New York: Image Books 1960, s. 83-85.

času do Kristovho príchodu počas prenasledovania. Kresťania sa cítili bez pozemského domova a plány do budúcnosti považovali za zbytočné, kým sa zmenila doba a vonkajšie okolnosti. Prinášalo to so sebou výzvu a potrebu vývinu týchto ideí.⁶

2 VÝVIN DOGIEM V ZHODE S VIEROU LAIKOV

Newman bol zástancom názoru, aby sa laici zapájali do teologického uvažovania, čo vyvolalo odpor. V duchu tohto sporu nasledovala živá korešpondencia medzi ním a zainteresovanými zodpovednými, ktorí ho považovali za nebezpečného heretika. Skúmala sa pritom aj otázka, nakoľko možno dovoliť laikom, aby študovali teológiu.

Celoživotný postoj Newmana k laikom dokazuje jeho hlboký vzťah k nim a úctu k ich viere. V jeho teológii to organicky súvisí s vnímaním dogmatického vývinu v Cirkvi, ktorý predstavuje konkrétnymi príkladmi z dejín. Dôležitú úlohu laikov v dejinách uvádza z doby arianizmu; z jemu blízkej súčasnosti otázku úradného vyhlásenia Nepoškvrneného počatia Panny Márie.

Keďže v rámci príprav dogmatickej definície boli veriaci konzultovaní ohľadne Nepoškvrneného počatia, tak je to prirodzené anticipovať priazeň voči laikom. Veď sú to záležitosti, ktoré sa ich dotýkajú, najmä ak ide o konvertitov, ktorí sú vo viere hlboko oddaní. Newman vníma náboženstvo svojej doby s akcentom na administráciu, pri ktorej klérus zohráva policajnú úlohu voči podozrivým laikom, ktorých treba klerikálne organizovať s vonkajším tlakom. Teológovia jeho doby nepovažovali laika za zodpovedného kresťana a dospelého partnera. Newman ujasňuje vo svojom texte *On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine* jazykové osobitosti významu slova „konzultácia“ v latinčine, kde to znamená poradiť sa s niekým, ako aj ozrejmiť si nejaký fakt a úsudok o ňom. Pojem „konzultácia“ s laikmi – veriacimi – významovo upresňuje na príkladoch z praktického života. Ak človek „konzultuje“ svoj barometer, chce sa dozvedieť určitý faktický údaj; podobne ako hodinky ukazujú prítomný čas. Ak lekár konzultuje pulz pacienta, je to odlišné od toho, ako pacient konzultuje s lekárom ohľadne svojho stavu. Z toho pre Newmana vyplýva, že pri príprave dogmatickej definície „konzultácia“ s veriacimi neznamenať pýtať sa na ich názor alebo úsudok, ale na ich vieru, teda ich svedectvo o apoštolskej Tradícii, podľa čoho možno definovať učenie.⁷ Tento rozdiel, ako sa pojem používa v angličtine, je podstatný pre túto tému. Newman zdôrazňuje, že laici majú právo, aby sa s nimi v tomto zmysle

⁶ Porov: ibidem, s. 86-88.

⁷ Porov.: NEWMAN, John Henry. *On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine*. USA: Littlefield Edition 2006, s. 54-55.

konzultovalo, keďže ich svedectvo viery zjavuje cirkevné učenie, a „consensus“ s nimi tvorí spoločnú „infallibilitu“ Cirkvi. Newman upresňuje tento pojem, že totiž nie consensus vytvára neomylnosť, ale je nástrojom k posúdeniu vecí pre Cirkev, ktorá je neomylná. Podľa Newmana sa rodia doktrínálne definície s ohľadom na veriacich a ich netrpezlivé očakávanie. Ich reflexia pastorálneho učenia vytváralo zrkadlo, v ktorom sa biskupi mohli vidieť a dozvedieť sa o sebe jedinečné poznatky. Newman považuje inštinkt veriacich pre pravdy viery za hlboký v mystickom Tele, s úctou v Duchu Svätom a v modlitbe ako prvú charakteristiku *konsensu* veriacich. Ním uvedené charakteristiky sa týkajú inštinktu, ktorý pomáha ku súhlasu vo viere a vo svedomí, čo súvisí so slobodnou výukou, podľa ktorej to, čo súvisí s pravdou v prirodzenom zmysle, nemôže byť v rozpore so Zjavením. Najmarkantnejší a najznámejší príklad pre hlboký význam *consensus fidelium* je ariánsky spor, v ktorom viacerí biskupi – reprezentanti *ecclesia docens* – zlyhali vo vyznaní viery. V tomto prípade podľa Newmana neboli aktívnym nástrojom neomylnosti Cirkvi, kým naopak veriaci aktívne vytrvali v apoštolskej Tradícii, čo nebolo prijímané autoritou jednoznačne.

Ako sme spomínali, okrem ariánskej herézy dôležitá bola blízka situácia prípravy dogmy Nepoškvrneného počatia Panny Márie. Pri tomto procese hľadania Newman opätovne zdôrazňuje, že žiadna súčasť Cirkvi nesmie byť zanedbaná, aby vzniklo *conspiratio pastorum et fidelium*. Je to potrebné aj preto, že v týchto otázkach zaváži zbožnosť veriacich jedinečným spôsobom. Vďaka vznikajúcim herézam je Cirkev vyzývaná stále presnejšie formulovať obsah a dôsledky Zjavenia, čo v intímnom procese spôsobuje vývin učenia od svojich počiatkov. Podľa teórie doktrínálneho vývinu je potrebné pred definovaním nejakej pravdy objaviť najprv mentalitu Cirkvi, z čoho vyplýva potom spôsob napredovania. Ak by sme totiž rozmýšľali len čierno-bielo, nepochopili by sme ani vývin heréz, ani vývin dogiem.

Pri príprave vyhlásenia dogmy Immaculaty dostali biskupi od pápeža úlohu zistiť teda nielen názor biskupov, ale aj „čítanie“ laikov v tejto záležitosti. Newman publikoval v časopise Rambler svoje presvedčenie, že nielen učiaca Cirkev, ale aj *communitas fidelium* sa vyznačuje neomylnosťou. Inak by to totiž znamenalo, že neomylná časť Cirkvi „konzultuje“ s omylnou, čo by mohlo pripravovať pôdu pre budúce herézy. Newman sa opiera o myšlienky Perroneho, podľa ktorého *per modum unius* prebýva neomylnosť v oboch ako pečiatka na vosku. Ak má Cirkev konzultovať s veriacimi, súvisí to s nárokom, aby sa prejavila v plnosti ako *conspiratio* kňazov a laikov v zmysle mystického tela a svedomia *communio* celej Cirkvi, čo prevyšuje politickú organizáciu. Laici potrebujú intelektuálne a spirituálne vzdelávanie a obidve zložky, klérus a laici,

sa na spoločnej báze majú učiť, stretávať sa, pochopiť a dopĺňať sa. Podľa Newmana sa to môže stať až vtedy, ak laici dostanú viac slobody.⁸

3 KRITÉRIÁ ROZLIŠOVANIA PRAVÉHO VÝVINU

Newman objasňuje svoje chápanie teórie vývinu tak, že ani najvyššie, vynikajúce pravdy nemožno pochopiť naraz, aj keď ich podávali ďalej inšpirované duše; potrebujú čas, aby rozvinuli svoje plné ziarenie a silu. Aj idea samotného kresťanstva, ktorú človek nosí vo svojom vnútri, v ňom pracuje, rastie, dozrieva v stálej sebakorekcii – analogicky sa to deje v čase dejín. *Idea* pre Newmana neznamená nejaký pasívny predmet, ale aktívny princíp, ktorý formuje toho, kto o ňom rozmýšľa. Idea je v človeku živá, nie vždy vedome reflektovaná. Newman rozoznáva tri momenty počas vývinu: proces, jeho výsledok a jeho normatívny zmysel, ktorý je v protiklade k nevernej „korupcii“ učenia. V piatej kapitole svojho diela „An Essay on the Development of Christian Doctrine“⁹ sa Newman venuje pravému vývinu na rozdiel od nevernosti, zničeniu, znehodnoteniu učenia – čo označuje dôsledne pojmom korupcia. Dnešný význam podplácania jeho používanie pojmu neobsahuje. Vo svojej teórii Newman rozvíja kritériá pre rozlišovanie vývinu, ktorý zachováva identitu, od takého, ktorý ju znetvorí. Pre legitímny vývin vypracoval 7 kritérií nasledovne:¹⁰

1. Právý vývin zachováva ideu alebo typos v pôvodnej forme. Negatívny príklad k tomu by nastal, keby napr. monastická komunita zrušila skladanie sľubov, čo tvorí základ ich života. 2. Kontinuita princípov: v princípe inkarnácie je už predformovaná sakramentálna štruktúra Cirkvi, hoci v dobe apoštolov ešte nebola tak jasná. 3. Asimilačná sila idey tvorí analógiu k fyzickému vývoju organizmov, ktorý prijíma do seba cudzie látky pre svoj rast. 4. Toto kritérium artikuluje Newman ako „ranú anticipáciu“ neskoršieho vývinu, čo možno pozorovať v retrospektívnom pohľade na základe ďalšieho rozvinutia. 5. Ďalšie kritérium tvoria logické konklúzie, podľa čoho je možné z hlbšieho chápania napr. krstu vyvodiť prax pokánia v Cirkvi. 6. Newman vyžaduje, aby bol

⁸ Porov.: NEWMAN, On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine, s. 8-35.

⁹ Názov kapitoly a jej text stále používa pojem „corruption“ v zmysle falošného učenia: „Genuine developments contrasted with corruption. An Essay on the Development of Christian Doctrine“, s. 175n.

¹⁰ Porov.: NEWMAN, An Essay on the Development of Christian Doctrine, s. 175-207., tiež VODERHOLZER, Rudolf. „Die apostolische Überlieferung kennt in der Kirche unter dem Beistand des Heiligen Geistes einen Fortschritt.“ (DV 8) Zur Frage der Lehrentwicklung in der katholischen Kirche auf der Basis des II. Vatikanums, in: OHLY, Christoph / ZÖHRER, Josef (Hg.), „... was ich euch überliefert habe“. Verbindliche Wahrheit und Weiterentwicklung der Lehre der Kirche. Ratzinger-Studien Band XXV. Friedrich Pustet: Regensburg 2023, s. 20-40, tu s. 28-29, vid' aj: SEEWALD, Michael, Dogma im Wandel s. 200-202.

autentický vývin uchovávať, nie zničiť jeho charakter; teda aby diskontinuita bola v službách ešte väčšej kontinuity. Uchovávať rozšírenie majú Zjavenie a Tradíciu viac osvetliť, objasniť, nie zatemniť. 7. Na rozdiel od „korupcie“ (negatívnej zmeny, vyvrátenia, znehodnotenia) učenia – čo nemôže dlho pretrvávať – znak zdravého učenia je, že žije v človeku trvalo a rozvíja sa v jeho vnútri vo vernosti k sebe samému. Všetky kritériá tvoria v Newmanovom koncepte organický celok, v ktorom sa poznávacie znaky navzájom dopĺňajú, nie sú izolované.

ZÁVER

Newman už v 19. storočí, sto rokov pred Druhým vatikánskym koncilom, ktorý v konštitúcii *Dei Verbum* (bod 8) formuluje vývin učenia v Cirkvi, pripomína dôležitosť dynamického pohľadu na chápanie Božieho zjavenia. V súlade s vnútornou dynamikou rastu chápania Zjavenia sa neuspokojuje s jednostranným zdôrazňovaním *ecclesia docens*, ktorá prezentuje cirkevné učenie veriacim, ale bez ohľadu na riziko osobnej kariéry sa zastáva nevyhnutnej potreby jednoty učiacej Cirkvi s laikátom a jeho „zmyslom pre vieru“. *Sensus fidelium* nielen dopĺňa, ale patrí organicky ku infallibilite Cirkvi ako celku. Jeho pohľady nepochybne prispeli k vnútornej, teologickej príprave Druhého vatikánskeho koncilu a sú aj pri obnovení synodalite vzácne.

Newman svojou blízkosťou ku synodalite¹¹, ktorá sa v súčasnosti skúma a upresňuje vo svojej podstate, uplatňuje starokresťanský princíp *sensus fidei*.¹² Je hodné sa v ďalšej reflexii zamyslieť nad tým, akým spôsobom je Newman inšpiratívny aj pre prehĺbenie a prax synodálnej Cirkvi, čo otvára pre súčasnú recepciu jeho teológie nové perspektívy. Jeho existenciálne hľadanie pravdy a vhodných kritérií pre rozlišovanie pravého vývinu učenia od jeho „korupcie“ (zvráteného učenia) na spoločnej ceste celej Cirkvi svieti aj pre dnešnú Cirkev, aby pomocou zásad *sentire cum ecclesia* prosili údy Kristovho Tela o rozoznanie subjektívnej ľudskej mienky od Duchom vedeného uvažovania pre riešenie komplexných situácií, aby tak mohlo rásť autentické poznávanie Zjavenia.

Použitá literatúra

DRUHÝ Vatikánsky koncil. *Dei Verbum*, dogmatická konštitúcia o Božom zjavení. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, s. 141-158. ISBN 978-80-7162-738-8.

¹¹ Porov.: Internationale Theologische Kommission. *Die Synodalität in Leben und Sendung der Kirche*. Verlautbarungen des Apostolischen Stuhls, Nr. 215. Bonn 2018.

¹² Porov.: Mezinárodní teologická komise. *Sensus fidei v životě církve..* Překlad a úvodní studie: C.V. Pospíšil. Praha: Krystal OP 2015.

Internationale Theologische Kommission. *Die Synodalität in Leben und Sendung der Kirche*. Verlautbarungen des Apostolischen Stuhls, Nr. 215. Bonn 2018.

NEWMAN, J. H. *Summe christlichen Denkens*. Freiburg, Basel, Wien: Herder 1965.

NEWMAN, J. H. Cardinal. *An Essay on the Development of Christian Doctrine*. New York: Image Books 1960.

NEWMAN, J. H. *On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine*. USA: Littlefield Edition 2006.

Mezinárodní teologická komise. *Sensus fidei v životě církve*. Překlad a úvodní studie: Pospíšil, C. V. Praha: Krystal OP 2015.

SEEWALD, M. *Dogma im Wandel*. Wie Glaubenslehren sich entwickeln. Freiburg, Basel, Wien: Herder Verlag 2018.

VODERHOLZER, R. „Die apostolische Überlieferung kennt in der Kirche unter dem Beistand des Heiligen Geistes einen Fortschritt.“ (DV 8) Zur Frage der Lehrentwicklung in der katholischen Kirche auf der Basis des II. Vatikanums, in: OHLY, Chr. / ZÖHRER, J. (Hg.): „... was ich euch überliefert habe“. Verbindliche Wahrheit und Weiterentwicklung der Lehre der Kirche. Ratzinger-Studien Band XXV. Regensburg: Friedrich Pustet 2023, s. 20-40.

The development of doctrine in the work of J. H. Newman in the light of sensus fidei

Summary:

J. H. Newman discovered in an exceptional way the ecclesiological-theological principle of the development of Church doctrine, which is already established in the Scriptures in its foundations and develops in a natural way. Scripture almost anticipates this process into the future, uncovering God's secrets more and more deeply. The whole Church participates in this process as pastorum ac fidelium consensus, which Newman presents on the current example of the preparations for the declaration of the dogma of Immaculate Conception. The reflection can be continued with the question, to what extent the consensus fidelium, deeply rooted in the Church, also has connections towards synodality.

Key words: Revelation – Tradition – development – dogmas – criteria – laity – sensus fidei

prof. Dr. theol. Gloria Braunsteiner, PhD.
University of Trnava
Faculty of Theology
Department of Systematic Theology

STORYTELLING AKO DIDAKTICKÁ METÓDA V NÁBOŽENSKEJ VÝCHOVE

Tibor Reimer – Dávid Martinka

Abstrakt:

Štúdia si kladie za cieľ preskúmať a porovnať efektivitu didaktickej metódy storytellingu s tradičným výkladovo-reprodukčným prístupom vo vyučovaní náboženskej výchovy. V teoretickej časti definujeme pojem storytelling a načrtujeme jeho historický vývoj od orálnej tradície až po moderné digitálne formy. Následne analyzujeme pedagogické modely a didaktické princípy, ktoré umožňujú využitie príbehov na prehĺbenie porozumenia, motivácie a hodnotovej formácie žiakov, so zvláštnym zameraním na náboženské kontexty. V empirickej časti sme na vzorke jedného ročníka základnej školy zrealizovali dve vyučovacie hodiny biblického príbehu o milosrdnom Samaritánovi – jednu tradičnou metódou s pracovným listom a druhú interaktívnou metódou. Účinnosť oboch prístupov sme hodnotili anonymným dotazníkovým testom zameraným na tri roviny: zapamätanie faktov, porozumenie významu a aplikácia do každodenného života. Výsledky jednoznačne ukázali, že storytelling vedie k vyššej miere retencie, hlbšiemu porozumeniu aj silnejšej motivácii k praktickej aplikácii biblických hodnôt. Na základe týchto zistení sa v závere formulujú odporúčania pre integráciu storytellingu ako štandardnej didaktickej stratégie v rámci náboženskej výchovy.

Kľúčové slová: storytelling – náboženská výchova – didaktická metóda – príbeh

ÚVOD

Metóda storytellingu, čiže rozprávania príbehov, sa v posledných rokoch stáva čoraz populárnejším nástrojom vo vzdelávaní. Vedecké i praktické poznatky z pedagogickej psychológie, didaktiky a kognitívnych vied potvrdzujú, že naratívna forma výučby dokáže významne ovplyvniť nielen výsledky učenia, ale aj motiváciu a vnútorné prežívanie žiakov. Ľudia si už od nepamäti sprostredkúvali hodnoty, vedomosti a skúsenosti práve príbehmi – od starobylých mýtov cez rozprávky až po súčasnú populárnu literatúru či multimédiá. Cieľom tejto štúdie je poukázať na to, že storytelling má v sebe

omnoho väčší potenciál než len schopnosť zabaviť, vyvolať emócie či udržať pozornosť. V kontexte náboženskej výchovy sa navyše ukazuje, že práve príbehy dokážu napomáhať hlbšej duchovnej formácii, rozvoju morálneho cítenia a formovaniu kritického prístupu k životu a viere.

1 DEFINÍCIA A PODSTATA STORYTELLINGU

Podľa E. Lupton predstavuje storytelling spôsob ako pomocou naratívnych prvkov (postavy, prostredie, napätie, zápletky) vedome ovplyvňovať zážitok diváka alebo čitateľa. Kľúčovým aspektom je zamerať sa na príbeh, teda na emócie a významy, ktoré v ľuďoch vzbudzuje.¹

Storytelling predstavuje umenie rozprávať príbehy spôsobom, ktorý podnecuje predstavivosť, emócie a identifikáciu poslucháča s obsahom. Storytelling zahŕňa viac než len naratívne rozprávanie – ide o vedomé budovanie zážitku, ktorý vedie k poznaniu či k zmene správania.²

Ako už samotný názov storytelling napovedá, kľúčovou zložkou je príbeh. Základnými stavebnými prvkami storytellingu sú postavy, prostredie, zápletky, konflikt a rozuzlenie – prvky, ktoré vytvárajú naratívnu štruktúru, schopnú osloviť poslucháča alebo čitateľa na viacerých úrovniach. Príbeh tak nie je len radom udalostí, ale dynamickým spôsobom komunikácie, ktorý prenáša významy prostredníctvom emócií, symbolov a kontextov. Významnú úlohu zohráva aj forma podania – tón hlasu, rytmus, vizualizácia alebo neverbálna komunikácia, ktoré môžu ešte viac umocniť zážitok z príbehu. Storytelling zároveň čerpá z hlboko zakorenenej ľudskej potreby porozumieť svetu prostredníctvom narácie. Ľudia si od nepamäti vysvetľovali zložité javy a hodnotili morálne dilemy práve cez príbehy. Tým sa stáva univerzálnym jazykom, ktorý dokáže prekonať vekové, kultúrne aj náboženské rozdiely.

Podľa R. Hartmanna pozostáva príbeh z jasne štruktúrovaných príčin a následkov, ktoré sústredia pozornosť na postavu s konkrétnym cieľom či túžbou. Táto postava čelí prekážkam, ktoré eskalujú konflikt a napätie, až kým nedôjde k vyvrcholeniu a k rozuzleniu. Vďaka tomuto priebehu príbeh sprostredkúva význam a zmenu, či už v živote postáv, alebo v pohľade čitateľa/diváka.³

K ďalším základným prvkom patrí aj samotné prostredie príbehu, ktoré vytvára rámec a atmosféru, v ktorej sa dej odohráva. Ako uvádza P. Abbott,

¹ LUPTON, E. *Desing Is Storytelling*. New York: Cooper Hewitt, Smithsonian Desing Museum, 2017, s. 24.

² BORIS, V. *What Makes Storytelling So Effective For Learning?* [online]. [cit. 25.4.2025]. 2017. Dostupné na internete: <https://www.harvardbusiness.org/what-makes-storytelling-so-effective-for-learning/?utm>

³ HARTMANN, R. *The structure of the story – how to write great stories by focusing on what really matters*. [s.l.]: Kiingo, 2020, s. 21.

prostredie nie je len kulisou, ale často zohráva aktívnu rolu v tom, ako sa postavy rozhodujú a ako sa príbeh vyvíja. V niektorých prípadoch môže dokonca symbolicky odrážať vnútorné stavy postáv či celkový tón príbehu.⁴

Rozprávanie príbehov je kultúrne univerzálne, je to pravdepodobne najstaršia forma vyučovania, ktorá umožňuje generáciám ľudí zdieľať kultúrne poznatky, aby si ich zapamätali v priebehu času. Jeden z odhadov dĺžky trvania rozprávania príbehov siaha 27 000 rokov do minulosti, keď sa odhaduje, že vznikli jaskynné maľby. Väčšina ľudských vedomostí je vytvorená z minulých skúseností a nové skúsenosti sú situované do kontextu osobných príbehov a osobného významu.⁵ W. Storr vychádza z predpokladu, že už naši predkovia v dobe kamennej rozvíjali naratívne myslenie. Vzájomné rozprávanie príbehov napomáhalo členom skupiny zdieľať dôležité informácie o prežití, napr. kde nájsť potravu, ako sa chrániť pred nebezpečenstvami, a vytváralo sociálne väzby. Schopnosť vcítiť sa do iných postáv, ktoré príbehy rozvíjajú, bola dôležitá pre rozvoj empatie a spolupráce – oboch kľúčových prvkov prežitia v menších kmeňových spoločenstvách.⁶

V ďalších fázach ľudských dejín sa rozprávanie príbehov pretransformovalo do rituálov, mýtov a legend. Práve tieto kolektívne príbehy prispievali k udržiavaniu spoločenského poriadku, k rozvoju morálnych zásad a identity skupiny. Mýty a náboženské príbehy sa stali tmelom, ktorý spájali väčšie komunity, a pomáhali ľuďom nachádzať zmysel v javoch, ktoré si nedokázali vysvetliť vedecky alebo logicky. Storr zdôrazňuje, že ľudský mozog prirodzene vyhľadáva a organizuje informácie v naratívnom formáte. Tento jav sa nezačína až s písomnou kultúrou; skôr možno povedať, že písomnosť, napr. prvé písomné záznamy mýtov, eposov a legend, iba spečatila už existujúcu ústnu tradíciu. Dlhé dejiny orálnych kultúr naznačujú, že práve rozprávanie príbehov bolo kľúčové pri prenose hodnotových a existenciálnych posolstiev z generácie na generáciu. Storr uvádza, že mnohé starobylé texty obsahujú prvky, ktoré sa zhodujú so základnými naratívnymi schémami aj v modernej literatúre či filme. Univerzálny vzorec „hrdina, ktorý prekonáva prekážky a mení sa“, je podľa Storra prirodzenou cestou, ako ľudia spracúvajú vlastné životné príbehy a hľadajú v nich zmysel. To dokladá, že historický vývoj príbehov je zároveň i vývojom ľudského sebauvedomenia.⁷

V modernej ére, s príchodom masmédií, sociálnych sietí či digitálnych technológií sa môže zdať, že forma rozprávania príbehov sa radikálne zmenila.

⁴ ABBOTT, P. *The Cambridge Introduction to Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 16.

⁵ LANDRUM, R. E. a kol. The pedagogical power of Storytelling [online]. [cit. 25.4.2025]. In: *Scholarship of teaching and learning in Psychology*. 2019. Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.1037/stl0000152>

⁶ STORR, W. *The Science of Storytelling*. London: William Collins, 2019, s. 58.

⁷ STORR, W. *The Science of Storytelling*, s. 75.

Storr však upozorňuje, že hlboko v nás fungujú tie isté kognitívne a emočné mechanizmy, ktoré si vyvinuli naši predkovia. To vysvetľuje, prečo aj v školskom a náboženskom prostredí príbehy stále silno rezonujú. Vzorce a princípy, ktoré pôsobili v ústnych spoločnostiach, sú platné aj pri modernom filmovom či internetovom storytellingu.⁸

C. Booker zdôrazňuje, že hoci námety a prostredie dnešných príbehov môžu byť moderne či futuristicky ladené (súčasná mestá, sci-fi, kyberpriestor a pod.), ich naratívna kostra sa v mnohom podobá na tie najstaršie mýtické či rozprávkové vzory. V moderných dielach autor často rôzne experimentuje s chronológiou, uhlom pohľadu či psychologickým rozmerom postáv, no pri hlbšej analýze sa dá v pozadí rozpoznať jeden z tradičných archetypov, napr. cesta hrdinu, boj s monštrum alebo tragédia.⁹

V dnešnej dobe masmédií či internetových platforiem vzniká obrovské množstvo príbehov, ktoré čerpajú z archetypov opísaných Bookerom. Nejde len o literatúru, ale najmä o filmy, seriály či videohry. Booker spomína, že tieto formy môžu dejovú líniu aktualizovať, napr. zasadením do iného prostredia, no základná stavba deja, najmä premisa konfliktu a následného rozuzlenia, býva analogická k starším mýtickým príbehom.¹⁰

Práve historické mapovanie archetypov od najstarších civilizácií, cez stredoveké legendy, renesančné hry až po modernú literatúru a film dokazuje, že ľudstvo opakovane znovu objavuje tie isté základné vzorce. Pre dnešných autorov a učiteľov, napr. v kontexte náboženskej výchovy či iných oblastí vzdelávania, to znamená, že i keď je svet technicky a kultúrne značne odlišný, príbehy s tradičnými štruktúrami si stále dokážu získať pozornosť a prehovoriť k najhlbším ľudským otázkam.¹¹

Z vyššie uvedeného vyplýva, že historický vývoj storytellingu nie je obyčajným postupným nahrádzaním starších foriem modernejšími, ale skôr dynamickým procesom pretrvávania univerzálnych naratívnych vzorcov v neustále sa meniacich kultúrnych a spoločenských podmienkach. Od pravekých jaskynných malieb a ústne tradovaných mýtov až po digitálne technológie a masmédiá sú príbehy pre ľudskú spoločnosť dlhodobo fundamentálnym komunikačným nástrojom, ktorý účinne sprostredkúva hodnoty, emócie a zdieľané významy.

Prostredníctvom príbehov sú ľudia schopní porozumieť komplexným informáciám. Ľudský život sa chápe ako príbeh, odohrávajúci sa medzi narodením a smrťou, majúci určitú svoju jednotu, ktorú je možné vyjadriť určitou naratívnu schematizáciou, rozprávaním (naráciou). Takto dospievame

⁸ STORR, The Science of Storytelling, s. 98.

⁹ BROOKER, C. *The Seven Basic plots – Why we tell stories*. London: Bloomsbury Continuum, 2004, s. 21.

¹⁰ BROOKER, The Seven Basic plots – Why we tell stories, s. 229.

¹¹ BROOKER, The Seven Basic plots – Why we tell stories, s. 571.

k porozumeniu celostnosti života: svojmu životu rozumieme naratívnym spôsobom.¹²

Základný naratívny rámec – postavy, konflikt, zápleтка a rozuzlenie – sa síce môže javiť ako univerzálna schéma, no v modernom prostredí býva obohatený o nové kontexty, žánrové presahy a technologické prostriedky. Napriek tomu ostáva jeho kognitívno-psychologická funkcia nezmenená: príbehy stimulujú empatiu, uľahčujú zapamätanie, posilňujú sociálnu súdržnosť a ponúkajú priestor na reflexiu či reinterpretáciu životných skúseností. Tým sa storytelling neustále potvrdzuje ako jeden z najúčinnějších nástrojov nielen pre zábavu, ale aj pre vzdelávanie a formáciu, či už v bežnom alebo náboženskom kontexte.

Preto aj v súčasnosti, keď sú príbehy obohatené o prvky masovej či digitálnej kultúry, nestrácajú nič zo svojej pôvodnej sily. Archetypálne cesty hrdinu stále podnecujú predstavivosť, rovnako ako mýty a legendy kedysi formovali kolektívnu identitu našich predkov. Vďaka tomu zostáva storytelling nielen kľúčovým spojivom medzi minulosťou a prítomnosťou, ale aj medzi rozličnými kultúrami či generáciami, ktoré zdieľajú základné ľudské potreby porozumenia, zmyslu a spolupatričnosti.

2 STORYTELLING AKO DIDAKTICKÁ METÓDA

V vzdelávacom procese možno storytelling definovať ako didaktickú metódu, pri ktorej učiteľ sprostredkúva učivo prostredníctvom príbehu, pričom cieľom nie je len sprostredkovať fakty, ale aj vyvolať u žiakov poznanie prostredníctvom zážitku. Ako tvrdí K. Egan, príbehy sú kognitívne nástroje, organizujúce informácie do ucelenej podoby, ktorú mozog prirodzene vyhľadáva a pamätá si. V edukácii sa storytelling využíva v rôznych formách: v didaktických príbehoch, v osobných svedectvách, v literárnych dielach, v biblických príbehoch (špecifické pre náboženskú výchovu).¹³

Príbehy zvyčajne opisujú sled udalostí, v ktorých jeden alebo viacero protagonistov komunikuje s ich svetom, pričom sa často stretávajú s problémami a snažia sa ich vyriešiť. Ľudská schopnosť intersubjektivity umožňuje čitateľom/poslucháčom príbehu budovať spoločný význam aj zo vzdialených udalostí a skúseností iných. Inými slovami, z príbehov sa učíme bez toho, aby

¹² RHODES, P. *Paul Ricoeur and Narrative Identity* [online]. [cit. 15.04.2025]. Dostupné na internete: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/post-clinical/201604/paul-ricoeur-and-narrative-identity>

¹³ EGAN, K. *Teaching as Story Telling: An Alternative approach to teaching and Curriculum in the Elementary school*. Chicago: University of Chicago Press, 1989, s. 31-32.

sme opustili miesto, kde sa nachádzame, alebo zažili nebezpečenstvá a nástrahy, ktoré sa týkajú protagonistov.¹⁴

Táto schopnosť učiť sa prostredníctvom príbehov má mimoriadny význam aj vo vzdelávacom procese. Príbehy dokážu sprostredkovať nielen informácie, ale aj hodnoty, morálne postoje a životné skúsenosti spôsobom, ktorý je žiakom prirodzený a blízky. Vďaka nim môžu deti i dospelí emocionálne prežívať situácie, ktoré by inak nezažili, čím sa rozvíja ich empatia, schopnosť vcítania sa a porozumenia iným ľuďom. Príbehy tak vytvárajú bezpečný priestor na reflexiu vlastných postojov a rozhodnutí. V kontexte náboženskej výchovy preto predstavujú nenahraditeľný didaktický nástroj, pomáhajú žiakom hlbšie porozumieť biblickým posolstvám, formovať duchovnú identitu a prenášať získané poznatky do konkrétnych situácií každodenného života. Práve preto sa metóda storytellingu ukazuje ako účinný a zmysluplný spôsob ako sprostredkovať náboženské obsahy nielen rozumom, ale aj srdcom.

Podľa výskumu K. Havena sa žiaci učia efektívnejšie, keď je učivo prezentované formou príbehu, pretože príbehy majú prirodzenú štruktúru (začiatok, zvrät, vyvrcholenie, záver), ktorá zodpovedá spôsobu, akým ľudský mozog spracováva informácie. Navyše, príbehy dokážu zvýšiť motiváciu a angažovanosť žiakov, čo je kľúčový faktor úspešného učenia. Efektivita storytellingu sa prejavuje aj v tom, že umožňuje prepájať učivo s reálnym životom, podporuje rozvoj kritického myslenia, empatie a hodnotovej orientácie. Je mimoriadne vhodný najmä pri výučbe náboženstva, etiky, dejepisu, ale aj v primárnom vzdelávaní, kde má rozprávanie príbehov silný formujúci charakter.¹⁵

3 STORYTELLING VO VYUČOVANÍ NÁBOŽENSKEJ VÝCHOVY

Podľa M. Steinkühler je storytelling, teda rozprávanie príbehov, v náboženskej výchove významná didaktická metóda. Podstatným spôsobom reflektuje zmenu paradigmy, ktorá sa orientuje na žiaka a na procesy učenia. Predovšetkým príbehy majú moc pohnúť žiakmi, pretože cez rozprávanie sa môžu prepojiť so živou skúsenosťou. Žiak si uvedomuje, čo je pre neho v príbehu dôležité. Rozprávaný svet s jeho udalosťami a ľuďmi stojí naživo medzi rozprávačom a poslucháčom. Zároveň rozprávanie príbehov na náboženskej výchove aktivizuje žiakov. Informácie o mieste a čase, ľuďoch a

¹⁴ LANDRUM, R. E. a kol. The pedagogical power of Storytelling [online]. [cit. 25.4.2025]. In: *Scholarship of teaching and learning in Psychology*. 2019. Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.1037/stl0000152>

¹⁵ HAVEN, K. *Story Proof: The Science Behind the Startling Power of Story*. Westport: Libraries Unlimited, 2007, s. 78.

ich motívoch vytvárajú v mysli obrazy. Tieto obrazy nie sú vopred určené. Poslucháči sú odkázaní na predstavivosť, na ich vlastnú fantáziu. Porovnávajú to, čo počujú, so svojimi vlastnými predstavami a skúsenosťami a vytvoria si individualizované obrazy tak, ako im dávajú zmysel. Nakoniec, storytelling cez emocionalitu pozitívne ovplyvňuje udržateľné učenie. Príbeh, ktorý ožil, ktorý sa stal „mojím vlastným“, si žiaci budú lepšie pamätať.¹⁶

J. Truby zdôrazňuje, že kvalitný príbeh nevzniká náhodne, ale má dôkladne vybudovanú štruktúru, silnú tému a zámerný morálny rozmer. Rovnaký prístup môžeme aplikovať aj na príbehy, ktoré využívame v náboženskej výchove. Je pritom dôležité pamätať, že nielen biblické rozprávania, ale aj príbehy z bežného života, vrátane svedectiev, príkladov svätých či inšpiratívnych udalostí, môžeme spracovať podľa týchto princípov, aby boli pre žiakov záživné, zrozumiteľné a výchovne hodnotné. Truby zdôrazňuje nevyhnutnosť stanoviť si tému alebo hlavnú myšlienku príbehu a morálnu otázku, ktorá sa ťahá celým dejom. V náboženskej výchove to môže znamenať napríklad rozprávanie o láske k blížnemu či význame odpustenia. Vždy by však malo byť jasné, okolo akých hodnôt sa príbeh točí a v čom spočíva jeho morálne jadro.¹⁷

V rozprávaní príbehov je dôležité rozlišovať medzi vonkajšou motiváciou hrdinu a jeho vnútornou motiváciou. V náboženskej výchove môžeme postavu prezentovať nielen ako človeka, ktorý rieši nejaký bežný problém, ale aj ako osobu zápasiacu s vierou, dôverou v Boha či inou vnútornou hodnotovou dilemou. Truby kladie dôraz na to, že postava by mala počas príbehu prejsť určitým vývojom. V náboženskom kontexte je to často premena od nepochopenia k viere, od sebaľútosti k nádeji, či od neodpustenia k odpusteniu. Príbeh, ktorý ukazuje túto morálnu a duchovnú transformáciu, pôsobí na žiakov hlbšie a dokáže ich inšpirovať k vlastnej vnútornej premene.¹⁸

Podľa Trubyho práve konflikt a prekážky, ktoré postavy riešia, posúvajú dej vpred. V náboženskej výchove by to mohol byť napríklad konflikt viery a pochybností, lásky a nenávisťi či egoizmu a obetavosti. Cez konflikt sa postava formuje, a tým sa zároveň zvyrazňuje morálny rozmer príbehu. Truby zdôrazňuje, že príbeh by mal mať viacvrstvovú štruktúru, ktorej cieľom je hĺbková gradácia. Učiteľ tak môže premyslene rozdeliť príbeh do častí, v ktorých sa odкрývajú nové informácie, postavy čelia novým problémom a spoznávajú podstatu konfliktu. Takéto postupné vrstvenie deja žiakov udrží v pozornosti a pomôže im hlbšie preniknúť do témy.¹⁹

¹⁶ STEINKÜHLER, M. Bibelgeschichten erzählen – aber wie!? [online]. [cit. 25.4.2025]. In: *RPI-Impulse* 1 (2018), s. 4-5.

¹⁷ TRUBY, J. *The Anatomy of Story*. New York: Faber and Faber, Inc., 2007, s. 25.

¹⁸ TRUBY, J. *The Anatomy of Story*, s. 28.

¹⁹ TRUBY, J. *The Anatomy of Story*, s. 31.

4 VÝZNAM PRÍBEHOV VO VYUČOVANÍ NÁBOŽENSTVA

R. Čapek dôrazne presadzuje princíp, aby žiaci neboli len pasívnymi prijímateľmi informácií, ale aktívnymi spolutvorcami edukačného procesu. V kontexte storytellingu v náboženskej výchove to znamená, že učiteľ nevyrozpráva len príbeh, ale zapája žiakov do jeho tvorby, interpretácie či dotvárania. Môže ísť o dramatizáciu (živé obrazy, scény), tvorbu príbehu z pohľadu inej postavy alebo skupinové dielne, kde žiaci spoločne vytvárajú alternatívne závery príbehu. Čapek považuje zážitok žiaka za kľúč k trvalému a hlbokému osvojeniu poznatkov. Príbeh vie vyvolať zvedavosť a emocionálne reakcie: žiaci sa s postavami stotožňujú, prežívajú s nimi konflikty a úspechy. Takýto vnútorný zážitok stimuluje záujem o náboženské témy: žiaci nielen počúvajú, ale aj intenzívnejšie vnímajú hodnoty, ktoré príbeh sprostredkúva (láska, odpustenie, spolupatričnosť). Týmto spôsobom sa zlepšuje ich motivácia nielen vedieť o náboženstve, ale aj premýšľať o ňom v kontexte vlastného života.²⁰

Podľa Čapka má byť učivo vždy úzko prepojené s reálnou skúsenosťou žiakov. Mnohé náboženské pojmy (milosť, spása, obeta) sa môžu mladému človeku zdať vzdialené a ťažko uchopiteľné. Príbeh, ktorý ich ukazuje v konkrétnych situáciách, či už ide o biblické podobenstvo alebo svedectvo zo súčasnosti, robí tieto pojmy zrozumiteľnejšími a bližšími. Žiaci tak dokážu vidieť, ako sa abstraktné princípy pretavujú do konkrétnych skutkov, vzťahov a rozhodnutí. Čapek zdôrazňuje, že vo vyučovaní by nemalo ísť len o odovzdávanie hotových poznatkov, ale aj o podporu kritického myslenia a formovanie postojov. Príbehy v náboženskej výchove poskytujú ideálnu príležitosť rozobrať morálne dilemy, pohnútky postáv a dôsledky ich konania. Pri skupinovej diskusii alebo samostatnej úvahe sa žiaci učia klásť otázky typu: Prečo sa zachoval takto? Ako to ovplyvnilo jeho vzťah k Bohu či ľuďom? Ktoré biblické hodnoty tu boli alebo neboli naplnené? Takto príbehy posilňujú nielen kognitívnu stránku učenia, ale aj budovanie vlastného hodnotového rebríčka.²¹

V duchu aktivizujúcej didaktiky sú hodiny, kde žiaci spoločne vytvárajú, interpretujú alebo dramatizujú príbeh, príležitosťou pre rozvoj spolupráce, empatie a efektívnej komunikácie. V náboženskej výchove môže skupinová práca nad príbehom viesť žiakov k vzájomnému počúvaniu, spoločnému hľadaniu riešení a vytváraniu jednotného príbehového celku. Takto sa učia nielen obsahu, ale aj kultivovanému spôsobu dialógu a rešpektovania názorov iných.

²⁰ ČAPEK, R. *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha: Grada Publishing, 2016, s. 38.

²¹ ČAPEK, R. *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnoticích metod*, s. 355.

Príbehy v náboženskej výchove pôsobia nielen na vedomie, ale aj na prežívanie duchovného rozmeru. C. Müller zdôrazňuje význam vytvárania podnetného prostredia, kde žiaci môžu premýšľať o vlastných postojoch, klásť otázky a hľadať zmysel. Vďaka príbehom s jasne formulovanou duchovnou či morálnou dimenziou sa otvára priestor na reflexiu osobného vzťahu k viere, k Bohu a k blíznym. To môže byť kľúčové najmä pre žiakov, ktorí si budujú vlastný duchovný obzor.²²

5 PRÍNOS STORYTELLINGU VO VYUČOVANÍ NÁBOŽENSKEJ VÝCHOVY

Jednou z hlavných charakteristík náboženskej výchovy je snaha sprostredkovať žiakom komplexný a často abstraktný obsah: teologické koncepty, etické zásady či otázky viery a náboženskej praxe. Steinkühler zdôrazňuje, že príbeh dokáže tieto témy elementarizovať a priblížiť jednoduchším, zrozumiteľnejším spôsobom, a to vďaka obrazom, postavám či dejovej línii, ktoré si žiak ľahšie zapamätá a spojí s reálnymi životnými skúsenosťami. Mnohé teologické koncepty, napr. milosrdenstvo, odpustenie či transcendentno žiakovi unikajú, pokiaľ sú prezentované len tradičným výkladom. Rozprávanie príbehov ponúka príklady a situácie, kde sa s týmito pojmami môže žiak stotožniť, a tak lepšie porozumieť ich podstate. Príbehy obsahujú dej, postavy a konflikt, čo napomáha vyššej úrovni zapamätania. Zapojením emocionálnych aspektov príbehu sa posilňuje kognitívna stopa, a teda aj dlhodobé zapamätanie si prezentovaného obsahu.

Keď žiaci vďaka príbehu pochopia abstraktné hodnoty a zásady, dokážu ich následne lepšie aplikovať v reálnych životných situáciách. Storytelling tak vytvára most medzi teóriou a praxou, čo je v náboženskej výchove kľúčové.²³

Podľa Müllerovej je rozprávanie príbehov v náboženskej výchove prospešné aj z hľadiska rozvoja komplexného myslenia a vyššej miery záujmu žiakov. Príbehy zobrazujúce dilemy a dôsledky konania rozvíjajú u žiakov empatiu a pomáhajú im nielen chápať, ale aj cítiť, prečo je dôležité konať spravodlivo či prejavovať milosrdenstvo a súcitiť. Vďaka pútavému rozprávaniu sa žiak dokáže emocionálne naladiť na príbeh, otvára sa pre hlbšie otázky viery a existencie. To môže viesť k spirituálnemu obohateniu, ktoré je v náboženskej výchove jedným z kľúčových cieľov. Príbehy pomáhajú mladým ľuďom reflektovať vlastné skúsenosti a hľadať odpovede na základné ľudské otázky:

²² MÜLLER, C. Erzählen. In: BOSOLD, I., KLIEMANN, P. (Hg.). *Ach, Sie unterrichten Religion? Methoden, Tipps und Trends*. Stuttgart: Calwer Verlag, 2007, s. 169.

²³ STEINKÜHLER, M. Bibelgeschichten erzählen – aber wie!? In: *RPI-Impulse* 1 (2018), s. 6.

Kto som? Aký je zmysel môjho života? Aké hodnoty sú pre mňa dôležité? Príbeh ponúka bezpečný priestor na takúto introspekciu a diskusiu.²⁴

Z pedagogického a didaktického hľadiska sa ukazuje, že zapojenie storytellingu do vyučovacieho procesu náboženskej výchovy prináša viacero pozitívnych efektov. Príbehy prekračujú hranice tradičného výkladu, čím podporujú hlbšie emocionálne a intelektuálne zapojenie žiakov. Práve tento aspekt sa javí ako kľúčový pri sprostredkovaní abstraktných teologických a etických konceptov. Vďaka názorným biblickým či súčasným príbehom žiaci dokážu lepšie porozumieť významu hodnôt a ich aplikácii v reálnom živote, čím sa prehĺbuje nielen ich poznanie, ale aj formovanie postojov.

Dôležitou devízou storytellingu je tiež možnosť aktívneho zapojenia žiakov, ktorí sa neobmedzujú na pasívne prijímanie informácií, ale spoluvytvárajú obsah a interpretujú ho zo svojho uhla pohľadu. Tým sa posilňuje ich vnútorná motivácia a rozvíjajú sa komunikačné, sociálne i kritické zručnosti, ktoré sú nevyhnutné pre modernú didaktickú prax. Okrem toho príbehy otvárajú priestor na hlbšiu sebareflexiu a skúmanie osobných duchovných či morálnych otázok, čo v kontexte náboženskej výchovy reprezentuje významný prínos pre individuálny rast a formovanie hodnotového rebríčka.

Vďaka týmto aspektom je možné tvrdiť, že storytelling v náboženskej výchove prekračuje rámec obvyčajnej metódy a stáva sa kľúčovým nástrojom na prepojenie teoretického obsahu s reálnou životnou skúsenosťou žiakov. Takýto prístup napomáha zmysluplnému osvojeniu vedomostí, ako aj dlhodobej výchovnej hodnoty, ktorá presahuje hranice školského prostredia.²⁵

6 EFEKTIVITA METÓDY STORYTELLINGU V NÁBOŽENSKEJ VÝCHOVE

Je metóda storytellingu v náboženskej výchove skutočne efektívnejšia ako tradičný výkladový spôsob vyučovania? Na potvrdenie tejto tézy sme sa pokúsili jednoduchým výskumom analyzovať a komparatívne vyhodnotiť efektivitu metódy storytellingu v náboženskej výchove, a to so zameraním na úroveň porozumenia, retencie a aplikácie biblického textu v živote žiakov. Výskum sa zameria na identifikáciu rozdielov medzi storytellingom a tradičným vyučovacím prístupom, pričom skúma, ktorá z týchto metód vedie k významnejším kognitívnym a afektívnym vzdelávacím výstupom. Pritom sme vychádzali z dvoch príkladov odučenej hodiny náboženskej výchovy pomocou

²⁴ MÜLLER, C. Erzählen. In: BOSOLD, I., KLIEMANN, P. (Hg.). *Ach, Sie unterrichten Religion? Methoden, Tipps und Trends*. Stuttgart: Calwer Verlag, 2007, s. 170.

²⁵ STEINKÜHLER, M. *Erzählen. Bibeldidaktisch* [online]. [cit. 25.4.2025]. Dostupné na internete: <https://www.die-bibel.de/ressourcen/wirelex/4-inhalte-i-bibeldidaktik/erzaehlen-bibeldidaktisch>

dvoch metód: prvou bola klasická výkladová metóda s použitím pracovného listu, druhou bola metóda storytellingu. Obe hodiny boli zamerané na totožné učivo s totožnými cieľmi. Výstupom výskumu bol test vo forme anonymného dotazníka, ktorý nebol hodnotený známkou, ale mal výlučne informatívny charakter pre potreby výskumu a reflexie pedagóga.

Pre potreby realizácie výskumu bola vyhradená jedna vyučovacia hodina (45 minút) pre každú z dvoch analyzovaných metód výučby – tradičnú výkladovú metódu a metódu storytellingu. Hodiny boli realizované v porovnateľných podmienkach s rovnakou témou biblického textu, no s využitím odlišných didaktických stratégií, prispôbených charakteru jednotlivých metód.

V prípade klasickej metódy bola vyučovacia hodina vedená primárne výkladovo-reprodukčným spôsobom, pričom učiteľ žiakom sprostredkoval biblický text formou verbálneho rozprávania a výkladu. Žiaci následne individuálne pracovali s pracovnými listami, v ktorých analyzovali obsah učiva prostredníctvom konkrétnych otázok, dopĺňali chýbajúce informácie a realizovali úlohy, ktoré preverili mieru ich pochopenia a schopnosti samostatne reprodukovať kľúčové časti učiva. V prípade využitia metódy storytellingu bola hodina postavená na interaktívnej a zážitkovej interpretácii príbehu, kde učiteľ rozprával biblický text pútavým, naratívnym spôsobom, pričom aktívne zapájal žiakov do procesu premýšľania a emocionálneho prežívania príbehu. Po interpretácii nasledovala otvorená diskusia, počas ktorej žiaci vyjadrovali svoje myšlienky, postoje a osobné reflexie príbehu.

Bezprostredne po ukončení každej z týchto hodín žiaci absolvovali krátky štandardizovaný test vo forme anonymného dotazníka, ktorý nebol hodnotený známkou, ale mal výlučne informatívny charakter pre potreby výskumu a reflexie pedagóga. Cieľom testu bolo identifikovať, do akej miery jednotlivé metódy prispeli k porozumeniu textu (max. 10 bodov), jeho retencii (max. 12 bodov) a k motivácii žiakov k aplikácii biblického posolstva do ich života (max. 13 bodov). Celkovo tak test dosahoval maximálnu hodnotu 35 bodov. Výsledky testov slúžili ako indikátory efektivity jednotlivých didaktických prístupov a poskytli pedagogickú spätnú väzbu pre ďalšie plánovanie výučby náboženskej výchovy.

6.1 Charakteristika výskumnej vzorky a hypotézy

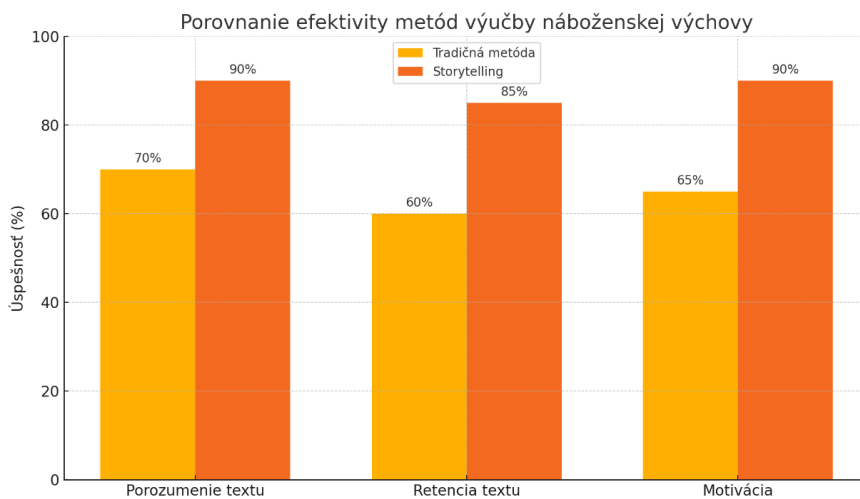
Výskum sa uskutočnil na jar 2025 v 8. ročníku Základnej školy s materskou školou Brehy. Trieda má 17 žiakov (6 dievčat a 11 chlapcov), je bežného zloženia, pričom v triede sú traja žiaci s špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Úroveň schopností v triede je zmiešaná, žiaci pochádzajú z veriacich

aj neveriacich rodín. Kapitál náboženských poznatkov ako aj záujem o predmet je u každého žiaka rôzny.

Na overenie výskumu sme si stanovili nasledovnú hypotézu: aplikácia vyučovacej metódy storytellingu v náboženskej výchove vedie k štatisticky významne vyššej úrovni retencie učiva, hlbšiemu porozumeniu obsahu a schopnosti transferu poznatkov do reálneho života v porovnaní s tradičnou metódou výučby prostredníctvom pracovného listu.

6.2 Výsledné zhodnotenie výsledkov oboch metód

V rámci výskumu sme uskutočnili porovnávacie hodnotenie efektivity dvoch metód výučby náboženskej výchovy, tradičnej metódy a metódy storytellingu. Cieľom hodnotenia bolo zistiť, ktorá z uvedených metód prináša lepšie výsledky v oblastiach porozumenia textu, retencie získaných vedomostí a motivácie žiakov k aktívnemu učeniu. Východiskom pre výskum bola hypotéza, že storytelling, vzhľadom na svoju pútavosť a interaktívnosť, poskytne výrazne lepšie výsledky v porovnaní s tradičnou metódou založenou prevažne na memorovaní a pasívnom prijímaní informácií. Výsledky tohto hodnotenia môžu byť významným podkladom pre ďalšie rozhodovanie učiteľov pri voľbe vhodných didaktických postupov v oblasti náboženskej výchovy.

Graf č. 1: Porovnanie efektivity storytellingu a tradičnej metódy vo výučbe náboženskej výchovy

Graf číslo 1 znázorňuje porovnanie dvoch metód výučby náboženskej výchovy – tradičnej metódy a metódy storytellingu, pričom analyzuje tri

klúčové vzdelávacie ukazovatele: porozumenie textu, retencia (dlhodobé zapamätanie informácií) a motivácia k aplikácii v živote.

Na základe grafického porovnania efektivity vyučovacích metód v predmete náboženská výchova možno konštatovať, že metóda storytellingu preukázateľne vykazuje vyššiu účinnosť vo všetkých sledovaných oblastiach – porozumenie textu, retencia učiva a motivácia žiakov k aplikácii biblického posolstva do každodenného života.

V oblasti porozumenia textu dosiahli žiaci, ktorí boli vyučovaní tradičnou metódou, priemernú úspešnosť 70 %, zatiaľ čo žiaci, ktorí sa vzdelávali metódou storytellingu, dosiahli až 90 %. Tento rozdiel naznačuje, že storytelling významne napomáha hlbšiemu pochopeniu významových rovín biblického príbehu, vrátane správania jednotlivých postáv, ich motivácií a morálneho odkazu. Žiaci lepšie rozumejú kľúčovým pojmom ako „blížny“ či „milosrdenstvo“ a dokážu ich správne interpretovať v súvislosti s vlastným životom.

V oblasti retencie učiva, teda dlhodobého zapamätania obsahu, je rozdiel ešte výraznejší. Tradičná metóda dosiahla úspešnosť 60 %, zatiaľ čo storytelling až 85 %. To potvrdzuje predpoklad, že naratívna forma výučby aktivizuje nielen kognitívne, ale aj emocionálne zložky učenia, čím sa posilňuje schopnosť uchovávanía informácií v pamäti. Príbehová forma podania textu podporuje vizualizáciu, prežívanie deja a vytváranie mentálnych obrazov, ktoré žiakom uľahčujú neskoršiu reprodukciu učiva.

Najvýraznejší rozdiel sa prejavil v oblasti motivácie žiakov preniesť získané poznatky do života. Žiaci po storytellingovej hodine vykazovali až 90 % úspešnosť, kým pri tradičnej metóde išlo len o 65 %. Táto skutočnosť naznačuje, že storytelling výrazne ovplyvňuje hodnotovú orientáciu žiakov, podnecuje ich k osobnému zamysleniu a vedie k vyššej miere vnútornej angažovanosti. Žiaci spontánne uvádzali konkrétne prejavy pomoci a empatie, čo poukazuje na ich ochotu uplatňovať biblické hodnoty v bežných životných situáciách.

Z uvedeného vyplýva, že storytelling ako didaktická metóda má v náboženskej výchove vysoký potenciál. Podporuje nielen osvojenie vedomostí, ale najmä ich zmysluplné prepojenie s reálnym životom. Aktivuje emócie, podporuje predstavivosť, rozvíja hodnotové myslenie a umožňuje žiakom vstúpiť do príbehu ako aktívni účastníci. V kontexte výchovy k viere a formovania morálneho vedomia žiakov možno storytelling považovať za efektívny nástroj, ktorý spája poznanie, prežívanie a konanie do uceleného výchovno-vzdelávacieho celku.

Oblasť hodnotenia	Storytelling	Tradičná metóda	Rozdiel
Zapamätanie (max. 10)	9,22	6,98	+2,24
Porozumenie (max. 12)	10,86	8,41	+2,45
Aplikácia (max. 13)	11,70	9,0	+2,70
Celkové body (max. 35)	31,78	24,39	+7,39

Tabuľka č. 1: priemerné výsledky bodov odpovedí žiakov v teste

Tak isto aj výsledky odpovedí v tabuľke číslo 1 potvrdzujú totožný výsledok.

Porozumenie biblického textu: aplikácia metódy storytellingu sa ukázala ako výrazne efektívnejšia v oblasti porozumenia biblického posolstva. Žiaci preukázali schopnosť komplexnej interpretácie významových rovín príbehu, vrátane pochopenia motivácií jednotlivých postáv, identifikácie morálneho odkazu a definovania kľúčových pojmov ako „blížny“ či „milosrdenstvo“. Priemerné body: storytelling: **10,8/12**, tradičná metóda: **8,4/12**

Retencia učiva: v oblasti zapamätania si faktografických údajov z biblického textu dosiahli žiaci, ktorí sa učili prostredníctvom storytellingu, vyššie výkony. Táto metóda prispela k výraznejšej schopnosti uchovania konkrétnych detailov ako sú mená postáv, dejová línia či citácie, vďaka zapojeniu emocionálnej pamäte a vizualizačných mechanizmov.

Priemerné skóre: storytelling: **9/10**, tradičná metóda: **7/10**

Aplikácia do života: najvýraznejší rozdiel medzi skúmanými metódami sa prejavil v oblasti schopnosti aplikácie získaných poznatkov do praktického života. Žiaci, ktorí absolvovali hodinu prostredníctvom storytellingu, spontánne uvádzali konkrétne formy prejavov milosrdenstva v každodenných situáciách, čo poukazuje na vysokú mieru internalizácie hodnôt sprostredkovaných príbehom.

Priemerné body: storytelling: **11,7/13**, tradičná metóda: **9,1/13**

6.3 Záverečné zhodnotenie výskumu

Výsledky praktickej časti práce jednoznačne potvrdzujú hypotézu, že metóda storytellingu predstavuje efektívnejší didaktický nástroj vo vyučovaní náboženskej výchovy v porovnaní s tradičnou formou výučby. Na základe výsledkov štandardizovaného testu, ktorého cieľom bolo vyhodnotiť úroveň porozumenia biblického textu, retencie učiva a aplikácie morálneho posolstva do života, dosiahli žiaci v skupine so storytellingom významne vyššie skóre vo všetkých skúmaných oblastiach.

Najvýraznejšie rozdiely sa prejavili v oblasti aplikácie do života, kde storytelling aktivizoval vnútornú motiváciu žiakov konať dobro, vnímať potreby iných a zamýšľať sa nad vlastným správaním. Vďaka emocionálnemu prežívaniu príbehu a možnosti aktívneho zapojenia (diskusia, role-play) sa žiaci dokázali s príbehom stotožniť a preniesť jeho posolstvo do osobného kontextu.

V oblasti retencie učiva žiaci po storytellingovej hodine dosiahli vyššiu mieru zapamätania kľúčových faktov, čo je možné pripísať práve zážitkovému spôsobu sprostredkovania obsahu. Emocionálne a obrazové prepojenie podporilo dlhodobejšie uchovanie informácií v pamäti. Porozumenie príbehu bolo taktiež hlbšie, žiaci nevnímali len fakty, ale aj symboliku postáv, motívy ich konania a etické dôsledky.

Naopak, tradičná metóda preukázala istú mieru efektivity pri reprodukcii základných faktov a pojmov, no celkovo bola menej úspešná v stimulovaní osobnej angažovanosti, emocionálnej odozvy a transferu hodnôt do praktického života.

Celkovo možno konštatovať, že storytelling je v kontexte náboženskej výchovy nielen inovatívnou, ale aj mimoriadne účinnou metódou, ktorá prepája rozumové a srdcové dimenzie učenia. Vytvára podmienky pre rozvoj nielen kognitívnych, ale najmä afektívnych a hodnotových kompetencií žiakov, čo je v oblasti výchovy k viere, empatii a láske k blížnemu kľúčové.

ZÁVER

Storytelling sa v kontexte vzdelávania a obzvlášť vo vyučovaní náboženskej výchovy javí ako metóda, ktorá dokáže preniknúť hlbšie k žiakovi než tradičné, výlučne výkladovo-reprodukčné prístupy. Táto práca ukazuje, že rozprávanie príbehov je síce prastarý spôsob komunikácie, no práve v modernej edukácii nachádza nové uplatnenie. Systematická analýza histórie a princípov storytellingu poukazuje na univerzálnosť príbehu. Už od prvotných ústnych tradícií, cez písomné záznamy mýtov a legend, až po súčasnú digitálnu kultúru ostáva príbeh nosným pilierom ľudského poznania a prenášania skúseností.

V odbornej literatúre je rozprávanie príbehov vnímané ako kognitívny nástroj, teda prostriedok, ktorým je ľudská myseľ schopná usporiadať informácie do zrozumiteľných a ľahko zapamätateľných štruktúr. Rozdelenie deja na konkrétne postavy, konflikt a rozuzlenie zodpovedá prirodzeným kognitívnym modelom, vďaka ktorým je človek schopný vyvodiť z príbehu zmysel, aplikovať ho v iných oblastiach a utvárať si vlastné hodnotové postoje. Z hľadiska náboženskej výchovy tento aspekt nabera dvojnasobný význam, keďže cieľom nie je len teoretické oboznámenie sa s biblickými príbehmi či teologickými konceptmi, ale aj ich hlbšie pochopenie a následné využitie v praktickom živote.

Empirická časť našej štúdie potvrdila, že storytelling dokáže efektívnejšie stimulovať záujem žiakov, podporiť ich emočnú angažovanosť a zvýšiť dlhodobú retenciu učiva. V porovnávacom výskume medzi tradičnou vyučovacou metódou a metódou storytellingu sa ukázalo, že žiaci vyučovaní pomocou príbehu podávajú lepšie výsledky pri hodnotení miery porozumenia, zapamätania, ale i v schopnosti preniesť získané posolstvo do každodenných situácií. Pri zadaných otázkach spojených s možnou aplikáciou biblických hodnôt v reálnom živote, napr. pomoc, milosrdenstvo či solidarita, sa jasne ukázalo, že príbehom aktivizovaní žiaci boli výrazne ochotnejší premýšľať nad konkrétnymi skutkami lásky k blížnemu.

Zároveň je dôležité dodať, že efektívne uplatnenie storytellingu predpokladá dôkladnú prípravu. Učiteľ by mal viesť príbeh nielen dobre prerozprávať, ale i prispôbiť ho veku žiakov, kultúrnemu kontextu či aktuálnym výzvam, s ktorými sa deti a mládež stretávajú. Praktické využitie storytellingu tiež vyžaduje schopnosť vytvárať dynamickú atmosféru v triede, kombinovať naratívne podanie s diskusiou, dramatickými prvkami či kreatívnymi aktivitami. Len tak môžu žiaci prežiť príbeh komplexne a vstrebávať jeho zmysel nielen rozumovo, ale aj emotívne.

Výsledky štúdie zároveň potvrdzujú, že príbehy dokážu žiakov vtiahnuť do problematiky náboženskej výchovy hlbšie, než by sa dalo dosiahnuť bežným opisom alebo memorovaním historických skutočností. Rozprávanie príbehov umožňuje prenos hodnôt a duchovných posolstiev cez autentické zážitky, či už ide o reálne svedectvá alebo dramatizáciu biblických udalostí. Práve preto môžeme storytelling považovať za významný prostriedok pre rozvíjanie kritického myslenia, empatie a duchovnej citlivosti. A napokon i pre formovanie morálnych postojov, ktoré sa premietajú do bežnej medziľudskej komunikácie.

Storytelling nie je iba pútavým spestrením hodiny náboženstva, ale ide o komplexnú didaktickú metódu, ktorá zasahuje kognitívnu, emotívnu a spirituálnu rovinu žiaka. Štúdia preto odporúča, aby učitelia náboženskej výchovy, ale aj iných predmetov, kde ide o hodnotové a osobnostné ciele, zvážili začlenenie príbehov do svojich metodických postupov. Dôraz by pritom mal byť kladený na autenticitu rozprávania, priestor na reflexiu a na možnosť diskutovať o vlastných postojoch. V konečnom dôsledku práve takéto prepojenie poznania, emócií a hodnotového rozmeru vedie k najpevnejšiemu a najtrvalejšiemu uchopeniu obsahu výchovy, čo je napokon hlavným poslaním náboženskej výchovy, rozvíjať nielen vedomosti, ale aj charakter a vnútornú motiváciu žiakov.

Použitá literatúra

ABOTT, P. *The Cambridge Introduction to Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-88719-9.

- BORIS, Vanessa. What Makes Storytelling So Effective For Learning? [online]. [cit. 25.4.2025]. 2017. Dostupné na internete: <https://www.harvardbusiness.org/what-makes-storytelling-so-effective-for-learning/?utm>
- BROOKER, Christopher. *The Seven Basic plots – Why we tell stories*. London: Bloomsbury Continuum, 2004. ISBN 978-1-4729-7618-5.
- COPLEY, Terence. The power of the Storyteller in Religious Education. In: [online]. 2007. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/00344080701496264>
- ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-5782-7.
- EGAN, Kieran. *Teaching as Story Telling: An Alternative approach to teaching and Curriculum in the Elementary school*. Chicago: University of Chicago Press, 1989.
- HARTMANN, Ross. *The structure of the story – how to write great stories by focusing on what really matters*. 1. vyd. [s.l.]: Kiingo, 2020. ISBN 978-1-73560-381-0.
- HAVEN, Kendall. *Story Proof: The Science Behind the Startling Power of Story*. Westport: Libraries Unlimited, 2007. ISBN 978-1-59158-546-6.
- LANDRUM, R. Eric a kol. The pedagogical power of Storytelling [online]. [cit. 25.4.2025]. In: *Scholarship of teaching and learning in Psychology*. 2019. Dostupné na internete: <http://dx.doi.org/10.1037/stl0000152>
- LUPTON, Ellen. *Desing Is Storytelling*. New York: Cooper Hewitt, Smithsonian Desing Museum, 2017. ISBN 978-1-942303-19-0.
- MÜLLER, Christiane. Erzählen. In: BOSOLD, Iris, KLIEMANN, Peter (Hg.). *Ach, Sie unterrichten Religion? Methoden, Tipps und Trends*. Stuttgart: Calwer Verlag, 2007, s. 169-172. ISBN 978-3-7668-3816-2.
- RHODES, P. *Paul Ricoeur and Narrative Identity* [online]. [cit. 15.04.2025]. Dostupné na internete: <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/post-clinical/201604/paul-ricoeur-and-narrative-identity>
- STEINKÜHLER, M. Bibelveschichten erzählen – aber wie!? [online]. [cit. 25.4.2025]. In: *RPI-Impulse* 1 (2018), s. 4-7. ISSN 2365-7960.
- STEINKÜHLER, M. *Erzählen. Bibeldidaktisch* [online]. [cit. 25.4.2025]. Dostupné na internete: <https://www.die-bibel.de/ressourcen/wirelex/4-inhalte-i-bibeldidaktik/erzaehlen-bibeldidaktisch>
- STORR, Will. *The Science of Storytelling*. London: William Collins, 2019. ISBN 978-0-00-827697-3.
- TRUBY, John. *The Anatomy of Story*. New York: Faber and Faber, Inc., 2007. ISBN 978-0-86547-951-7.

Storytelling as a didactic method in religious education

Summary:

The study aims to investigate and compare the effectiveness of the didactic method of storytelling with the traditional expository-reproductive approach in religious education. In the theoretical section, we define the concept of storytelling and outline its historical development from the oral tradition to modern digital forms. We then analyze pedagogical models and didactic principles that allow the use of stories to deepen students' understanding, motivation, and value formation, with a particular focus on religious contexts. In the empirical part, we implemented two lessons on the biblical story of the Good Samaritan in a sample of one year of primary school – one

by the traditional method with worksheet and the other by the interactive method. We evaluated the effectiveness of both approaches with an anonymous questionnaire test focusing on three levels: retention of facts, understanding of meaning, and application to daily life. The results clearly showed that storytelling leads to higher retention rates, deeper understanding as well as stronger motivation to apply biblical values practically. Based on these findings, recommendations for the integration of storytelling as a standard didactic strategy in religious education are concluded.

Key words: *storytelling – religious education – didactic method – story*

doc. ThDr. Tibor Reimer, PhD.
Comenius University in Bratislava
Faculty of Roman Catholic Theology of
Cyril and Methodius
Department of Practical Theology

PaedDr. Dávid Martinka
Comenius University in Bratislava
Faculty of Roman Catholic Theology of
Cyril and Methodius
Department of Practical Theology

NOVICIÁT, ŠKOLY INŠTITÚTU BRATOV KREŠŤANSKÝCH ŠKÔL (FSC) A ICH PÔSOBNIE V MOČENKU

Štefan Patrik Kováč

Abstrakt:

Kongregáciu školských bratov (FSC) založil vo Francúzsku v 17. storočí šľachtic Ján Krstiteľ de La Salle. Za desaťročia svojho pôsobenia v Európe aj mimo nej si získala vynikajúcu povesť. Rehoľa prišla na Slovensko v roku 1899 (Mojmírovce); v tom čase bolo súčasťou Rakúsko-Uhorska. Autor sa v štúdiu zaoberá jej pôsobením, vplyvom a významnou prácou na školách v mestečku Močenok v rokoch 1928 – 1950, a tým aj ich zásluhami o kultúrny rozvoj Slovenska, jeho národné prebudenie a osvetu. Štúdiá sa zaoberá aj vnútornými aktivitami školských bratov v reholi, ako je vedenie noviciátu pre celú československú provinciu rehole Bratov kresťanských škôl (FSC) či formácia novicov. Príspevok končí násilným zrušením noviciátu a ľudovej i meštianskej školy zásahom komunistického režimu proti Cirkvi a jej rehoľným kongregáciám v roku 1950 a vytvorením koncentračného kláštora pre mníchov, mnišky a pre režimovo nepohodlných kňazov.

Kľúčové slová: školskí bratia – noviciát – učiteľstvo – základné školy – učiteľ – FSC

ÚVOD

Cirkev od počiatku, z príkazu Krista, mala záujem o formovanie mladých ľudí. Cieľom nasledujúcej štúdie, ktorá je súčasťou rozsiahlejšieho výskumu pôsobenia Inštitútu školských bratov na území Slovenska v rámci Rakúsko-Uhorska, Česko-Slovenskej republiky (1918 – 1939, i po druhej svetovej vojne 1945 – 1950) a prvej Slovenskej republiky, je poukázať na významný prínos tejto kongregácie a jej jednotlivých členov vo vzdelávacom systéme pre nižšie stupne škôl (ľudové a meštianky) na Slovensku. Také bolo aj pôsobenie inštitútu v Močenku v období rokov 1928 – 1950 až po násilné ukončenie činnosti rehole komunistickým režimom v 50. rokoch. V práci sa budeme venovať aj vnútornej formácii bratov z radov kongregácie Bratov kresťanských škôl, ktorí významne

obohatili viaceré školy a obce a prispeli nielen k vzdelanostnej, ale aj duchovnej formácii žiakov i študentov. Pri spracovaní štúdie sme použili historicko–kritický výskum so zameraním na metódu historickej a obsahovej analýzy literatúry.

Učiteľská rehoľa sv. Jána Krstiteľa de La Salle – Bratia kresťanských škôl (FSC, *Fratrum Scholarum Christianarum*) prišla na Slovensko (vtedy v Rakúsko-Uhorsku) v roku 1899 do Mojmiroviec¹ pri Nitre, neskôr v roku 1901 do Bojnej pri Topoľčanoch. Pôsobili tam nielen vo formáčnej (odovzdávanie viery) a vzdelávacej sfére na ľudových, neskôr aj meštianskych školách, ale aj v národnobuditeľskej a osvetovej.

Požehnané pôsobenie školských bratov, ktorých úspechy na poli formácie, výchovy a vzdelávania mladých ľudí sa stávali viac a viac známymi a bol o ňu čoraz väčší záujem, sa neustále rozširovalo.

Vedela o nich aj slovenská hierarchia Rímskokatolíckej cirkvi (Cirkvi), napríklad biskup a národný buditeľ² Ján Vojtaššák, ktorý ich v roku 1924 pozval do Spišskej diecézy, alebo aj Dr. Karol Kmeťko. V školských bratoch videl veľký potenciál a vo svojej Nitrianskej diecéze ich maximálne podporoval.

1 DR. KAROL KMEŤKO A BISKUPSKÝ PALUĎAJOV KAŠTIEĽ

Prvý noviciát československej provincie sa otvoril v Bojnej, ale už o krátky čas sa ukázal – popri juvenáte, ľudovej a meštianskej škole, ktoré sa rýchlo rozvíjali – ako malý a nevyhovujúci³. Reholi vyšiel v ústrety nitriansky biskup a neskorší arcibiskup ThDr. Karol Kmeťko, veľký priateľ a podporovateľ misijného diela Cirkvi, vzdelávania a duchovného pozdvihovania veriacich svojej diecézy.

Inštitútu odovzdal do užívania bývalé letné sídlo nitrianskych biskupov, ktoré nehodlal využívať ani počas odpočinkového letného obdobia „prázdnin“. Postavil ho biskup Imrich Paluďaj (Palugyay) na mieste staršieho barokového kaštieľa pod vedením staviteľa Františka Částku (Franza Császtku)⁴ v rozmedzí rokov 1840 – 1848. Mimochodom, celý areál, ktorý potom s veľkým úžitkom používali školskí bratia a ich žiaci, v historickom jadre Močenku stavitelia vytvorili v duchu barokových princípov „komponovania priestoru“⁵ a hlavnou kompozičnou osou bola pomyselná spojnica medzi neskoroklasicistickou kúriou

¹ V čase existencie Rakúsko-Uhorska obec niesla meno Urmín.

² HROMJÁK, Ľ. *S výrazom lásky trvám. Životopis spišského biskupa Jána Vojtaššáka*. Spišské Podhradie. Kňazský seminár b. J. Vojtaššáka, 2015.

³ MIKO, Š. T. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*. Bratislava. 1999, s. 8.

⁴ BUDAY, P. Kaštieľ [online]. [cit. 2023-11-20]. Dostupné na: mocenok.sk/clanok/kastiel.

⁵ BUDAY, P. Kaštieľ.

a Kostolom sv. Klimenta. Už pred príchodom školských bratov bol veľmi cennou staviteľskou pamiatkou klasicistického umenia, postavenou v iónskom a dórskom slohu⁶. V objekte počas jeho histórie aj priamo sídlili a odtiaľto spravovali diecézu v určitých obdobiach nitrianski biskupi, napríklad v rokoch 1910 – 1911, keď prebiehala rozsiahla obnova hradného paláca v Nitre.

Umiestnenie noviciátu do budovy malo už aj „malú tradíciu“. Počas náročnej výstavby Misijného domu na nitrianskej Kalvárii dal totiž biskup Kmeťko kaštieľ najprv k dispozícii *Spoločnosti Božieho slova* a rehoľa verbistov tu zriadila svoje zariadenie na prípravu rehoľného dorastu. Po dokončení ich domu v centre najstaršej diecézy kúriu uvoľnil Inštitútu FSC. Veľmi prospešnú činnosť rehole pre Cirkev a ľudí dobre poznal zo svojich ciest po zahraničí (Francúzsko, Taliansko, Egypt, Tunis, Alžírsko) a vysoko oceňoval výchovnú prácu bratov a ich pedagogické úspechy. Počas pôsobenia učiteľskej rehole ich aj viac ráz navštívil priamo v Močenku a zariadil vonkajšie opravy budovy, najmä výmenu bridlicovej krytiny za škridlovú⁷ a iné.

Zo stiesnených priestorov v Bojnej sa teda v roku 1928 do Močenku po Spoločnosti SVD sťahujú školskí bratia, a tak sa táto obec stáva po Mojmirovciach (Urmíne), Bojnej a Spišskej Kapitule štvrtým miestom účinkovania Inštitútu na Slovensku. Noviciát tu zriadili pre celú československú provinciu. Na začiatku v ňom našlo svoje miesto dvanásť novicov.

Kúria sa rozprestierala v rozsiahlom parku s hospodárskymi budovami, ktoré sa neskôr prerobili na ľudovú školu a meštianku. Hlavná budova v tvare písmena H, ktorá sa nachádza v západnej časti záhrady lichobežníkového tvaru s liatinovým a murovaným oplotením, mala dostatok ubytovacích priestorov, dokonca jej krídla boli podpivničené. Hlavná časť budovy, severojužná, bola poschodová, trojtraktová, zatiaľ čo bočné krídla, napojené na ňu chodbami, mali len prízemie.

Na poschodí v pôvodne obytných a reprezentačných priestoroch nitrianskych biskupov, ktorí nezriedka pochádzali zo šľachtických rodín, boli bohato zdobené miestnosti s tapetami, všakovakými maľbami, štýlovým nábytkom a s veľkou zasadacou sieňou. Toto poschodie bratia a novici využívali len počas letných prázdnin a na krátke prechodné ubytovanie členov rehole, ktorí sem prichádzali z celej Česko-Slovenskej republiky na duchovné

⁶ Komunita Kráľovnej pokoja. História biskupského kaštieľa [online]. [cit. 2023-04-20]. Dostupné na: kkp.sk/kastiel-mocenok. Zámok v Močenku je doteraz jedným z mála autenticky zachovaných vidieckych aristokratických sídel na Slovensku. Po dvoch svetových vojnách sa nestal terčom rabovania, neboli doň vnesené nevhodné funkcie, prakticky zostal živým a udržiavaným objektom. Tieto fakty a vysoká technická a remeselná úroveň prispeli k „zakonzervovaniu“ množstva umeleckých a umelecko-remeselných prvkov z čias jeho vzniku (Peter Buday), a teda i z obdobia pôsobenia Inštitútu FSC.

⁷ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 9.

cvičenia. Bratia nastálo obsadili iba prízemie, nachádzalo sa v ňom dostatok miestností.

V pravom krídle umiestnili spálňu pre novicov, byt pre podriaditeľa a celý niektorých iných bratov (ako hospodár, záhradník, kuchár a krajčír), ďalej dielne a izbu pre chorých. V ľavom krídle svoje miesto našla jedáleň pre bratov učiteľov a novicov, pekáreň a sklady potravín. Pri kuchyni sa neskôr vybudovali na tú dobu moderné hygienické a sociálne zariadenia pre novicov. V suteréne kláštora sa nachádzali pivnice, v ktorých sa skladovala zelenina, zemiaky, drevo a uhlie.

Samotný noviciát si našiel svoje miesto v centrálnej časti budovy; bola tam aj študovňa pre bratov, zborovňa, knižnica (už biskupská mala okolo 2 200 zväzkov⁸, ktorú významne rozšírili aj školskí bratia), kancelária riaditeľa a spálňa novicmajstra, tzv. hovorná a výnimočná kaplnka. Jej výška presahovala aj cez horné poschodie.

Kaplnku umelci bohato vyzdobili a jej centrom bol oltár Svätého Kríža. Steny boli obložené imitáciou mramoru. Pod chórom sa nachádzal tri metre vysoký stĺp z bieleho mramoru s korintskou hlavicou. Oproti nemu sa na oltári týčil mohutný kríž z ebonitového dreva s bronzovým korpusom v ľudskej veľkosti a scénou križovania s latinským nápisom: *Ave Crux Spes Unica*. Stenu za ním zaberala veľkoplošná maľba znázorňujúca Boha Otca a Ducha Svätého. Tesne pod stropom si každý návštevník mohol prečítať štyri vety, ktoré v preklade znamenajú:

Kríž Kristov je vždy so mnou.

Krížu Kristovmu sa vždy klaniam.

Kríž Kristov je moje útočisko.

Kríž Kristov je moja istá spása.⁹

Sakrálny priestor mal tiež svoje harmónium, ktoré školskí bratia často používali, sakristiu a na poschodí chór.

V strednej prízemnej časti, ako sme spomínali, bratia prebrali knižnicu. Bola štýlová, bohatá, s cennými knihami najmä v latinčine, nemčine a maďarčine. Medzi nimi sa však dali nájsť aj pôvodné vydania diel významných predstaviteľov slovenského národného obrodzenia, ako napr. výnimočné dielo Antona Bernoláka *Slowár Slowenski Česko-Latínsko-Nemecko-Uherski seu Lexicon Slavicum Bohemico-Latino-Germanico-Ungaricum auctore Antonio Bernolák Nobili Pannonio Szlaniczensi, Tomus I – V* (v dnešnej slovenčine: Slovenský slovník česko-latinsko-nemecko-maďarský alebo... autora Antona Bernoláka, slanického panónskeho [t. j. slovenského] šľachtica, 5 dielov z rokov 1825 – 1827, ktorým sa usiloval zavŕšiť svoje úsilie o kodifikáciu spisovnej

⁸ Komunita Kráľovnej pokoja. História biskupského kaštieľa.

⁹ Preklad Komunity Kráľovnej pokoja (ThDr. Branislav Tupý).

slovenčiny. Alebo spisy Jána Hollého v zlatoreze, Viktorínove vydania, diela M. Hattalu, A. Radlinského¹⁰. Knižnica obsahovala aj viazané slovenské časopisy.¹¹

Pri kaplnke mali dve miestnosti vyhradené duchovní správcovia bratov, kňazi, ktorí pre Inštitút slúžili omše a spovedali.

2 NOVICIÁT ČESKOSLOVENSKEJ PROVINIE FSC

Noviciát teda začal svoju činnosť v roku 1928 a najprv ho tvorilo dvanásť novicov. Za jeho predstaveného a riaditeľa domu rehoľa určila Moravana, skúseného školského brata Františka Eugena Máriu Radu (1871 – 1930), rodáka z Kelča na Morave. Ten sa predtým vzdal úradu provinciála a na sklonku života sa plne venoval duchovnej formácii adeptov učiteľskej rehole i mladých bratov. Bol prvým provinciálom československej provincie FSC, zároveň vizitátorom domov FSC v republike a predstaveným (riaditeľom) domu v Mojmírovciach (Urmíne)¹². Vypomáhal mu zástupca, brat podriaditeľ Ján¹³, ktorý novicov učil katechizmus, dejiny Inštitútu bratov kresťanských škôl, viedol pobožnosti novicov, ktoré sa modlili, zaúčal ich do praktických duchovných cvičení, riadil ich voľný čas a práce v záhrade. Trávil s nimi čas aj počas odpočinku. Štefan Tichomír Miko, FSC ho vyhodnocuje ako vzorného rehoľníka, presného, láskavého a priateľského¹⁴, podobne princípála.

Novicmajster Eugen Rada bol vynikajúcim pedagógom a rehoľníkom, nenásilne a nevtieravo uvádzal novicov do duchovného života, učil ich rozjímavej modlitbe, ako sa praktizovala v reholi dlhé desaťročia podľa metódy sv. Jána Krstiteľa de La Salle, prednášal a vysvetľoval *Pravidlá rehole*, aké bolo jej zameranie a charizma, náuku o sľuboch, vedel inšpirovať kandidátov životom a dielom zakladateľa Inštitútu, vysvetľoval poslanie rehole v dnešných časoch. Pri vedení novicov mu významne pomáhal brat podriaditeľ.

Riaditeľ a bývalý provinciál prišiel z Mojmíroviec do Močenka s podlomeným zdravím. Hoci si zachovával ostrosť dôvtipu, nemohol sa už pohybovať na vlastných nohách, premiestňovali ho na vozíku. Dokonca na túto službu prijali jedného dôchodcu z obce a ten ho v pravidelný čas brával na prechádzky do krásneho parku. Ako sa pred hlavnou fasádou Palud'ajovho kaštieľa nachádzala symetrická úpravu zelene v strede s fontánou, tak priestranstvo východne od neho zase malo voľnejšiu skladbu pretkanú sieťou

¹⁰ BOHÁČ, M. Kaštieľ v Močenku v archívnych prameňoch. In: Pamiatky a múzeá, 2010, roč. 59, č. 9, s. 52.

¹¹ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 9.

¹² TEMEŠ, J. M. *Svätý Ján de La Salle, veľký priateľ mládeže*. Močenok. Kníhtlačiarne F. Urbánka, 1934, s. 197.

¹³ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 9.

¹⁴ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 9.

krivočiarych chodníkov. V parku prechádzali popri niekoľkých liatinových plastikách na podstavcoch z červenkastého vápenca, medzi nimi soche postavy na koni, porážajúcej netvora, inštalovanej pred východným (záhradným) priečelím¹⁵. Brat E. Rada bol aj skúseným záhradníkom, dával pokyny a vyznal sa aj v pestovaní rôznej cudzokrajnej zeleniny. Úroda zo záhrady stačila na zásobovanie noviciátu a časť dokonca predávali v Nitre a Šali.

Do domu FSC sa presunul aj brat Metod, špecialista na francúzštinu a vyučovanie spevu, ten niekedy tiež zastupoval riaditeľa, ak mu choroba nedovolila učiť. Ich rady rozšíril aj brat Krištof ako hospodár a neskôr brat Rehoľ Požár z českej časti provincie. Český brat sa musel pripojiť ku kuchárovi z Prievidze, pretože sa v Močenku stále zväčšoval počet bratov – učiteľov. O poriadok v zariadení sa starali novici sami, aby sa tak naučili ďalšiu praktickú vec, ktorú budú v živote potrebovať.

Noviciát a neskôr školy, ktoré v obci založili, mali aj svojich kňazov. V sobotu bola pravidelne možnosť prijať sviatosť zmierenia. Medzi prvými duchovnými správcami školských bratov v Močenku bol Pavol Herman, horlivý kňaz a národovec z Banskobystrickej diecézy. Toho koncom 19. storočia, keď maďarizácia Slovenska vrcholila, prenasledovali uhorské úrady a emigroval do USA. Domov sa vrátil až po roku 1918. Bol vedecky i publicisticky činný. Pre Osvaldovo Tovaryšstvo v roku 1892 napísal rozsiahlu sociologickú monografiu, prispieval do slovenských náboženských časopisov. Bol aj mecénom, venoval značné finančné prostriedky na podporu SSV, vydávanie náboženských kníh a podporoval chudobných žiakov v ich štúdiách. V Močenku pôsobil do roku 1936, kedy odišiel na odpočinok do Zvolena. Nahradil ho Jozef Kotík, kňaz zo Spiša, dobrý kazateľ a usilovný duchovný pastier, neskôr Dr. Jozef Šafár, takisto horlivý kňaz. Napokon sa o duchovnú správu a vysluhovanie sviatostí staral kňaz z Košickej diecézy Anton Dujsík¹⁶. Po jeho odchode v roku 1949 sa na krátku dobu do zrušenia reholí komunistickým českým režimom Klementa Gottwalda v roku 1950 o bratov starali miestni kapláni.

Bývalý provinciál Eugen M. F. Rada odišiel do večnosti náhle v roku 1930. V živote obce bol jeho pohreb veľká udalosť, lebo sa na ňom zúčastnilo veľké množstvo miestneho obyvateľstva a veriacich aj z okolia. Prišli tiež bratia z Mojmiroviec, Bojnej a Spišskej Kapituly. Na močenskom cintoríne sa vyhradilo miesto pre bratov, takmer hrobka, a do nej boli uložené jeho telesné pozostatky. Odpočívajú tam dodnes¹⁷.

Od jeho smrti do leta 1931 vládlo v noviciáte provizórium. Na krátky čas síce jeho vedenie prebral podriaditeľ brat Ján, ale tiež ťažko ochorel a po krátkej

¹⁵ BUDAY, P. Kaštieľ.

¹⁶ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 9.

¹⁷ POLÁKOVÁ, M. Nový pamätník v Močenku ako znak úcty k školským bratom. [online]. [cit. 2024-03-15]. Dostupné na: tvnitricka.sk/novy-pamatnik-v-obci-mocenok-ako-znak-ucty-skolskym-bratom-ktori-tu-posobili.

chorobe mu spolubratia zatlačili oči. Tak pribudol do hrobky FSC na močenskom cintoríne ďalší fráter. Rehoľa určila, že novicov bude dočasne viesť brat Metod, ktorý absolvoval formáciu v Belgicku, vo vtedajšom centre Inštitútu. Bol horlivým rehoľníkom, svoje predmety francúzštinu a spev učil vynikajúco, výborne hral na harmónium, ale na náročnú úlohu novicmajstra, ktorý musí viesť mladých ľudí, nebol dostatočne skúsený ani pripravený. Nemal dostatok pedagogických znalostí z psychológie dospievania mladých ľudí. Táto skúsenosť ho poznačila¹⁸.

Koncom júna 1931 sa v Močenku skončil prechodný stav. Za predstaveného novicov nastúpil brat Felix Magó. Ten práve skončil tzv. druhý noviciát v Lembeq-lez-Hal v Belgicku. Učiteľské štúdiá absolvoval vo Viedni, bol kvalifikovaným pedagógom, už dlhší čas pôsobil na ľudovej škole v Mojmírovciach (Urmíne). Bol maďarského pôvodu, ale dobre ovládal slovenčinu a tiež nemecký i francúzsky jazyk.

Br. Štefan Tichomír Miko, FSC, ktorý sa zaoberal históriou Inštitútu na Slovensku, ho hodnotí takto: „Brat Felix viedol novicov skutočne kvalifikovane a v duchu rehole, vstúpil im do srdca zásady lasalianskej spirituality, ktorej jadrom je duch viery a úplnej oddanosti službe Bohu a bližným. Svojej práci pri výchove novicov sa venoval naplno, svojim taktom, otvorenosťou, jemným citom a vzorným životom rehoľníka si získal srdcia svojich novicov. Pravidelne chodieval s nimi na prechádzky do tamojších hájov, ba až na dlhé výlety k Váhu. Zúčastňoval sa s nimi denne na odpočinkových aktivitách v ich rozsiahlom parku alebo pri prácach; v určený čas mali novici pridelenú prácu v záhrade pri pestovaní zeleniny, zbere úrody, úprave cestičiek a ošetrovaní ovocných stromov.“¹⁹

Okrem duchovného vedenia bola totiž súčasťou formácie novicov každodenná rekreácia v parku Palud'ajovej kúrie, a najmä v nedeľu hra volejbalu na vybudovanom ihrisku v rozsiahlom areáli kaštieľa.²⁰

Po juvenáte (Bojná) formácia v noviciáte FSC obyčajne trvala jeden rok a končila sa 15. augusta. Novici skladali jednoduché rehoľné sľuby. Pred vyslovením tohto záväzku sa konali osemďňové duchovné cvičenia aj pre iných bratov. Absolventi Močenka, deliaci sa podľa slovenskej a českej národnosti, ktorým sa podarilo úspešne zložiť prijímaciu skúšku na Vojtaššákovom alebo

¹⁸ Nejaký čas zastával funkciu organistu v Mojmírovciach (Urmíne). Inštitút ho potom v roku 1938 určil na výpomoc pri zakladaní ústavov školských bratov v Poľsku. Tam v septembri 1939 prežil obsadenie krajiny nacistami a rozdelenie Poľska medzi Nemeckú ríšu a Sovietsky zväz. Dostal sa až k hraniciam Ruska, skadiaľ sa mu po mnohých ťažkostiach, keď prežil aj bombardovanie Wehrmachtu, podarilo vrátiť na Slovensko, avšak s podlomeným telesným i duševným zdravím. Na odporúčanie lekárov ho z rehole prepustili k príbuzným a zomrel mimo Inštitútu.

¹⁹ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 10.

²⁰ BOHÁČ, M. Z pôsobenia školských bratov v Močenku [online]. [cit. 2023-09-23]. Dostupné na: historia-mocenok.sk/z-posobenia-skolskych-bratov-v-mocenku.

českom učiteľskom ústave, odchádzali v ten istý mesiac do Spišskej Kapituly, respektíve do Sv. Jána pod Skalou pri Beroune na štúdium učiteľstva a súčasne pokračovali v ďalšej duchovnej formácii (školastikát). Primárne boli určení ako rehoľní učitelia do školy školských bratov v Močenku, Bojne, Mojmírovciach, resp. do Prahy-Bubenča, alebo ako vychovávateľa v chlapčenských ústavoch Inštitútu. V nie výnimočných prípadoch sa ich poslanie učiteľa naplnilo v misiách.

Brat Felix Magó bol riaditeľom nielen noviciátu, ale aj predstavený komunity bratov, ktorá sa pribúdaním bratov – učiteľov postupne zväčšovala. Musel uvážiť a vyhodnocovať veľa vecí – v modlitbe sa správne rozhodnúť. Bratia, ktorí intelektuálne alebo inak nemali predpoklady na štúdium učiteľstva, sa po ukončení noviciátu zaúčali do rôznych remesiel (záhradník, kuchár, pekár, kníhviazač). Komunita v Močenku vlastnila aj kníhtlačiarsky stroj.

3 CHLAPČENSKÁ ĽUDOVÁ ŠKOLA V MOČENKU

Nitriansky biskup Karol Kmet'ko vyzval školských bratov, aby sa ujali vyučovania na chlapčenskej ľudovej škole. Tí mu vyšli s radosťou v ústrety a úplne ho prebrali²¹. Prvým školským rokom sa pre nich stal rok 1929/30, kedy sa členom učiteľského zboru stal brat Ján Pitoniak. Škola v Močenu existovala dlho, obyčajne pri kostole alebo fare. Na konci 19. storočia (presne v roku 1897), keď prišli do Močenka Milosrdné sestry svätého Vincenta, vznikla v obci aj špecializovaná dievčenská škola, ba pôsobilo tu aj predškolské zariadenie. Škola bola teda vtedy rozdelená na chlapčenskú a dievčenskú časť. Inštitút prevzal prvú časť.

Školskí bratia mali väčšie plány; priestory starej školy sa čoskoro ukázali ako kapacitne nevyhovujúce²². Na rozsiahlom pozemku patriacemu ku kaštieľu sa nachádzali veľké hospodárske budovy biskupských majetkov, ktoré stratili svoj význam. Inštitútu prišli vhod, našli pre ne nové použitie. Tieto stavby sa najprv so značným príspevom Nitrianskeho biskupstva a farnosti v Močenku zrekonštruovali a nákladne prestavali na školské priestory – vytvorili sa miestnosti tried, kabinetov, zborovňa, žiacka a obecná knižnica. Veľká stajňa pre kone sa prerobila na veľkolepú sálu²³ pre rozličné typy zhromaždení, divadelné predstavenia a slávnosti.

Náročná prestavba sa ukončila v dvoch fázach. Prvá časť sa realizovala v roku 1929 a 6. januára 1930 sa posvätili štyri triedy.²⁴ Správcom školy sa v tom

²¹ TEMEŠ, J. M. Svätý Ján de La Salle, veľký priateľ mládeže, s. 200.

²² BOHÁČ, M. Z pôsobenia školských bratov v Močenku. (23.9.2023)

²³ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 11.

²⁴ BOHÁČ, M. Začiatok školstva v Močenku.

čase stal brat Beňadik a pod jeho vedením sa podarilo uskutočniť aj druhú časť prestavby. Škola sa kompletne dala do užívania v roku 1933, keď na Slovensku vrcholili tzv. Pribinove slávnosti (833 – 1933, oslavy 1100. výročia posviacky prvého slovenského kresťanského chrámu a prvého kostola v strednej Európe²⁵; dnes historici posunuli posviacku na rok 828), na ktorých sa v Nitre 13. – 15. augusta zúčastnilo okolo stotisíc veriacich, aj z Močenka, a nadšenie z nich sa šírilo do celej Nitrianskej diecézy. Nové priestory školy požehnal 8. októbra močenský farár – opát Július Ludwigh.²⁶ Po posviacke sa v spomenutej sále konala veľká akadémia s bohatým programom. Celej slávnosti sa zúčastnil aj biskup Kmeťko so sprievodom a hlavný školský inšpektor Filkorn z Nitry.²⁷

Do týchto priestorov Inštitút umiestnil slovenskú deväťtriednu chlapčenskú ľudovú školu, ktorá disponovala aj telocvičňou. V roku 1934 mala okolo 500 žiakov.²⁸ Postupne v škole začali účinkovať bratia – učitelia, ktorí dostali pedagogické vzdelanie v Učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule.

Ešte v stiesnených priestoroch starej budovy sa k Andrejovi Pitoniakovi pridali od školského roku 1930/31 vyučovať br. Augustín Brezan, od začiatku školského roku 1931/32 aj brat Marián Temeš a Hyacint Kopasz. Najprv sa úradu riaditeľa školy ujal predstavený noviciátu Felix Magó, ale bolo to naňho veľa a rehoľa v roku 1934 určila za jeho nástupcu brata Hyacinta. Kopasz múdro viedol školu dokonca aj po zoštatnení v roku 1945 – až do roku 1948, kedy sa moci v ČSR otvorene ujali komunisti (mali poobsadzované úrady už za „prezidentovania“ E. Beneša, obdivovateľa Sovietskeho zväzu²⁹; ten podľa práva prezidentom nebol – legálne abdikoval v roku 1938). Vtedy prevzali vedenie školy štátom určení učitelia, hoci bratom bolo ešte dovolené na škole učiť. Školskí bratia vo vzdelávacom ústave účinkovali až do 3. mája 1950, kedy boli po zásahu milícií, príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti (ZNB) a Štátnej bezpečnosti (ŠtB) internovaní v kláštore. Tak sa biskupský kaštieľ stal koncentračným kláštorom pre všetkých školských bratov aj z iných miest a komunít (Bojná, Mojmirovce). Ale to sme predbehli čas, vráťme sa nazad.

Keď sa vedenia školy a vyučovania v nej ujali školskí bratia, zariadenie začalo doslova rozkvítať – všade sa prejavovalo požehnanie a charizma, ktorú na príhovor sv. Jána Krstiteľa de La Salle aj táto malá komunita bratov mala. Nielen učili ale aj vychovávali chlapcov na veľkú spokojnosť rodičov žiakov, predstavenstva obce, štátnych školských úradov, ako aj tamojšieho farára opáta

²⁵ ĎURICA, M. S. *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*. Bratislava. Lúč, 2013, s. 373–374. Bol to prvý kresťanský kostol na celom území západných aj východných Slovanov.

²⁶ BOHÁČ, M. Z pôsobenia školských bratov v Močenku. (23.9.2023)

²⁷ BOHÁČ, M. Začiatok školstva v Močenku. (10.6.2024)

²⁸ TEMEŠ, J. M. Svätý Ján de La Salle, veľký priateľ mládeže, s. 200.

²⁹ ĎURICA, M. S. *Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí*, s. 401.

Ludwigha. Bratia v škole žiakom odovzdávali sekulárne vedomosti, ale v triedach vyučovali aj náboženskú nauku, pripravovali kandidátov na prvé prijatie Eucharistie a na sviatosť kresťanskej dospelosti (birmovku), viedli ich k zbožnosti, pravidelnej návšteve kostola, k častému pristupovaniu ku sviatostiam.

3.1 Knížnica

Bratia prebrali aj starostlivosť a vedenie obecnej kroniky a knižnice, ktorú značne rozšírili. Jej knižný fond obohacovali hodnotnými knihami z vydavateľstva Spolku sv. Vojtecha (Adalberta), ktoré v nových štátnych podmienkach po prvej sv. vojne a najmä v období prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945) zažilo rozkvet, z Matice slovenskej a iných nakladateľstiev. V biskupskej kúrii organizovali každý rok výstavu kníh spojenú s predajom; tá mala vždy veľký úspech.³⁰ Potrebovali pozdvihnúť slovenský vidiek, ktorý bol za rakúsko-uhorskej monarchie zanedbávaný a rozvoj dosiahol prakticky až za prvej SR. Posledná mimoriadne úspešná výstava kníh sa v Močenku konala v júni 1949 v predtuche zastavenia všetkej vydavateľskej činnosti nekomunistických vydavateľstiev, k čomu ďalší rok naozaj prišlo. Na tomto knižnom trhu sa predali takmer všetky knihy.³¹ Vo vedení obecnej knižnice sa vystriedali viacerí bratia, napr. Andrej Pitoniak, Jozef Marián Temeš (autor prvého slovenského životopisu francúzskeho zakladateľa FSC a svätca J. Krstiteľa de La Salle s cenným dodatkom o stave Inštitútu na Slovensku a v Čechách, rok vydania 1934) a Tichomír Miko (počas rokov 1950 – 1989 pracoval „v ilegalite“ na prehľade diela školských bratov na Slovensku). Významnú výstavu a predaj kníh v pamätnom roku 1949, keď mali ľudia z tohto regiónu poslednýkrát prístup ku kvalitnej kresťanskej literatúre, organizoval brat Joachim Paško.

3.2 Mimoškolská činnosť

Školskí bratia sa venovali školskej mládeži aj po vyučovaní. Organizovali početnú mimoškolskú činnosť, záujmové krúžky, prednášky, spevokol, akadémiu, dychovku, priučali chlapcov k ručným i poľnohospodárskym prácam.³²

³⁰ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 11.

³¹ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 11.

³² BOHÁČ, M. Z pôsobenia školských bratov v Močenku. (23.9.2023)

Organizovali deti a mladých ľudí do mládežníckych katolíckych spolkov a združení katolíckej mládeže, ako bolo Ježišovo detstvo (až 1 190 členov³³), Misijný spolok či telocvičná organizácia Orol, ktorá mala vďaka bratom aj vlastnú dychovú kapelu, podobne ako v Bojnej. Rozvinuli akciu na odber detských kat. časopisov (*Plameň, Priateľ dietok, Srdiečko, Mládež a misie*, ktorých vydávanie prekvitalo najmä počas prvej Slovenskej republiky). Pre rodičov a dospelých organizovali nábor členstva do SSV(A) a propagovali predplatenie si časopisov (*Kráľovná sv. ruženca, Svätá rodina, Posol Božského Srdca Ježišovo, Serafínsky svet, týždenník Svornosť* a od roku 1940 aj *Katolícke noviny*). Rozvíjali športovú činnosť, najmä futbal, volejbal a stolný tenis.

3.3 Povolania

Marián Temeš založil v obci miništrantskú organizáciu *Legio angelica* (LA), ktorá sa veľmi rozrástla – mala kvalitné duchovné vedenie. Jej úlohou bolo vychovávať vzorných pomocníkov kňaza pri oltári a prehlbovať ich náboženské povedomie, vedomosti a duchovný život. (Otázka a podnet autora: Pýtam sa, či by si aj dnešná postmoderná doba, ktorá potrebuje re-evanjelizáciu, nevyžadovala jej obnovenie?) Z radov Anjelskej légie vstúpili viacerí chlapci do juvenátu a noviciátu, niektorí z nich odišli na ďalšiu formáciu a štúdiá do zahraničia a ako učitelia a vychovávatelia pôsobili v cudzine³⁴. Karol Kmetko ich vo svojom rozsiahlom diele *Svetové misie* aj menuje.³⁵ Iní sa po štúdiách neskôr stali kňazmi (salezián Karlubík, Dr. Vojtech Packa³⁶ a iní³⁷). Po bratovi Mariánovi prebral vedenie LA Tichomír Miko. O činnosti odbočky v Močenku písal aj legionistický český časopis *Legio Angelica*³⁸ (resp. Pax, ktorý vydávali benediktíni v Prahe).

V zimnom období sa z iniciatívy brata Mariána Temeša organizovali aj trojdňové duchovné cvičenia, zvlášť pre mladíkov a osobitne pre otcov rodín. Obyčajne ich viedli kňazi zo Spoločnosti Božieho slova, ale pozýval aj iných kňazov. Na nich prednášal aj Temeš – o dejinách Cirkvi a o sociálnej otázke podľa pápežských encyklik.

³³ Sv. Ján de La Salle. [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné na: <https://benesco.sk/sv-jan-de-la-salle>.

³⁴ ŠKRÁBIK, A. *Misijným svetom*. Trnava. SSV 1940, str. 118. Biskup vo svojej knihe o misiách uvádza v roku 1940 popri 3 jezuitoch, deviatich saleziánoch, 14 verbistoch, 1 lazaristovi aj celkovo 55 (!) školských bratov.

³⁵ Napríklad Ján Benko, Ernest Bleho, bratia Benickovci.

³⁶ V. Packa bol dekan-farár v Šuranoch, neskôr pochovaný na dolnom cintoríne v Močenku.

³⁷ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 11.

³⁸ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 11.

Keď niektorí slovenskí školskí bratia museli dočasne odísť vykonať vojenskú službu, na rímskokatolíckej ľudovej škole im v ich práci solidárne pomáhali bratia českej národnosti. Medzi nimi boli napríklad František Žáček, Peter Heinz, Čestmír Kumpera a brat Havel. Títo českí bratia nemali problémy so slovenčinou, lebo všetci absolvovali noviciát v Močenku (bol pre celú československú provinciu) alebo študovali na Vojtaššákovom Učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule.

3.4 Odborové združenie

Vďaka svetovej kríze, pražskému centralizmu (zanedbávanie rozvoja Slovenskej krajiny) a iným vplyvom, v 20. a 30. rokoch 19. storočia na Slovensku vznikla pálčivá sociálna otázka. Aj v Močenku sa dal zaznamenať značný počet nezamestnaných robotníkov, z ktorých mnohí zostávali bez podpory v nezamestnanosti. Na to, aby ju dostali, museli byť členmi odborovej organizácie s určitou politickou príslušnosťou (od roku 1924 vyplácali podporu iba ony; išlo o tzv. Haagsku zmluvu). V Močenku sa aktivizovali sociálno-demokratická a komunistická, avšak veľká časť kresťanského robotníctva odmietala do nich vstúpiť pre svetské, či dokonca proticirkevné zameranie týchto zoskupení.

A tak nezamestnaným a sociálne odkázaným občanom pomohli šk. bratia založením *Slovenského kresťansko-sociálneho odborového združenia*³⁹. Stalo sa tak v roku 1935 za spolupráce uvedomelých laických spolupracovníkov (ako boli napr. Pius a Pavol Lenickí, bratia Kompasovci, Ján Fáby⁴⁰). Iniciátorom bol Marián Temeš a pomáhali mu bratia Tichomír Miko, Štefan Kucko a Protáz Čuboň.

³⁹ BOHÁČ, M. Z pôsobenia školských bratov v Močenku. (23.9.2023)

⁴⁰ BOHÁČ, M. Najstaršia dochovaná fotka [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné na: historia-mocenok.sk/wilhelmina-liebhardt.

4 OSVETOVO-VZDELÁVACIA ČINNOSŤ A ĎALŠÍ VÝVOJ KOMUNITY BRATOV CEZ PRVÚ SLOVENSKÚ REPUBLIKU AŽ PO ZRUŠENIE V ROKU 1950. MEŠTIANSKA ŠKOLA

Inštitút v tomto regióne široko rozvinul aj osvetovo-vzdelávaciu činnosť. Robil to mnohými spôsobmi. Napríklad divadelnými predstaveniami⁴¹, prostredníctvom mikulášskych slávností s pestrým programom pre deti, organizovaním akadémií k najrôznejším cirkevným a národným slávnostiam, prednáškovou činnosťou (v tom osobitne vynikal brat Marián Temeš, rečnícky talent), pripravovaním poľnohospodárskych kurzov, propagovaním chovu včiel (bratia sami mali niekoľko úľov), zavádzaním moderných poľnohospodárskych strojov, vedecko-popularizačnými prednáškami o dejinách Slovenska. Do tejto všeobecno-vzdelávacej práce sa okrem M. Temeša zapájali aj iní bratia a vedel pritiahnúť aj laických odborných pracovníkov (poľnohospodárskych inžinierov, lekára, zdravotníkov).

Jozef Marián Temeš bol popri svojej pedagogickej práci, prednáškam v noviciáte a osvetovej práci aj literárne a publicisticky činný. Ako sme spomínali, prvý napísal slovenskú biografiu zakladateľa FSC (tlačou vyšla v roku 1934), pravidelne prispieval do vtedajších slov. katolíckych časopisov ako Posol B. S. J., Kráľovná sv. ruženca, do týždenníka Svornosť a neskôr aj do významných literárno-filozofických mesačníkov Kultúra, Verbum a Obroda.⁴²

4.1 Zmeny vo vedení noviciátu

Vyhlasenie autonómie v roku 1938 a najmä vznik prvej Slovenskej republiky 14. marca 1939 prinieslo aj do komunity školských bratov veľa zmien. Brat Felix Magó, maďarskej národnosti, sa vzdal riadenia noviciátu a Inštitút ho preradil do Rumunska (Satu Mare), kde potom pôsobil ako katechéta, organista a pomáhal v tamjšej farnosti.⁴³ Jeho bývalí odchovanci zostali s ním v písomnom kontakte; veľmi si vážili jeho prácu ako vychovávateľa, duchovného radcu a učiteľa.

Po nedobrovoľnom odchode F. Maga sa úradu riaditeľa noviciátu a tým aj celej komunity školských bratov ujal brat Albert Horák, vynikajúci učiteľ

⁴¹ Z tejto tradície, ktorá nemohla zaniknúť ani počas komunistickej totalitnej vlády, napokon v r. 1992 vznikla významná prehliadka javiskových foriem pod jeho názvom, celonárodný festival biblických a duchovných hier *Gorazdov Močenok*.

⁴² MIKO, Š. T. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 12.

⁴³ MIKO, Š. T. *Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950*, s. 12. Brat Felix zomrel v Satu Mare vo veku 87 rokov v r. 1985. Napriek komunizmu a prenasledovaniu veriacich za Ceaucescovho režimu zostal svojmu povolaniu vnútorne verný až do konca.

a vychovávateľ, dlhoročný pedagóg a riaditeľ ľudovej školy z Prahy-Bubenča. Posledným riaditeľom domu FSC až do zrušenia reholí v roku 1950 sa stal brat Izidor Štefan Hlaváč, absolvent Učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule; predstaveným novicov po obsadení Slovenska Červenou armádou bol od roku 1945 br. Oldrich Eliáš.⁴⁴

Po veľkých zmenách v roku 1938 dostali absolventi školských ústavov nariadením ministra školstva slovenskej autonómnej vlády Matúša Černáka možnosť zapísať sa ako mimoriadni poslucháči na univerzitu. Po absolvovaní skúšky z latinského jazyka a rímskych reálií mohli študovať ako riadni poslucháči. Túto úžasnú možnosť Slovenskej univerzity (bývalá Komenského) využili aj niektorí bratia z komunity Močenok. Jozef Marián Temeš sa zapísal na štúdium slovenčiny, filozofie a sociológie, Donát Drábik na štúdium matematiky a fyziky. Z komunity Bojná Ladislav Chrenko na štúdium francúzštiny a histórie, Jozef Gomboš na štúdium klavíru a hudby. Skúšku z latinčiny urobili aj brat Jozef Ondrej Odrobiniak, ktorý však na univerzitu nenastúpil, Štefan Tichomír Miko, ktorý sa vzdelával v slovenčine, literárnej histórii, dejinách a filozofii, a taktiež Andrej Pitoniak, ktorý študoval dejepis a zemepis.⁴⁵

4.2 Meštianska škola

Močenok bola veľká obec, počas sčítania obyvateľstva v novej Česko-Slovenskej republike v roku 1920 sa zistilo, že v nej žije 3 988 obyvateľov (z toho napr. okolo 300 občanov, ktorí sa hlásili k židovskej národnosti i viere).⁴⁶ Popri ľudovej chlapčenskej a dievčenskej (vincentínskej) sa ukázala v roku 1937 potreba založiť v obci aj *rímskokatolícku meštiansku školu*, ktorej prvým riaditeľom bol kaplán Koloman Juska⁴⁷. Nemalé zásluhy za jej rozvoj prináležia aj Jozefovi M. Temešovi. Aj na nej učili prevažne školskí bratia.

Najväčší rozkvet školstva, národného života i mimoškolských aktivít školských bratov v Močenku nastal počas existencie prvej Slovenskej republiky 1939 – 1945, pretože štát, Cirkev i spoločnosť vo všeobecnosti prakticky nehatene podporovali kresťanskú myšlienku výchovy mládeže.

⁴⁴ O. Eliáš po roku 1950 prešiel rôznymi koncentračnými kláštorami pre kňazov a rehoľníkov v Čechách, napokon skončil s podlomeným zdravím v Charitnom domove rehoľných sestier „doma“ na Slovensku v Kláštore pod Znievom. Tam aj zomrel a je pochovaný.

⁴⁵ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 12.

⁴⁶ BOHÁČ, M. Najstaršia dochovaná fotka. (10.6.2024).

⁴⁷ BOHÁČ, M. Začiatok školstva v Močenku. [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné na: historia-mocenok.sk/zaciatok-skolstva-v-mocenku.

4.3 Obnovenie Československej republiky Benešom

Po pokojných 7-8 rokoch slovenskej autonómie a prvej SR nastávajú v období škôl i rehole FSC v Močenku turbulentné časy. Bratia mali už len päť povojnových rokov 1945 – 1950 do zrušenia; Slovensko po dohode veľmocí spadlo do sféry Sovietskeho zväzu. E. Beneš uzavrel dohodu so Stalinom v Moskve už v roku 1943, Slovensko bolo obsadené Červenou armádou a komunisti obsadzovali mocenské pozície hneď od konca roku 1944, resp. 1945, vyhľadávali národne i kresťansky orientované osobnosti, väznili ich, likvidovali alebo odvážali (bez súdu unášali) do Sovietskeho zväzu.⁴⁸ Nový „ľudovodemokratický“ režim poštátnil *všetky* školy už v roku 1945.

Na konci vojny školy v obci slúžili aj iným účelom. Východný front sa cez Močenok prevalil symbolicky na Veľký piatok 30. marca 1945.⁴⁹ Na krátky čas sa vtedy v chlapčenskej ľudovej škole (dievčenská bola oddelená) zriadilo infekčné oddelenie poľnej nemocnice. Po prechode frontu sa vyučovanie rýchlo obnovilo, deti išli do škôl už 17. apríla 1945.

Po roku 1945 našli v komunitnom dome FSC v Močenku útočisko mnohí bratia z iných miest Slovenska. Prišli z učňovského domova z Bratislavy, keď ho v roku 1945 prevzala komunistická odborová organizácia; zo Štátneho výchovného ústavu zo Slovenskej Ľupče, ktorý v roku 1948 prevzala štátna školská spáva; a tak isto zo Spišskej Kapituly, keď tam komunistický režim v roku 1949 zrušili slávnou Vojtaššákovu učiteľskú akadémiu. Učitelia a bratia z týchto zariadení posilnili komunitu FSC v Močenku a Bojnej a hneď sa v školách zapojili do plodnej práce, pokiaľ im to komunistické štátne orgány dovolili.

Do domu FSC pribudli aj bratia školastici, aby sa tu pripravovali na maturitné skúšky a pokračovali v štúdiu. Školastikov sa podarilo umiestniť ako externých študentov na gymnázium do Galanty. Tam piati bratia absolvovali maturitné skúšky a mohli pokračovať v štúdiu na vysokých školách.

Školskí bratia (a rehoľné sestry vincentínky) si získali srdcia mnohých miestnych horlivých laikov – aktivistov, ktorí bratom nezištne a obetavo pomáhali v osvetovo-vzdelávacej činnosti – napríklad pri nacvičovaní divadiel, zhotovovaní kulís, výzdobe divadelnej sály, v dychovej kapele, športových aktivitách i pri organizovaní duchovných cvičení. Títo im zostali verní aj po ich nedobrovoľnom odchode z Močenku a aj počas komunistických represálií a prenasledovania zasvätených osôb ostali v nasledujúcom neľahkom období s nimi v kontakte.⁵⁰ Viackrát im demonštrovali svoju náklonnosť, napríklad

⁴⁸ ĎURICA, M. S. Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí, s. 599. V archívoch NKVD je evidovaných 69 000 osôb, zajatých na Slovensku a odvlečených do Sovietskeho zväzu v rokoch 1944 – 1945.

⁴⁹ BOHÁČ, M. Začiatok školstva v Močenku. (10.6.2024).

⁵⁰ MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950, s. 14.

masovou účasťou na pohrebe vynikajúceho pedagóga a vedeckého pracovníka Jozefa Mariána Temeša v roku 1989, ktorý svoje najlepšie roky obetoval mládeži v Močenku, významne prispel ku kultúrno-osvetovému rozvoju celej obce, dvíhaniu národného povedomia a kresťanskej identity všetkých obyvateľov Močenku a okolia.

Činnosť rehole školských bratov bola na Slovensku obnovená⁵¹ v r. 1991 (prvá komunita v Bratislave-Rusovciach) a lasalianska cirkevná základná škola bola otvorená v roku 1992 v Bratislave-Rači (v roku 1993 aj gymnázium). Vďační rodáci v roku 2018 v areáli bývalej Orlovne v obci Močenok vybudovali pamätník s bustou sv. Jána Krstiteľa de La Salle, ktorý požehnal nitriansky diecézny biskup Mons. Viliam Judák. Je len jednou z pripomienok na bohatú činnosť inštitútu školských bratov v močenskej farnosti.

ZÁVER

Noviciát a dom FSC v obci Močenok existovali 22 rokov, od roku 1928 do 1950. V tomto čase v ňom prešlo duchovnou formáciou okolo 90 mladých mužov. Hoci nie všetci kandidáti rehoľného života, ktorí sa pripravovali na svoje povolanie ako učitelia alebo (výpomocní) bratia, zostali v kongregácii (zložili večné sľuby), jednako ich hlbšia znalosť kresťansko-katolíckej náuky, modlitbová prax, naučenie sa rozjímania a mediácie, duchovné cvičenia a poznanie podstaty rehoľného života (odovzdanie života Kristovi a služba jemu) ich poznačila natoľko, že vo svojom živote väčšina zostala v kontakte s rehoľou a aj po ujatí sa moci komunistami si zachovala vernosť Cirkvi.

Výchovou školských bratov prešlo v Močenku okolo 3 000 žiakov a študentov.⁵² Pôsobili na troch školách – ľudovej, učňovskej a meštianskej. Všetky ich pozitívne výsledky a vplyvy sa ani nedajú zmerať. Kongregácia významne ovplyvnila náboženský život veriacich v celej obci. Nemalou mierou (popri sestrách vincentínkach) sa podieľali na pozdvihnutí aj kultúrnej a vzdelanostnej úrovne občanov obce a kvality ich života v najrôznejších sférach a činnostiach (aj športovej, divadelnej, poľnohospodárskej a i.).

Napriek sociálnym problémom v štáte sa Močenok v období prvej Česko-Slovenskej republiky predsa ekonomicky a kultúrne rozvíjal, najmä vďaka pôsobeniu dvoch reholí – školských bratov, vincentínok a vedeniu farnosti. Akési vyvrcholenie tejto etapy vývoja v školstve a v modernizácii obce sa udialo za prvej Slovenskej republiky, keď bola obec v rokoch 1940 – 1941 aj

⁵¹ FIETKO, G. Ján de La Salle – patrón učiteľov. Kresťanská lasalianska škola ako znak Božieho kráľovstva na zemi. Prešov. Vyd. M. Vaška, 1999, s. 57 a 58.

⁵² Niektorí z močenských chlapcov z LŠ alebo meštianky sa dokonca rozhodli vstúpiť do rehole školských bratov. Boli to napríklad bratia Vojtech a Jozef Lenickí, Michal Lenčes, Gejza Bleho, Štefan Sýkora a Július Vörös.

elektrifikovaná.⁵³ Za zmienku stojí napríklad fakt, že školskí bratia v obci premietali filmy ako prví, a to ešte pred zavedením elektriny.

Na záver opakujeme, že školskí bratia svojimi obdivuhodnými aktivitami, doslova osobnou vynaliezavosťou a horlivosťou, podporenou modlitbami spolu s Milosrdnými sestrami svätého Vincenta, ktoré vyučovali na dievčenskej škole, výrazne pozdvihli duchovný, vzdelanostný, kultúrny, sociálny i športový život celej farnosti⁵⁴ a nemali by sme na nich zabúdať, naopak, skôr sa ich obetavosťou v službe mladým ľuďom a spoločnosti inšpirovať.

Použitá literatúra

BIZOŇOVÁ, M. – OLEJNÍK, V. Jezuitské gymnázium a učiteľský ústav (Duchovné a kultúrne dedičstvo Spišskej kapituly II.). Ružomberok: Verbum – vydavateľstvo KU, 2019.

BUDAY, P. Kaštieľ [online]. [cit. 2023-11-23]. Dostupné na: mocenok.sk/clanok/kastiel.

BOHÁČ, M. Kaštieľ v Močenku v archívnych prameňoch. In: *Pamiatky a múzeá*, 2010, roč. 59, č. 9, s. 52–59.

BOHÁČ, M. Z pôsobenia školských bratov v Močenku [online]. [cit. 2023-09-23.] Dostupné na: historia-mocenok.sk/z-posobenia-skolskych-bratov-v-mocenku.

BOHÁČ, M. Najstaršia dochovaná fotka [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné na: historia-mocenok.sk/wilhelmina-liebhardt.

BOHÁČ, M. Začiatok školstva v Močenku. [online]. [cit. 2024-06-10]. Dostupné na: historia-mocenok.sk/zaciatok-skolstva-v-mocenku.

BUJNÁK, P. (ed.). *Slovenský náučný slovník. Príručná encyklopédia vedomostí v troch dieloch*. Bratislava – Praha. Litevna, Literárne a vedecké nakladateľstvo, 1932.

ĐURICA, M. S. Dejiny Slovenska a Slovákov v časovej následnosti faktov dvoch tisícročí. Bratislava. Lúč, 2013.

FABER, A. Ján de La Salle, zakladateľ modernej výuky a výchovy, patrón učiteľov a vychovávateľov. (Doslov: Školskí bratia na Slovensku.) Bratislava. Lúč, 1991.

FIETKO, G. Ján de La Salle – patrón učiteľov. Kresťanská lasaliánska škola ako znak Božieho kráľovstva na zemi. Prešov. Vyd. M. Vaška, 1999.

HROMJÁK, Ľ. *S výrazom lásky trvám*. Životopis spišského biskupa Jána Vojtaššáka. Spišské Podhradie. Kňaz. seminár b. J. Vojtaššáka, 2015.

Komunita Kráľovnej pokoja. História biskupského kaštieľa [online]. [cit. 2024-04-20]. Dostupné na: <https://www.kkp.sk/kastiel-mocenok>.

KMEŤKO, K. *Svetové misie II*. Nitra. Misijný dom Matky Božej, 1942.

MIKO, Š. T. Dejiny Školských bratov na Slovensku 1899 – 1950. Bratislava. 1999.

MIKO, Š. T. Prof. Jozef Marián Temeš 75-ročný. In: *Svedectvo viery* 3. Trnava. Dobrá kniha, 1992.

⁵³ BOHÁČ, M. Najstaršia dochovaná fotka. (10.6.2024)

⁵⁴ BOHÁČ, M. Z pôsobenia školských bratov v Močenku. (23.9.2023)

POLÁKOVÁ, M. Nový pamätník v Močenku ako znak úcty k školským bratom. [online]. [cit. 2024-03-19]. Dostupné na: tvnitricka.sk/novy-pamatnik-v-obci-mocenok-ako-znak-ucty-skolskym-bratom-ktori-tu-posobili.

Sv. Ján de La Salle [online]. [cit. 2024-03-19]. Dostupné na: benesco.sk/sv-jan-de-la-salle.

ŠKRÁBIK, A. *Misijným svetom*. Trnava. SSV, 1940.

ŠTULAJTEROVÁ, J. Vývin učiteľského vzdelávania na Slovensku do roku 1945. In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Paedagogica*, roč. 25, 2013.

TEMES, J. M. *Svätý Ján de La Salle, veľký priateľ mládeže*. Močenok. Kníhtlačiarne F. Urbánka, 1934.

TRSTENSKÝ, V. Sila viery, sila pravdy. Život a dielo najdôstojnejšieho otca biskupa Jána Vojtaššáka, mučeníka Cirkvi a národa. Bratislava. Senefeld, 1990.

URBANIAK, M. *Sväťci Inštitútu školských bratov*. Prešov: Vyd. Inštitútu školských bratov na Slovensku, 2004.

The novitiate, schools of Brothers of christian schools (FSC) and their activity in Močenok

Summary:

The Order of the School Brothers (FSC) was founded in France in the 17th century by the nobleman John the Baptist de La Salle. It had gained an excellent reputation over the decades of its operation in Europe and beyond. The Institute came to Slovakia in 1899 (Mojmírovce); at that time, it was a part of Austro-Hungarian Empire. In the study, the author deals with their activities, influence, and their significant work at schools in little town of Močenok in the years of 1928 – 1950 particularly and thus their merit for cultural development of Slovakia and its national awakening and educational rising. The study deals with the inner activities of School Brothers in the congregation matters, too, such as running novitiate house for whole Czechoslovak FSC province, or formation of novices. The paper ends with the violent termination of the schools by the intervention of the communist regime against the Church and their religious congregations in the year of 1950 and creating a concentration monastery for monks, nuns and for regime inconvenient priests.

Key words: School brothers – novitiate – teaching – elementary schools – teacher – FSC

Mgr. et Mgr. ThLic. Štefan Patrik Kováč,
Catholic University of Ružomberok
Faculty of Roman Catholic Theology
Department of Philosophy and History

KNIŽNÁ RECENZIA

**BLAŠČÍKOVÁ, Andrea – NEMEC, Rastislav: *Cnosti a dobrý život*.
Bratislava: Minor, 2024, 86 s. ISBN 978-80-89888-44-3.**

Oľga Gavendová

Koncom minulého roku vyšla publikácia A. Blaščíkovej a R. Nemca: *Cnosti a dobrý život*. Obaja autori sa téme cností a zvoleným kľúčovým autorom venujú dlhodobo, ako o tom svedčia viaceré ich publikácie. Recenzovaná monografia je vkladom do morálno-filozofickej oblasti výskumu cností. Zámerom autorov je objasniť význam a aktuálnosť troch cností charakterizujúcich dobrý život človeka, a to rozumnosti, nábožnosti a hrdinstva. Pre skúmanie týchto cností si zvolili názory Aristotela, Cicera, Tomáša Akvinského, Viliama Ockhama a Josefa Piepera.

Keďže cnosť rozumnosti (*prudentia*) je predpokladom pre všetky ostatné cnosti, logicky sa jej venuje prvá kapitola. Najskôr sa autori monografie zastavujú pri Aristotelovom chápaní tejto cnosti, na ktoré potom nadväzujú Tomáš Akvinský i Viliam Ockham. Podľa Tomáša je rozumnosť cnosťou zdokonaľujúcou charakter človeka, aby dosiahol svoje naplnenie, ktorým je blaženosť. Postupne vysvetľujú úlohu prirodzených náklonností, intelektu a vôle pri spoznávaní dobra i pri rozhodovaní sa preň. Človek rozumom poznáva jednotlivé dobrá, ku ktorým ho privádza jeho prirodzenosť. Aby poznanie náklonností a dobier ľudskej prirodzenosti viedli k dosiahnutiu cieľa morálnej cnosti, je potrebné stanoviť, ako a prostredníctvom čoho má človek konať, a v neposlednom rade je dôležitý aj rozkaz skutok vykonať, čo je podľa Tomáša tiež úkon rozumu, nie vôle. „Vôľa dáva pokyn jednotlivým mohutnostiam vykonať skutok (*usus*), ale rozum tento pokyn formuluje. Vôľa je koreňom slobody a skutku, no rozum je jej príčinou“ (s. 17). Pre V. Ockhama je hybným princípom konania vôľa, a tým aj zdôvodnením slobodného rozhodnutia. Keďže vôľa je slobodná, rozum je voči nej „vonkajší“. Okrem toho, na rozdiel od Tomáša, vôľa nesmie byť vedená ničím iným, len sebou, preto odmieta žiadosti nižších potencií. Kým podľa Tomáša rozum tieto náklonnosti chápe ako dobro, Ockham ich odmieta, aby sa zachovala sloboda vôle. Preskúmanie vzťahu medzi prirodzeným náklonnosťami, rozumom a vôľou u Tomáša Akvinského

a Viliama Ockhama autorom umožnilo vidieť posun od etiky cnosti k individualizmu a k postupne sa formujúcemu novovekému formalizmu i k výkladu cností, ktorý sa objavuje u T. Hobbesa, N. Machiavelliho a I. Kanta.

Predmetom druhej kapitoly je cnosť nábožnosti (*religio*), ktorú už Aristoteles predkladal v kontexte cnosti spravodlivosti. Ako spravodlivosť upravuje vzťah k druhému, vyrovnáva rozdiely medzi nerovnosťami, podobne aj cnosť nábožnosti vyrovnáva rozdiely medzi človekom a Bohom. Život podobnosti s Bohom považoval za najvznešenejší a najcennejší. Filozofická kontemplácia však neumožňovala dosiahnuť medzi človekom a Bohom vzájomnosť. Tomáš preberá tento Aristotelov základný postoj i zaradenie cnosti nábožnosti pod cnosť spravodlivosti, ale vďaka tomu, že do podstaty cnosti nábožnosti mohol začleniť aj zjavenie, mení sa aj možnosť vzťahu človeka s Bohom. To umožňuje rozlišovať medzi získanou cnosťou nábožnosti, umožňujúcou správny vzťah s Bohom, ktorý je pôvodcom všetkého a vždy bude asymetrický, a vliatou cnosťou nábožnosti, ktorá umožňuje spojenie s Bohom. Vďaka jeho milosti a láske umožňuje novú účasť na živote s Bohom. Táto religiozita „už nestojí iba na povinnosti (*debitum*) vyplývajúcej zo spravodlivosti, ale aj na opätovaní (*redamatio*) lásky Bohu“ (s. 45).

Tretia kapitola je venovaná cnosti statočnosti (*fortitudo*) a hrdinstvu. Opäť východiskom pre skúmanie je Aristoteles, ktorý považuje hrdinstvo za takpovediac nadľudskú cnosť. Pochopíme ju lepšie cez protipól, ktorým nie je neresť, teda čosi ľudské, ale zvieracia surovosť. Na toto chápanie Tomáš nadväzuje tým, že ak zvieracia surovosť človeka vylučuje z ľudského spoločenstva, hrdinská cnosť ho spája so svetom duchovných bytostí. Postupne však Tomáš kladie dôraz na dar Božej milosti pôsobiacej v hrdinovi. Hrdinská cnosť ako dar zároveň vlieva človekovi dôveru, aby vytrval, pretože dosiahne naplnenie svojho úsilia, večný život a večnú blaženosť (s. 54). V uvedenej línii chápania hrdinstva s niektorými zmenami pokračuje J. Pieper. Spája prirodzenú racionalitu a vieru. Hrdinom je každý, kto sa vystavuje nebezpečenstvu nie pre osobné výhody, ale aby sa nedopustil zla; je odvážny postaviť sa proti nespravodlivosti. Človeka k tomu podnecuje nádej, vďaka nej sa stáva schopným zotrvať v spravodlivosti voči presile zla až do konca. Autori monografie vyzdvihujú, že podľa tohto Pieperovho výkladu môže byť hrdinom každý človek. Uvedomujú si však, že takýmto hrdinom sa dnes môže stať len človek s vnútornými kvalitami, s cnosťami, ktoré závisia od primeranej výchovy. To už je predmetom poslednej, štvrtej kapitoly. Jej hlavným inšpirátorom je J. Pieper, pre ktorého základom vzdelanosti a kultúry je vzťah človeka ku skutočnosti; voči nej musí byť citlivý, musí ju dokázať vnímať. To však nestačí, nemal by zostať len pri poznaní, ale vzdelanie má byť celistvé: poznanie je predpokladom konania, odpovede, ústretovosti. „Len ten, kto vie, ako sa majú veci, môže konať dobro“ (s. 71). Vzdelanie, ktoré končí len v poznaní, je nedostatočné a neúplné. Kladie sa dôraz na výchovu k tomu, aby

sa poznané dobro aj uskutočňovalo. Uvedená forma vzdelania je značne vzdialená od súčasného modelu, ktorý je postavený normatívne a je jednostranne zameraný na výkon a špecializáciu. Naopak, autori monografie predkladajú obraz Pieperovho vzdelaného človeka ako „človeka neustále otvoreného voči celku skutočnosti“ (s. 80), lebo len tak sa bude aj on sám rozvíjať „celkovo“.

Monografia vzácné prepája dôležité cnosti spojené s jednotlivými schopnosťami ľudskej duše a podčiarkuje ich vzájomný súlad. Ukazuje, ako prispievajú k rozvoju potenciálu jednotlivca a spoločnosti. Poodkrýva metafyzické pozadie, upriamuje pozornosť na horizont transcendencie. Cnostným sa človek nestáva automaticky, preto monografia vyúsťuje témou potreby celistvého vzdelávania a jeho základu. Vzhľadom na to, že pre pochopenie dynamiky jednotlivých cností sa vyžaduje hlbšie poznanie nielen skúmaných autorov, ale aj ich metafyzických, antropologických, gnozeologických a náboženských názorov, každú kapitolu predchádza vovedenie do problematiky spolu so schémou, na čo sa v nej autori postupne sústreďia. Tak isto je praktickou pomôckou aj záver každej kapitoly, ktorý zhŕňa jej kľúčové body. V neposlednom rade monografia motivuje siahnuť priamo po dielach skúmaných autorov, ktorých preklady sa postupne objavujú na našom knižnom trhu.

AUTORI PRÍSPEVKOV

PROF. THDR. ANTON ADAM, PHD., Rímskokatolícka cyrilometodská
bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26,
814 58 Bratislava 1, anton.adam@frcth.uniba.sk

PROF. DR. THEOL. GLORIA BRAUNSTEINER, PHD., Teologická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave, Kostolná 1, 814 99 Bratislava,
gloria.braunsteiner@truni.sk

DOC. PHDR. OĽGA GAVENDOVÁ, PHD., Rímskokatolícka cyrilometodská
bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26,
814 58 Bratislava 1, gavendoval@uniba.sk

MGR. ET MGR. THLIC. ŠTEFAN PATRIK KOVÁČ, Teologická fakulta Košice,
Katolícka univerzita v Ružomberku, Hlavná 89, 041 21 Košice,
stefanpatrik.kovac691@edu.ku.sk

PAEDDR. DÁVID MARTINKA, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká
fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58
Bratislava 1, davlixmartinka@gmail.com

DOC. THDR. TIBOR REIMER, SDB, PHD., Rímskokatolícka cyrilometodská
bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26,
814 58 Bratislava 1, tiber.reimer@frcth.uniba.sk

DOC. JEFFREY DIRK WILSON, PHD., Catholic University of America,
Washington, D.C., 100 Aquinas Hall, Washington, D.C. 20064,
wilsonjd@cua.edu

Contents

Articles

St. John Henry cardinal Newman: a sketch of his life and times
JEFFREY DIRK WILSON **1**

Mariology as a part of the theological thought of J. H. Newman
ANTON ADAM **15**

The development of doctrine in the work of J. H. Newman in the light of *sensus fidei*
GLORIA BRAUNSTEINER **33**

Storytelling as a didactic method in religious education
TIBOR REIMER, DÁVID MARTINKA **42**

The novitiate, schools of Brothers of christian schools (FSC) and their activity in Močenok
ŠTEFAN PATRIK KOVÁČ **60**

Review

OĽGA GAVENDOVÁ **78**

Authors of contributions **81**

